

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**FÂDİL SÂLİH ES-SAMERRÂÎ'NİN EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE
MEÂNÎ ESERİNDE ME'ÂNÎ'N-NAHV ADLI ESERİNE ATIFTA
BULUNDUĞU NAHİV KONULARININ MUKAYESELİ İZAHİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADEM YAMAN

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Şule AĞAÇ

**YALOVA
AĞUSTOS 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

FÂDİL SÂLİH ES-SAMERRÂÎ'NİN EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ
ESERİNDE ME'ÂNÎ'N-NAHV ADLI ESERİNE ATIFTA BULUNDUĞU NAHİV
KONULARININ MUKAYESELİ İZAHİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADEM YAMAN
207213004

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Şule AĞAÇ

YALOVA
AĞUSTOS 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “FÂDİL SÂLİH ES-SAMERRÂÎ’NİN EN-NAHVU’L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ ESERİNDE ME’ÂNÎ’N-NAHV ADLI ESERİNE ATIFTA BULUNDUĞU NAHİV KONULARININ MUKAYESELİ İZAHİ” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Adem YAMAN

ÖNSÖZ

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, kapsamı, amacı ve yönteminden sonra Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eseri ile Me'âni'n-nahv adlı eserlerin ortak ve farklı yönlerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde Me'âni'n-nahv adlı esere atıfta bulunulan nahiv konularının kısa izahatlarından bahsedilmiştir. Çalışma sonuç kısmı ile tamamlanmıştır.

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren ilk danışmanım sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ARSLAN'a ve şu anki danışmanım olan sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Şule AĞAÇ'a teşekkür ederim. Tez dönemindeki yoğun çalışmalarında ve hayatımın her evresinde destekçim olan sevgili eşime sonsuz teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunuyorum.

Ağustos – 2023

Adem YAMAN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	1
ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR	12
TABLolar LİSTESİ	14
ÖZET	16
ABSTRACT	18
1. GİRİŞ	20
1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı	20
1.2. Çalışmanın Sınırları ve Yöntemi	20
1.3. Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin Hayatı ve Eserleri	20
1.3.1. Akâid Alanındaki Eserleri	21
1.3.2. Nahiv Alanındaki Eserleri	21
1.3.3. Sarf Alanındaki Eserleri	21
1.3.4. Tefsir Alanındaki Eserleri	22
2. EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ ESERİ İLE ME'ÂNÎ'N-NAHV ADLI ESERLERİN ORTAK VE FARKLI YÖNLERİ	24
2.1. İki Eserin Ortak Yönleri	24
2.1.1. Kaynakları	24
2.1.2. Yöntemleri	24
2.2. İki Eserin Farklı Yönleri	25
2.2.1. Tertip ve tasnif bakımından	25
2.2.2. Konuların tertibindeki genel farklılıklar	25
2.2.3. Yeri değiştirilen konular	25
2.2.4. Dipnot zikretme ve zikretmeme	28
2.2.5. Muhtevaları açısından	28
2.2.6. Genel olarak Me'âni'n-nahv'in Muhtevâsı (Planı)	29
2.2.7. Genel olarak en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'nin Muhtevâsı (Planı)	30
2.2.8. Şahit kullanımı açısından	30
2.2.9. Kaynak kullanımı açısından	31
2.2.10. en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî kaynakları	31
2.2.11. Me'âni'n-nahv kaynakları	32

3. EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ ESERİNDE ME'ÂNÎ'N-NAHV
ADLI ESERE ATIFTA BULUNULAN NAHİV KONULARININ KISA İZAHATLARI ..51

3.1.	İ'rab ve Bina	51
3.2.	İ'rab'ın Amaçları ve Faydalarından En Önemlileri.....	52
3.3.	Nekre ve Marife	52
3.4.	Nekre'nin Amaçları.....	53
3.5.	Zamir	53
3.6.	Fasıl Zamiri.....	53
3.7.	Şan Zamiri	54
3.8.	Muttasıl Merfu' Zamirler.....	55
3.9.	Gayri Akil İçin İşaret İsmi	55
3.10.	Nun-u Vikâyenin Lugavi Vazifeleri	56
3.11.	Alem	56
3.12.	İttibâ'nın Manası	57
3.13.	Alem-i Mürtecel	57
3.14.	Alem-i Cins.....	57
3.15.	Alem-i Cins ile İsm-i Cins Arasındaki Fark	58
3.16.	Alemin Kendisinden Nakledildiği Manaya Dönmesi.....	58
3.17.	Alem-i Mürtecel'e El Takısının Girmesinin Caiz Olmaması	59
3.18.	Alem bil-galebeti.....	59
3.19.	İşaret İsmi	59
3.20.	Müfret Müzekker İşaret Lafızları.....	60
3.21.	İşaret İsimlerinin Başına Tenbih Harfinin Gelmesi.....	60
3.22.	Müfret Müennes İşaret Lafızları	61
3.23.	Müsennâ Müzekker ve Müennes İşaret Lafızları	61
3.24.	Mekâna İşaret.....	61
3.25.	El Takısı ile Marife'nin Amaçları	62
3.26.	Ahd-i Hudurî.....	62
3.27.	El-i Cinsiyye'nin Kısımları.....	62
3.28.	Nekre Cins İsmi ile El-i Cinsiyye ile Marife Olması	63
3.29.	İsmi Mevsul	63
3.30.	İsmi Mevsul ile Marifenin Amaçları	63
3.31.	Has ve Müşterek İsmi Mevsuller	64
3.32.	"الذي"	64
3.33.	"التي"	65
3.34.	Elleti'nin Gayri Akil Çoğul İçin Kullanılması.....	65
3.35.	"الذين".....	65

3.36.	"اللاتي".....	66
3.37.	Müşterek İsmi Mevsul "ما".....	66
3.38.	"الذي"nin "من" ve "ما"den Daha Has Olması.....	67
3.39.	"ال" Sarih Sıfatın Başına Bitişen İsmi Mevsul	67
3.40.	İsmi Mevsul'ün El Takısına Benzemesi	68
3.41.	Mukaddem Vasıf Olan Mübtedâ'nın Merfu'u ile Olan Üç Hali	68
3.42.	Cümle Olarak Gelen Haberi Mübtedâ'ya Bağlayan Bağlaç Çeşitleri.....	70
3.43.	Haber Şibhi Cümle Olarak Geldiğinde Fiil ve İsim Olarak Takdir Edilmesi	71
3.44.	Haberin Zarf Olarak Gelmesi	71
3.45.	Haberin Mübtedâ'ya Takdim Edilmesinin Amaçları.....	72
3.46.	Şibhi Cümle Olan Haberin Mübtedâ'ya Takdim Edilmesi	73
3.47.	Muhatap Tarafından Malum Olanın Mübtedâ, Meçhul Olanın Haber Oluşu	73
3.48.	Mübtedâ ve Haberin Birbirine Takdim Edilememesi.....	74
3.49.	Müsnedün İleyh'in Fiile Takdim Edilmesi	75
3.50.	Mübtedâ'nın Vücuben Hazfedilmemesi	76
3.51.	Haberde Atfin ve Terkinin Caiz Olduğu Durum	76
3.52.	"ظل"nin "نهار" manasında kullanılması.....	77
3.53.	"أصبح"nın "كان" ve "صار" Manasında Kullanılması	78
3.54.	"ما زال".....	78
3.55.	"برح".....	79
3.56.	"فتى".....	80
3.57.	"انفك".....	80
3.58.	Öncesinde Olumsuzluk Geçen "كان"nin Kardeşlerinin Amel Etmesinin Şartları.....	81
3.59.	"كان"nin İsmi'nin Haberinin Üzerine Takdiminin Vacip Olması	81
3.60.	"كان"nin Haberinin İsmi'nin Üzerine Takdiminin Vacip Olması	82
3.61.	"كان"nin Muzarisindeki Nun'un Hazfedilmesinin Belaği Amaçları	82
3.62.	Cümlelerin Başka Bir Cümlelerin Üzerine Atfedilmesi	84
3.63.	"ما" ve "ليس" Arasındaki Farklar	84
3.64.	Cinsini Nefyeden "لا"nın "ليس"nin Amelini Yapması	85
3.65.	Olumsuzlukta Nefi "إن"inin Nefi "ما"sından Daha Kuvvetli Olması.....	86
3.66.	Mukarabe Fiillerinden "كاد".....	86
3.67.	Mukarabe Fiillerinden "كرب"	87
3.68.	Reca Fiillerinden "عسى"	88
3.69.	"عسى"nin Haberinin Başındaki "أن"ın Mastar Yapan "أن" Olmayışı Görüşü	88
3.70.	Şuru' Fiillerinden "أخذ"	89
3.71.	Şuru' Fiillerinden "جعل" ve "أنشأ"	89

3.72. Şuru' Fiilerinden "طَفَقَ"	90
3.73. Şuru' Fiilerinin Haberine "أَنَّ" in Bitişmesinin Caiz Olmaması	90
3.74. Talebi ve İnşai Haberlerin Başına Fiile Benzeyen Harflerin Gelmemesi	91
3.75. Fiile Benzeyen Harflerden "إِنَّ" nin Manaları	91
3.76. Fiile Benzeyen Harflerden "أَنَّ" nin Manaları	92
3.77. "أَنَّ" nin Mastar Yapan ve Nasb Eden Harf Olarak Kabul Edilmesi	93
3.78. Fiile Benzeyen Harflerden "لَيْتَ" nin Manaları	94
3.79. Fiile Benzeyen Harflerden "لَعَلَّ" nin Manaları	94
3.80. Fiile Benzeyen Harflerden "لَكِنَّ" nin Manaları	95
3.81. Lam-ı İbtidâ'nın Çoğunlukla Şimdiki Zamana Delalet Etmesi	95
3.82. Lam-ı İbtidâ'nın Çoğunlukla Ret ve İnkâr, "إِنَّ" nin İse Sadece Tekit İçin Kullanılması	96
3.83. Tekitin Dereceleri	96
3.84. "لَعَلَّ" ve "لَكِنَّ" den Sonra "مَا الْكَافَّة" nin Ziyade Edilmesi	96
3.85. "إِنَّ" ve Kardeşlerinin İsimlerine Atıf Yapılması	97
3.86. "لَكِنَّ" ve "إِنَّ" nin Hükümde Ortak Olması	98
3.87. İn-i Muhaffefe	98
3.88. A'râf ve Taha Surelerinde En-i Muhaffefe ve "أَنَّ" Kullanılması	99
3.89. Cinsini Nefyeden Lâ	100
3.90. Cinsini Nefyeden "لَا" ve "مَا" Arasındaki Fark	100
3.91. Cinsini Nefyeden "لَا" nın Amel Etmesi ve Amel Etme Şartları	101
3.92. Cinsini Nefyeden "لَا" nın İsminin Başına Harfî Cer Gelmesi	101
3.93. Cinsini Nefyeden "لَا" nın İsminin Tenvinli ve Tenvinsiz Gelmesi	102
3.94. Cinsini Nefyeden "لَا" nın Lam-ı İstiğrakiyye ile Birlikte Kullanılması	102
3.95. Cinsini Nefyeden "لَا" nın İsminin Sıfat Alması	103
3.96. Cinsini Nefyeden "لَا" nın İsminin Sıfatının Merfû ve Mansub Olması Arasındaki Fark	104
3.97. Cinsini Nefyeden "لَا" nın İsminin Üzerine "لَا" Kullanmaksızın Atıf Yapmak	104
3.98. Efulu Kulub	104
3.99. Yakın Fiillerinden "عَلِمَ"	105
3.100. "عَلِمَ" ve "عَرَفَ" Fiilleri Arasındaki Mana Farkı	105
3.101. Yakın Fiillerinden "رَأَى"	106
3.102. Yakın Fiillerinden "وَجَدَ"	107
3.103. Yakın Fiillerinden "دَرَى"	107
3.104. Yakın Fiillerinden "تَعَلَّمَ"	108
3.105. Rüchan Fiillerinden "ظَنَّ"	108
3.106. Rüchan Fiillerinden "حَسَبَ"	109

3.107. "خال"nin "حسب"den Rüchan Bakımından Daha Zayıf Olması.....	109
3.108. Rüchan Fiillerinden "زعم"	110
3.109. Rüchan Fiillerinden "عدّ"	110
3.110. Rüchan Fiillerinden "حجا"	110
3.111. Tahvil Fiillerinden "جعل"	111
3.112. Kavl'in Zan Manasında Kullanılması.....	111
3.113. "قال" ve Türevlerinin Zan Mecrasında İcra Edilme Şartları	112
3.114. Ta'lik	112
3.115. Ta'lik Yapılan Cümleye Atıf Yapılması	113
3.116. İlğâ.....	113
3.117. Fail.....	114
3.118. Failin Fiile Takdimi	115
3.119. Failin Fiile Takdiminin Amaçları	115
3.120. Takdimin Manasının Tehirin Manasından Farklı Oluşu	116
3.121. Failin Çokluk veya Azlığa Delalet Etmesi Açısından Fiilin Müzekker ve Müennes Olması	117
3.122. Mefulü Bih'in Fail ve Fiile Takdimi ve Tehiri.....	118
3.123. Failin Hazfedilmesine Çağırın Amaçlar.....	119
3.124. İki Mefulden Birincisinin veya İkincisinin Naibul Fail Yapılması	120
3.125. Masdar, Zarf ve Mecrur'un Naibul Faillikte Eşit Olması	120
3.126. Mefulü Bih'in Fiile Takdim Etmesinin Sebepleri	121
3.127. İkinci Mefulün Birinci Mefule Takdimi	121
3.128. Mefulün Kelamdan Hazfedilmesi.....	122
3.129. Tahzîr İçin Fiilin Hazfedilmesinin Vacip Olması	123
3.130. İhtisas.....	123
3.131. İştigal	124
3.132. Meşgûlün Anh'ın Mansub Olması	125
3.133. Fiilden Önce Gelen İsmin Merfu Olmasının Vacip Olduğu Yerler.....	125
3.134. Merfuluğu ve Mansubluğu Vacip Olmayan Yerlerde İsmin Merfuluğunun Tercihi	126
3.135. Tenâzu'	126
3.136. Açıkta Zikredilenin Hazfedilenden Daha Önemli Olması Kaidesi.....	127
3.137. Meful-ü Mutlağın İsimlendirilme Sebebi	128
3.138. Mastarın Hazfedilerek Naibul Mastarın Mefulü Mutlak Olarak Kullanılması	129
3.139. Mastarın Amilinin Hazfedilmesi	129
3.140. Mastarın, Mükerrer İsme İsnat Edilen Fiilin Yerine Kullanılması	130
3.141. Teşbihi Masdarın Mefulü Mutlak Olarak Kullanılması.....	130
3.142. Mefulü Mutlağın Üç Çeşidi	131

3.143. Mefulun Leh'in Kalbi Mastar Olup Olmaması	131
3.144. Mefulun Leh'te Ta'lil Harfinin İzharı ve İskatı Arasındaki Fark.....	132
3.145. Mefulu Fih	133
3.146. Mefulu Fih'in "في" manası İçermesi.....	133
3.147. Zarfin Üç Çeşidi.....	134
3.148. Mübhem Mekân İsimlerinin Zarf Olarak Mansub Olmaları.....	135
3.149. Miktar Bildiren Mekân İsimlerinin Zarf Olarak Mansub Olmaları.....	135
3.150. Müsâhabe ile Maiyyet Arasındaki Fark.....	136
3.151. Atfin Müsâhabe'ye Tercih Edilmesi	136
3.152. Beraberlik Manasında Kullanılan Vav	137
4. SONUÇ	140
KAYNAKÇA	143
ÖZGEÇMİŞ	146
TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER	146

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
b.y.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
h.	: Hicri
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Genel olarak Me'âni'n-nahv'in Muhtevâsı	29
Tablo 2. Genel olarak en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve me'ânî'nin Muhtevâsı.....	30

FÂDİL SÂLİH ES-SAMERRÂÎ'NİN EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ ESERİNDE ME'ÂNÎ'N-NAHV ADLI ESERİNE ATIFTA BULUNDUĞU NAHİV KONULARININ MUKAYESELİ İZAHİ

ÖZET

Nahiv ilminin özellikle de i'râb'ın tam olarak anlaşılabilmesi adına alimlerin çoğu çeşitli eserler telif etmişlerdir. Bu alimlerden birisi de Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'dir. Sâmerrâî nahiv ilmine yeni görüşler ve katkılar sağlamak için çaba göstermiştir. Bununla birlikte birçok alimin görüşlerini daha net anlaşılır hale getirmek için gayret sarfetmiştir. Öncelikle alimlerin görüşlerine yer vermiş sonrasında kendi görüşlerini delilleri ile zikretmiştir. Konumuzu teşkil eden iki eser incelendiğinde Sâmerrâî'nin lafız mana arasındaki ilişkiye ne kadar önem verdiği aşikâr olacaktır. Sâmerrâî konumuzun ana kaynaklarından birisi olan dört ciltlik Me'âni'n-nahv eserinde Arapça'da lafızlarda yapılacak en ufak değişikliklerin bile manada nasıl bir etkiye sebep olduklarını araştırmış, genellikle Kur'an-ı Kerim'den ayet-i kerimleri delil olarak kullanmış, lafız olarak birbirine benzeyen ayet-i kerimelerin arasındaki mana farklılıklarına dikkat çekmiştir. Yer yer en tartışmalı nahiv meselelerini zikretmiş, kendi görüşlerini beyan etmiş, kimi zamanda kendi ulaştığı yeni görüşleri zikretmiştir. en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni eserinde ise Me'âni'n-nahv eserine kıyasla, nahiv meselelerine daha yüzeysel bir üslup ile yaklaşmış, genellikle ayet ve şiirleri istişhâd olarak kullanmış ve bunların altına "المعنى" başlığı ile daha sade lafızlarla tercümelerini eklemiştir. Her iki eserde de öncelikle izah edilecek konu ile alakalı lâfzî veya istilahi tarifler varsa bunlara yer verilmiş, konu ile ilgili detaylar maddeler halinde zikredilmeye ihtiyaç duyuyorsa maddelendirme yöntemine gidilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Müellif çoğu zaman konuyu izah ederken her iki eserinde de aynı kelime ve aynı örneklere müracaat etmiştir. Öyle ki Me'âni'n-nahv eserinde izah edilen bir konunun aynı kelime ve aynı örnekler kullanılarak birebir aynısının en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni eserinde de yer aldığını görebiliyoruz. Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni eserinde bir tek dipnot dahi zikretmemiş olup, eserde geçen ayet-i kerimelerin isim ve numaralarını bile ayet-i kerimelerin hemen ardından zikredip dipnot olarak vermemiştir. Me'âni'n-nahv ise dipnot bakımından oldukça zengindir. Faydalanılan eserlerin isim ve sayfa numaralarının zikredilmesi dipnotun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni de zikredilen bir konu Me'âni'n-nahv eserinde, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni'ye göre farklı başlıklar altında zikredilmiş ve daha farklı yönleriyle de izah edilmiş olabilmektedir. Bir bakıma dört cilt olarak kaleme aldığı Me'âni'n-nahv eserinin özeti diyebileceğimiz en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni eserinde toplam 282 yerde Me'âni'n-nahv eserine atıflarda bulunarak, konuyu daha detaylı incelemek isteyenleri daha hacimli eseri olan Me'âni'n-nahv eserine yönlendirmiştir. Çalışmamızda en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni eserinin birinci cildi sadece ele alınacak olup, birinci ciltte yer alan 152 atıf yeri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Nahiv, Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, en-Nahvu'l-arabî.

A COMPARATIVE EXPLANATION OF THE NAHIV TOPICS THAT FADIL SALIH AS-SAMARRAI REFERS TO IN HIS WORK AN-NAHWU'L- ARABI AHKAM AND MEANI IN HIS WORK ME'ANI'N-NAHV

ABSTRACT

In order for the science of Nahiv, especially the I'rab, to be fully understood, most of the scholars have copyrighted various works. One of these scholars is Fadil Salih as-Samarrai. Samarrai has made efforts to provide new views and contributions to the science of nahiv, but has also made efforts to make the views of many scholars more clearly understandable. First of all, he gave place to the opinions of the past scholars, and then he mentioned his own opinion with his proofs. When the two works that constitute our position are examined, it will be obvious how much importance Samarrai attaches to the relationship between Decalogue and meaning. Samarrai, one of the main sources of our topic, in his four-volume work Me'ani'n-Nahw, he researched how even the slightest changes in the Arabic Decrees caused an effect on the meaning, usually used verses from the Holy Quran as evidence, drew attention to the differences in meaning between verses that are similar to each other in words, mentioned the most controversial nahiv issues from place to place, expressed his own opinions, sometimes mentioned new opinions that he had reached. In his work an-Nahwu'l-arabi ahkam and meani, he approached nahiv issues with a more superficial style compared to the work of Ma'ani'n-Nahw, usually used verses and poems as a consultation, and added translations of them with simpler words under the title "المعنى". In both works, if there are verbal or invasive recipes related to the subject to be explained first, they have been included, and if the details related to the subject need to be mentioned in the form of substances, it has been tried to explain by going to the materialization method. The author has often used the same word and the same examples in both of his works when explaining the subject. So much so that we can see that a subject explained in the work of Ma'ani'n-nahw is included in the work of An-nahwu'l-arabi ahkam and meani exactly the same by using the same word and the same examples. Samarrai did not mention even a single footnote in his work An-nahwu'l-arabi ahkam and meani, and he did not even mention the names and numbers of the Verses mentioned in the work immediately after the Verses and gave them as footnotes. On the other hand, Ma'ani'n-nahw is very rich in footnotes. The mention of the names and page numbers of the works used constitutes a large part of the footnote. A topic mentioned in an-nahwu'l-arabi ahkam and meani may have been mentioned under different headings and explained in different aspects according to an-nahwu'l-arabi ahkam and meani in the work of Ma'ani'n-nahv. In a sense, an-Nahwu'l-arabi ahkam and meani, which we can call the summary of the work of Me'ani'n-Nahw, which he wrote in four volumes, referred to the work of Me'ani'n-Nahw in a total of 282 places in his work, directing those who want to study the subject in more detail to his more voluminous work, Me'ani'n-Nahw. In our study, the first volume of the work an-nahwu'l-arabi ahkam and meani will be dealt with only and the 152 reference places in the first volume will be examined.

Keywords: Arabic Language, Nahiv, Samarrai, Me'ani'n-Nahw, An-Nahwu'l-arabi.

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmada nahiv ilmine dair Sâmerî'nin en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinden Me'ânî'n-nahv eserine yaptığı ve “Kitapta "م" harfî ile işaret ettim.”¹ dediği 152 atfın mukayesesi yapılacaktır. İki eser; yöntemleri, üslûpları, kullandıkları kaynakları açısından karşılaştırılacak olup ayrıca her iki eserin birbirinden farklı yönleri de ele alınacaktır. Dolayısıyla ilgili eserler; tertip ve tasnif farklılıkları, muhteva farklılıkları, kaynak kullanımındaki farklılıkları gibi birçok açıdan mukayese edilecektir. Bununla birlikte iki eserin ortak yönlerine de değinilecektir.

Çalışmamızın amacı nahiv ve tefsir ilimleri başta olmak üzere birçok ilim dalında mütehasıs olan Fâdıl Sâlih es-Sâmerî'yi tanıtmak, özellikle de çalışmamızın konusunu teşkil eden Me'ânî'n-nahv ve en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserlerine dikkat çekmek, sevdirmek ve Arapça ile meşgul olan ancak henüz Fâdıl Sâlih es-Sâmerî'nin hiçbir eseri ile yolu kesişmemiş olanların nazariyelerini bu yöne celbetmektir.

1.2. Çalışmanın Sınırları ve Yöntemi

Çalışmamızda Sâmerî'nin dört ciltlik Me'ânî'n-nahv eseri ve iki ciltlik en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eseri ana kaynak olarak belirlenmiş olup bir yüksek lisans tezinin hacmini aşmasından korkulduğu için bu iki eser arasındaki birinci ciltte yer alan 152 atf yeri incelenmiştir ve bununla iktifa edilmiştir. Bazen konu başında bazen ortasında bazen de konunun sonunda yapılan atıflar incelenerek iki eser arasındaki bağlantı tespit edilmiş ve özellikle de Me'ânî'n-nahv eserinde yapılan atıfla konuya kazandırılan zenginlik belirtilmiştir.

1.3. Fâdıl Sâlih es-Sâmerî'nin Hayatı ve Eserleri

Tam adı Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî'dir. 1933 yılında Sâmerî'da doğmuştur. İlk ve ortaöğretimini Sâmerî'da tamamladıktan sonra 1953 yılında Bağdat'ın Beled kazasına öğretmen olarak atanmıştır. 1961 yılında Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Arap dili bölümünde lisans eğitimi tamamlamıştır. 1968 yılında Kahire Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümünde doktorasını tamamlamış, 1972 yılında Doçent, 1979 yılında da Profesör olmuştur.² 2000-2004 yılları arasında, Kur'an'ın ifade üslûpları ve nahiv konularında hoca olarak çalıştı. Daha sonra Sâmerî, memleketi olan Irak'a döndü ve çok sevdiği Irak

¹ Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Es-Sâmerî, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî*, (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2019), 1/7.

² İzzet Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu, Fâdıl Sâlih es-Sâmerî Örneği* (Konya: Selçuk Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 86.

Üniversitesi'nde yeniden ders vermeye başladı. Kendini Kur'ân ilimleri hizmetine adadı. 2007 yılında, İsrâ ve Miraç gecesi münasebetiyle Şârîka Üniversitesinde konferans verdi. Konuşması dinleyiciler tarafından çok beğenildi. Üniversitenin bölüm başkanı onu tebrik etmek için programın bitmesini bekleyemedi ve yerinden fırladı, koşup yanına gitti ve onu alnından öptü. Salonda böyle duygulu anlar yaşanırken herkes ayağa kalktı ve müthiş bir alkış tufanı koptu. Sâmerî'nin kendi ifadeleri ile içindeki nahiv aşkına şöyle bir kulak verelim. "Ben ilkokul üç veya dördüncü sınıfta küçük bir çocukken nahve ilgi duyar ve onu çok severdim. Nahve olan sevgim zamanla tutkuya döndü ve damarlarımdaki kan gibi içime akmaya başladı. Arapça öğretmenim bana ödüller veriyor ve beni sürekli bu işe teşvik ediyordu."³

Birleşik Arap Emirlikleri'nde yayın yapan Şârîka adlı televizyon kanalında "Lemesât Beyâniyye" isimli bir programda Kur'ân-ı Kerîm'in beyânî inceliklerini anlatmıştır. Sâmerî 2014 yılında Suudi Arabistan'da Uluslararası Kur'ân-ı Kerîm Hafızlık Derneği tarafından gerçekleştirilen "Uluslararası Kur'ân-ı Kerîm'e Hizmet Ödülü'ne" layık görülmüştür.⁴

1.3.1. Akâid Alanındaki Eserleri

Nidâu'r-Rûh

Nübüvvetü Muhammed mine's-Şekki ile'l-Yakîn

1.3.2. Nahiv Alanındaki Eserleri

Meâni'n-Nahv

en-Nahvu'l-Arabî Ahkâm ve Meânî

Tahkîkât Nahviyye

El-Cümletü'l-Arabiyye Telîfuhâ ve Aksâmühâ

El-Cümletü'l-Arabiyyetü ve'l-Ma'nâ

İbn Cinnî en-Nahvî

ed-Dirasetü'n-Nahviyye ve'l-Lüğaviyye 'inde'z-Zemahşerî

Ebu'l-Berekât İbnü'l-Enbârî ve Dirâsâtühü'n-Nahviyye

1.3.3. Sarf Alanındaki Eserleri

Meâni'l-Ebniye fi'l-Arabiyye

³ Davut Yıldız, *Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâi ve Me'âni'n-nahv Adlı Eserinde Merfuat'a İlişkin Farkındalık Oluşturan Görüşleri* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 7.

⁴ Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu, Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâi Örneği*, 99.

Es-Sarfu'l-Arabî Ahkâm ve Me'ânî

1.3.4. Tefsir Alanındaki Eserleri

Et-Ta'bîru'l-Kur'ânî

Min Esrâri'l-Beyânî'l-Kur'ânî

Lemesât Beyâniyye fî Nusûs mine't-Tenzîl

'Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî

Es'ile Beyaniyye fî'l-Kur'ânî'l-Kerîm

Belâğatü'l-Kelime fî't-Ta'bîri'l-Kur'ânî

Dirâsetü'l-Müteşâbihi'l-Lafziyye min Âyi't-Tenzîl fî Kitâbi Mellâki't-Te'vîl

Et-Tenâsüb beyne's-Süver fî'l-Müftetah ve'l-Havâtûm⁵

---

⁵ İshak Durmuş, *Sâmerrâî ve Tartışmalı Nahiv Meselelerine İlişkin Görüşleri-Meânî'n-Nahv I ve II. Cilt Özelinde-* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 18-23.

2. EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ ESERİ İLE ME'ÂNÎ'N-NAHV ADLI ESERLERİN ORTAK VE FARKLI YÖNLERİ

2.1. İki Eserin Ortak Yönleri

Sâmerrâî, her iki eserinde müellifidir. Me'âni'n-nahv eserinden daha sonra kaleme aldığı en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eseri, diğerine nazaran hem sayfa sayısı bakımından hem de içerik bakımından daha küçük hacimli ve konuların izahatları açısından da daha az detay ve teferruat barındırmaktadır. Aşağıda her iki eserin ağırlıkları olarak birbirine benzedikleri yönlerine temas edilecektir.

2.1.1. Kaynakları

Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinin mukaddime bölümünde faydalandığı kadim ve muasır kaynakları zikretmektedir. Me'âni'n-nahv eserinin sonunda yer verdiği kaynakça bölümündeki eserler ile bu bahsi geçen kadim ve muasır kaynakları karşılaştırdığımızda, her iki eserinde yararlandığı ortak kaynakları şu şekilde sıralamak mümkündür;

1. İbn Hişâm (ö. 761/1360): Şerhu Şüzûrû'z-Zeheb
2. İbn Hişâm: Katrü'n-Nedâ
3. İbn Akîl (ö. 769/1367): Şerhu İbn Akîl âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik
4. Üşmûnî (ö. 918/1513): Şerhu'l-Üşmûnî li-Elfiyyeti İbn Mâlik
5. Hâlid el-Ezherî (ö. 905/1499): Şerhu't-Tasrîh ale't-Tavzîh
6. Abbas Hasan (ö. 1979): en-Nahvü'l-vâfi

İki eserin farklı yönleri isimli konu başlığımızda, her iki eserinde faydalandıkları kaynaklar detaylı bir şekilde zikredilecektir.

2.1.2. Yöntemleri

Her iki eserde de öncelikle izah edilecek konu ile alakalı lâfzî ve istilahi tarifler varsa bunlara yer verilmiş, konu ile ilgili detaylar maddeler halinde zikredilmeye ihtiyaç duyuyorsa maddelendirme yöntemine gidilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Müellif çoğu zaman konuyu izah ederken her iki eserinde de aynı kelime ve aynı örneklere müracaat etmiştir öyle ki; Me'âni'n-nahv eserinde izah edilen bir konunun aynı kelime ve aynı örnekler kullanılarak birebir aynısının en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve

meânî eserinde de yer aldığını görebiliyoruz. Birçok yerde karşılaştığımız bu duruma " ذلك لأن الأصل في الإعراب أن يكون للإبانة عن المعاني كما ذكرنا، فإنه إذا كانت الجملة غفلاً من الإعراب " احتملت معاني عدة، فإن أعربت تعين معناها. يدلّك على ذلك أنك لو قلت : "ما أحسن زيداً" لكنت متعجباً، ولو قلت: "ما أحسن زيداً" لكنت نافيّاً، ولو قلت: "ما أحسن زيداً؟" لكنت مستفهِماً عن أيّ شيء منه حسن "örneğini vermek yeterli olacaktır.⁶

2.2. İki Eserin Farklı Yönleri

Her iki eser aynı müellif tarafından yazılmış olsa da ikisi arasında çok aşikâr farklar bulunmaktadır. Tertip ve tasnif, muhteva ve kaynak kullanımında meydana gelen bu farklılıklar detaylı bir şekilde zikredilecek ve izah edilmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Tertip ve tasnif bakımından

Me'âni'n-nahv, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserine nazaran daha fazla detay, teferruat ve konu başlığı barındırmaktadır. en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî de zikredilen bir konu Me'âni'n-nahv eserinde, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'ye göre farklı başlıklar altında zikredilmiş ve daha farklı yönleriyle de izah edilmiştir. Öncelikle her iki kitabın tertibindeki genel farklılıklar ele alınacaktır.

2.2.2. Konuların tertibindeki genel farklılıklar

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî, kelime, kelam, kelim, kavil ve lafızın tariflerini yapıp, kelimenin kısımlarını zikrederek başlarken, Me'âni'n-nahv ise, Arapça cümlelerin unsurlarını altı madde ile zikrederek, Arapça cümlelerin iki ana rükûndan meydana geldiğini; mûsned ve mûsnedi ileyh şeklinde açıklayarak başlamaktadır. Bu da Me'âni'n-Nahv eserinin meani ilmiyle bir bağlantısı olduğu anlamına gelmektedir.

2.2.3. Yeri değiştirilen konular

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de fasıl ve şân zamirleri konularından sonra zikredilen muttasıl merfu' zamirler konusu, Me'âni'n-Nahv'de zamirin lafızları ve delaletleri isimli yeni bir konu başlığı ile fasıl ve şân zamirleri konularından daha önce ve daha sade bir üslupla zikredilmiştir.⁷

⁶ Fâdıl b. Sâlih b. Mehdi b. Halil el-Bedrî, Es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* (Umman: Dâru'l-fikr lit'tibâti ve'n-Neşri ve't-Tavz'i, 2000), 1/32, Sâmerîrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/21.

⁷ Sâmerîrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/90-91; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/43-44.

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de İttibâ'nın manası konusu, alem-i mürtecel'den hemen önce ve izafetin manası konusundan sonra üçüncü madde olarak zikredilmiş iken, Me'âni'n-Nahv'de alem-i mürtecel'den yaklaşık altı sayfa sonra, izafetin manası konusundan hemen sonra ikinci madde olarak zikredilmiştir.⁸

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de "الذي" ismi mevsulünden sonra zikredilen "التي" ismi mevsulü, Me'âni'n-Nahv'de "الذان", "الذين" ve "الألى" ismi mevsullerinden sonra zikredilmiştir.⁹

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de sarih sıfatın başına bitişen "أل" takısının ismi mevsul olması konusu "من" ve "ما" ismi mevsullerinden sonra zikredilirken, Me'âni'n-Nahv'de önce zikredilmiştir.¹⁰

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de ismi mevsullerden sonra zikredilen ismi mevsulün sılası konusu, me'âni'n-Nahv'de tüm ismi mevsullerden önce zikredilmiştir.¹¹

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de mübtedânın merfuluğu haberden daha zengindir konusu mübtedâ ve haberin tarifi konusundan daha sonra zikredilirken, Me'âni'n-Nahv'de önce zikredilmiştir.¹²

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de haberin çeşitleri konu başlığı altında ikinci çeşit olarak zikredilen haberin cümle olarak gelmesi konusunun alt maddeleri olan haberi mübtedâyâ bağlayan bağ çeşitleri konusu, me'âni'n-Nahv'de haberde umumiyet isimli yeni bir başlık altında ele alınmış ve en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de böyle bir konu başlığı açılmamıştır.¹³

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de cümlelerin başka bir cümlelerin üzerine atfedilmesi konusu "ما" ve "ليس" arasındaki farklar konusundan hemen önce zikredilmiş olmasına rağmen me'âni'n-Nahv'de cümlelerin başka bir cümlelerin üzerine atfedilmesi konusu diğer konudan 13 sayfa sonra zikredilmiştir.¹⁴

⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/109-116; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/70-75.

⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/141; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/126.

¹⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/150-152; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/127-129.

¹¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/158; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/122-123.

¹² Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/170; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/165.

¹³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/176-177; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/201.

¹⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/247-250; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/252-267.

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de Mukarabe fiilleri konusu Reca fiillerinden önce zikredilmiş olup, me'âni'n-Nahv'de Reca Fiilleri, Mukarabe fiillerinden önce zikredilmiştir.¹⁵

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de Cinsini Nefyeden Lânın İsminin Sıfatlanması konusu Cinsini Nefyeden Lânın İsminin üzerine Atıf yapılması konusundan önce zikredilirken me'âni'n-Nahv'de konular tam tersi şekilde sıralanmıştır.¹⁶

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'de yakın fiillerinden "رأى" konusu yakın fiillerinden "علم"den hemen sonra zikredilirken me'âni'n-Nahv'de aynı konu yakın fiillerinden "درى", "تعلم" ve "وجد" konularından sonra zikredilmektedir.¹⁷

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde Tahvil Fiilleri konusu "صير" fiili ile başlayıp "جعل" fiili ile devam ederken Me'âni'n-nahv'de ise aynı konu "جعل" fiili ile başlamış ve "صير" fiili dördüncü sırada zikredilmiştir.¹⁸

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde İlgâ konusu Talik konusundan sonra zikredilirken Me'âni'n-nahv'de Talik konusu İlgâ konusundan sonra zikredilmiştir.¹⁹

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde Mefülün bih'in takdim edilmesi konusu Naibul fail konusundan önce zikredilirken, Me'âni'n-nahv'de Mefülün bih'in takdim edilmesi konusu Naibul fail konusundan sonra zikredilmiştir.²⁰

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde mefulü mutlak konusunun en başında kısaca ve en sonunda detaylı bir şekilde zikredilen mefulü mutlakın çeşitleri konusu, Me'âni'n-nahv'de mefulü mutlak konusunun hemen başında tek bir yerde zikredilmiştir.²¹

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde mefulü fih konusu mefulü leh konusundan sonra gelirken, Me'âni'n-nahv'de ise mefulü fih konusu mefulü mutlak konusundan sonra zikredilmiştir.²²

¹⁵ Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/256-263; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/268-283.

¹⁶ Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/319-323; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/371-379.

¹⁷ Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/330-332; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 2/12.

¹⁸ Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/342-343; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 2/29-31.

¹⁹ Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/349-358; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 2/32-39.

²⁰ Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/383-393; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 2/71-91.

²¹ Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/455-456, 470-473; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/149-157.

²² Sâmerî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/482-495; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 2/177-222.

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde mefulü meah konusu mefulü fih konusundan sonra gelirken, Me'âni'n-nahv'de ise mefulü meah konusu mefulü leh konusundan zikredilmiştir.²³

2.2.4. Dipnot zikretme ve zikretmeme

Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde bir tek dipnot dahi zikretmemiş olup, eserde geçen ayet-i kerimelerin isim ve numaralarını bile ayetin hemen ardından zikredip dipnot olarak vermemiştir. Me'âni'n-nahv ise dipnot bakımından oldukça zengindir. Faydalanılan eserlerin isim ve sayfa numaralarının zikredilmesi dipnotların büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

2.2.5. Muhtevaları açısından

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde ismi mevsul konusunun hemen öncesinde zikredilen el-i zaide konusu me'âni'n-nahv'de yer almamaktadır.²⁴

Me'âni'n-nahv'de "من", "ما" ve "الذي" 'nin kullanımları ile alakalı bir konu başlığı beş madde şeklinde izah edilmek suretiyle yer alırken, en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde böyle bir konu başlığı ve maddelendirmeye yer verilmemiştir.²⁵

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde sayfalarca ve ayrıntısına kadar detaylıca anlatılan 'haber ve mübtedânın hazfedilmesi konusu', me'âni'n-nahv'de birkaç sayfa olarak 'fiilin yerine kullanılan haber' konu başlığında ele alınmış ve 'haber ve mübtedânın hazfedilmesi' ismiyle bağımsız bir konu başlığı zikredilmemiştir.²⁶

Me'âni'n-nahv'de 'leyse'ye benzeyen lâ ve cinsini nefyeden lâ arasındaki fark' isimli müstakil bir konu başlığı zikredilirken en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde bu isimle bir konu başlığı açılmamış bir önceki konu başlığı içerisinde bahsedilen konu zikredilmiştir.²⁷

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde 'Cinsini Nefyeden "لا"nın Amel Etmesi ve Amel Etme Şartları' isimli müstakil bir konu başlığı zikredilirken Me'âni'n-

²³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/496-504; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 2/236-245.

²⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/136-137.

²⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/137-140.

²⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/201-208; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/197-200.

²⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/309-310; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/363.

nahv'de bu isimle bir konu başlığı açılmamış bir önceki konu başlığı içerisinde bahsedilen konu zikredilmiştir.²⁸

en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde "Kavl'in Zan Manasında Kullanılması" isimli müstakil bir konu başlığı yer alırken aynı konu Me'âni'n-nahv'de Rüchan fiillerinden "تقول" fiilinin altında zikredilmiştir.²⁹

2.2.6. Genel olarak Me'âni'n-nahv'in Muhtevâsı (Planı)

Tablo 1. Genel olarak Me'âni'n-nahv'in Muhtevâsı

ME'ÂNİ'N-NAHV

MUKADDİME

ARAPÇA CÜMLE

Arapça Cümlelerin Unsurları

Arapça Cümlelerin Telifi

Cümlelerin Telifinin Sureti

Arapça Cümlelerin Delaleti

Kati ve İhtimali Delalet

Zahiri ve Batini Delalet

İ'rabın Görünürlüğü

İ'rabın Manaları

Alametlerin Manaya Delaleti

İ'rabın Amacı

NEKRE ve MARİFE

NEKRE

Nekreliğin Amaçları

MARİFE

Zamir

Lafızları ve Delaletleri

Sakin Müenneslik Te'si Zamir Mi?

Fasıl Zamiri

Şan Zamiri

Zamirin Dönüş Yeri

Zamirin Cemiye Dönüşü

Nun-u Vikâye

ALEM

Kısımları

Mürtecel ve Menkul

İsim, Künye ve Lakap

İsim ve Lakap

İzafetin Manası

Kati'nin Manası

İttiba'nın Manası

²⁸ Sâmerîrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/311-312; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 1/361.

²⁹ Sâmerîrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/345-346; a.mlf., *Me'âni'n-Nahv*, 2/27.

2.2.7. Genel olarak en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'nin Muhtevâsı (Planı)

Tablo 2. Genel olarak en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî'nin Muhtevâsı

EN-NAHVU'L-ARAB'Î AHKÂM ve MEÂNÎ
MUKADDİME
KELAM VE ONDAN MEYDANA GELENLER
Kelime
Kelam
Kelim
Kavl
Lafız
KELİMENİN KISIMLARI
İSİM
Tarifi
Alametleri
FİİL
FİİLİN ÇEŞİTLERİ VE ALAMETLERİ
MAZİ FİİL
Tarifi
Alametleri
MUZARİ FİİL
EMİR FİİL
HARF
İ'RAB ve BİNA
İ'rab (Lugavi Manası)
İ'RAB ve BİNANIN TARİFİ
HARFLERİN MEBNİLİĞİ
İSİMLERDEN MEBNİ VE MURAB OLANLAR
İSMİN MEBNİLİK İLLETİ
Benzerlik Yönleri
Koyuluş Benzerliği
Manevi Benzerlik
Kullanım Benzerliği
Muhtaç Benzerlik

2.2.8. Şahit kullanımı açısından

Sâmerrâî, Me'âni'n-nahv eserinde Kur'an, hadis, Arap şiiri ve darb-ı mesellerden istişhadda bulunmuştur. en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde ise Me'âni'n-nahv eserindeki istişhada ek olarak kullandığı tüm Arap şiirlerinin hemen altına "المعنى" başlığı ile şiirin daha anlaşılır şekilde Arapça tercümesini eklemiştir. Böylelikle hem şiir kolayca anlaşılır hale getirilmiş hem de hangi sebeple burada şahit olarak kullanıldığı daha aşikâr hale gelmiştir. Yazar bu durumu en-Nahvu'l-

arabî ahkâm ve meânî eserinin mukaddimesinde şu sözleri ile ifade etmiştir; “Elfiyye’nin beyitlerinin manalarını kısaca şerh ettim. Şahit olarak kullanılan şiirlerin çoğunun manasını aynı şekilde kısaca sundum. Bunların birçoğunda Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (ö. 1900/1973)’in şerhine dayandım.”³⁰

2.2.9. Kaynak kullanımı açısından

Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî ahkâm ve meânî eserinde, Me’âni’n-nahv başta olmak üzere on iki tane kaynaktan faydalandığını zikretmektedir.³¹ Me’âni’n-nahv eserinde ise en-Nahvu’l-arabî ahkâm ve meânî eserinde faydalandığı altı kaynağa ek olarak yüz on bir kaynaktan daha faydalanmış ve toplam kaynak sayısı yüz on yediye aşmıştır.

Sâmerrâî, Me’âni’n-nahv eserinde çoğunlukla metnin içerisinde "جاء في الطراز" "جاء", "جاء في البرهان" "جاء في الالتقان", "في البرهان" şeklinde paragrafa başlamış ve adı geçen eserden alıntı yaparak, sonunda da dipnot işareti bırakıp ilgili eser ve sayfasını dipnotta belirtmiştir. Bazen aynı eser için farklı dipnotlar da farklı isimler kullanmıştır. Mesela; Radî el-Esterâbâdî’nin (ö. 688/1289) Şerhu’l-Kâfiye isimli eseri için, bazen "انظر شرح الرضي" "انظر شرح الرضي" Radî’nin Kâfiye şerhine bak.” bazen "الرضي على الكافية" bazen "الرضي" şeklinde dipnot belirtmiştir.³²

Şimdi hem en-Nahvu’l-arabî ahkâm ve meânî hem de Me’âni’n-nahv eserinde kendisinden faydalanılan kaynaklar zikredilecektir.

2.2.10. en-Nahvu’l-arabî ahkâm ve meânî kaynakları

1. Fâdıl Sâlih Es-Sâmerrâî: Me’âni’n-Nahv
2. İbn Hişâm: Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik
3. İbn Akîl: Şerhu İbn ‘Akîl ‘âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik
4. Üşmûnî (ö. 918/1513): Şerhu’l-Üşmûnî li-Elfiyyeti İbn Mâlik
5. Hâlid el-Ezherî (ö. 905/1499): Şerhu’t-Tasrîh ale’t-Tavzîh
6. İbn Hişâm: Şerhu Şüzûrû’z-Zeheb
7. İbn Hişâm: Katrû’n-Nedâ
8. Mustafa el-Galâyînî (ö. 1885/1944): Câmi’u’d-dürûsi’l-‘Arabiyye

³⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/7.

³¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/6.

³² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/18-19, 2/222.

9. Salih el-Favzan: Delilü's-Salik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik
10. Mahmud Süleyman Yakut: en-Nahvü't-Ta'limi ve't-Tatbik
11. Ali Carim (ö. 1881/1949) ve Mustafa Emin: en-Nahvul Vadih
12. Abbas Hasan (ö. 1979): en-Nahvü'l-vâfi

2.2.11. Me'âni'n-nahv kaynakları

1. İbn Cinnî (ö. 392/1002): el-Hasâis
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 33 farklı sayfada toplam 40 kere İbn Cinnî'nin el-Hasâis isimli eserinden alıntı yapmıştır.³³
2. Radî el-Esterâbâdî (ö. 688/1289): Şerhu'l-Kâfiye
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 436 farklı sayfada toplam 569 kere Radî el-Esterâbâdî'nin Şerhu'l-Kâfiye isimli eserinden alıntı yapmıştır.³⁴
3. İbrâhim Enîs Ahmed (ö. 1906/1977): el-Esvâtü'l-lugaviyye
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere İbrâhim Enîs Ahmed'in el-Esvâtü'l-lugaviyye isimli eserinden alıntı yapmıştır.³⁵
4. İbrâhim Enîs Ahmed: min esrârî'l-luga
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 2 kere İbrâhim Enîs Ahmed'in min esrârî'l-luga isimli eserinden alıntı yapmıştır.³⁶

³³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/12, 22, 23, 29, 30, 31, 80, 123, 179, 180, 182, 194, 212, 2/30, 31, 52, 62, 3/7, 10, 13, 17, 22, 189, 191, 202, 253, 257, 317, 4/56, 127, 217, 220, 253.

³⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/18, 19, 22, 23, 26, 27, 30, 41, 44, 45, 46, 58, 62, 63, 70, 71, 72, 75, 78, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 115, 116, 122, 130, 135, 141, 147, 148, 150, 153, 166, 179, 181, 187, 189, 190, 192, 195, 203, 208, 209, 210, 213, 220, 221, 226, 230, 235, 236, 238, 239, 240, 242, 246, 251, 252, 259, 260, 261, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 277, 280, 281, 282, 284, 301, 303, 306, 308, 309, 311, 312, 313, 317, 318, 319, 327, 334, 336, 338, 344, 352, 362, 363, 364, 370, 372, 375, 378, 381, 383, 384, 385, 386, 387, 2/8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 20, 23, 25, 26, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 54, 81, 82, 84, 85, 102, 104, 105, 106, 110, 111, 114, 115, 117, 119, 122, 125, 126, 137, 143, 144, 149, 151, 167, 171, 173, 176, 184, 190, 191, 192, 193, 194, 202, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 215, 216, 217, 219, 222, 224, 225, 226, 227, 229, 238, 239, 242, 248, 249, 261, 262, 263, 267, 268, 272, 275, 276, 283, 284, 287, 290, 295, 308, 311, 314, 321, 322, 323, 325, 330, 332, 334, 336, 337, 338, 339, 341, 345, 346, 3/5, 6, 11, 15, 16, 17, 20, 21, 27, 32, 35, 38, 39, 40, 42, 44, 47, 48, 49, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 73, 75, 76, 77, 79, 81, 83, 85, 87, 92, 98, 99, 100, 101, 113, 118, 119, 123, 124, 125, 129, 130, 133, 134, 135, 149, 157, 168, 170, 175, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 197, 200, 204, 206, 207, 208, 209, 211, 215, 217, 232, 240, 241, 244, 245, 246, 249, 251, 252, 253, 254, 256, 259, 260, 262, 263, 269, 273, 274, 277, 278, 279, 285, 286, 291, 310, 313, 314, 315, 316, 317, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 335, 347, 351, 359, 370, 372, 374, 376, 381, 384, 385, 4/7, 8, 10, 11, 12, 21, 25, 26, 40, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 64, 66, 70, 80, 82, 85, 96, 102, 105, 109, 117, 118, 128, 135, 136, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 186, 207, 216, 228, 230, 231, 245, 257, 262, 268, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 283, 286, 287, 294, 295, 305, 306, 309, 310, 312, 315, 316, 320, 322, 326, 333, 334, 336.

³⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/12.

³⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/24.

5. İbn Akîl: Şerhu İbn Akîl âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 115 farklı sayfada toplam 134 kere İbn Akîl'in Şerhu İbn Akîl âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik isimli eserinden alıntı yapmıştır.³⁷
6. Üşmûnî (ö. 918/1513): Şerhu'l-Üşmûnî âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 210 farklı sayfada toplam 251 kere Üşmûnî'nin Şerhu'l-Üşmûnî âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik isimli eserinden alıntı yapmıştır.³⁸
7. İbn Hişâm: Muğni'l-Lebîb
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 246 farklı sayfada toplam 333 kere İbn Hişâm'ın Muğni'l-Lebîb isimli eserinden alıntı yapmıştır.³⁹
8. İbn Hişâm: Şüzûrû'z-Zeheb
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 3 kere İbn Hişâm'ın Şüzûrû'z-Zeheb isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴⁰
9. İbn Hişâm: Şerhu Şüzûrû'z-Zeheb
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 14 farklı sayfada toplam 14 kere İbn Hişâm'ın Şerhu Şüzûrû'z-Zeheb isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴¹

³⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/28, 29, 71, 84, 92, 125, 127, 141, 189, 197, 228, 229, 230, 236, 238, 246, 251, 252, 257, 259, 261, 268, 273, 282, 284, 287, 296, 297, 299, 303, 304, 336, 337, 349, 356, 362, 372, 2/6, 7, 11, 12, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 39, 44, 45, 46, 52, 54, 55, 60, 79, 80, 81, 85, 105, 115, 125, 126, 128, 149, 150, 156, 158, 165, 170, 173, 177, 179, 189, 190, 192, 224, 225, 268, 291, 3/22, 101, 118, 133, 134, 137, 143, 145, 173, 177, 181, 212, 227, 251, 258, 259, 269, 278, 292, 375, 4/102, 118, 190, 294, 300, 317, 321, 338.

³⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/17, 18, 22, 28, 29, 33, 35, 45, 66, 72, 78, 84, 85, 91, 117, 118, 125, 128, 149, 161, 165, 187, 199, 203, 208, 217, 219, 225, 228, 229, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 244, 245, 246, 251, 257, 259, 260, 261, 268, 273, 277, 282, 284, 287, 296, 301, 303, 304, 305, 307, 308, 317, 318, 327, 334, 336, 337, 340, 343, 356, 361, 364, 365, 370, 372, 374, 379, 384, 388, 2/6, 7, 9, 11, 12, 20, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 36, 39, 41, 44, 45, 52, 54, 55, 60, 71, 72, 79, 80, 81, 85, 94, 102, 114, 117, 121, 125, 126, 127, 136, 138, 143, 144, 149, 150, 151, 155, 156, 159, 165, 170, 177, 179, 180, 188, 189, 191, 192, 193, 205, 217, 224, 225, 226, 236, 239, 241, 246, 249, 253, 255, 261, 267, 268, 274, 280, 299, 308, 309, 316, 319, 321, 338, 341, 345, 346, 3/36, 87, 131, 164, 165, 166, 168, 177, 196, 212, 272, 277, 284, 292, 371, 4: 15, 16, 17, 19, 81, 109, 114, 117, 118, 120, 130, 134, 137, 143, 148, 151, 152, 156, 157, 175, 190, 263, 282, 302, 303, 304, 305, 306, 316, 318, 321, 322, 326, 331, 335, 336, 337, 338.

³⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/19, 28, 29, 47, 48, 50, 62, 68, 93, 115, 116, 118, 127, 128, 168, 189, 190, 225, 248, 251, 257, 259, 260, 261, 264, 270, 277, 280, 296, 298, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 312, 313, 314, 317, 318, 319, 327, 328, 340, 344, 349, 351, 352, 357, 365, 374, 387, 388, 2/35, 36, 43, 98, 119, 130, 146, 193, 205, 206, 210, 214, 216, 217, 219, 231, 261, 274, 290, 297, 299, 301, 313, 315, 341, 345, 346, 3/7, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 59, 60, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 97, 98, 99, 100, 101, 114, 129, 141, 147, 157, 163, 209, 214, 217, 227, 230, 232, 236, 237, 239, 240, 243, 244, 246, 247, 249, 251, 252, 253, 254, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 265, 268, 269, 310, 313, 322, 323, 324, 326, 328, 329, 334, 336, 338, 341, 346, 351, 352, 360, 370, 374, 375, 377, 380, 381, 4/7, 8, 9, 10, 11, 12, 21, 25, 27, 85, 90, 91, 92, 93, 110, 119, 120, 128, 138, 139, 140, 142, 176, 180, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 200, 205, 207, 208, 209, 226, 231, 232, 233, 235, 237, 245, 246, 247, 254, 257, 258, 262, 263, 267, 268, 272, 275, 276, 277, 291, 293, 294.

⁴⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/302, 2/224.

10. İbn Hişâm: Katri'n-Nedâ

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere İbn Hişâm'ın Katri'n-Nedâ isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴²

11. İbn Hişâm: Şerhu Katri'n-nedâ

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 14 farklı sayfada toplam 14 kere İbn Hişâm'ın Şerhu Katri'n-nedâ isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴³

12. Sadullah el-Burdei: Hadaikü'l-dekaik

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 2 kere Sadullah el-Burdei'nin Hadaikü'l-dekaik isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴⁴

13. Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79): Delâilü'l-i'câz

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 49 farklı sayfada toplam 55 kere Abdülkâhir el-Cürcânî'nin Delâilü'l-i'câz isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴⁵

14. Zemahşerî (ö. 538/1144): ed-Dirâsâtü'n-nahviyye ve'lugaviyye inde Zemahşerî

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere Zemahşerî'nin ed-Dirâsâtü'n-nahviyye ve'lugaviyye inde Zemahşerî isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴⁶

15. Zemahşerî: el-Keşşâf

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 92 farklı sayfada toplam 129 kere Zemahşerî'nin el-Keşşâf isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴⁷

16. Zemahşerî: el-Mufasssal

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 38 farklı sayfada toplam 41 kere Zemahşerî'nin el-Mufasssal isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴⁸

17. Zemahşerî: Esâsü'l-belâga

---

⁴¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/22, 42, 2/143, 338, 3/140, 141, 180, 199, 213, 334, 347, 379, 4/9, 135.

⁴² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/35.

⁴³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/219, 228, 287, 296, 2/143, 236, 240, 317, 337, 338, 3/107, 233, 4/9, 12.

⁴⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/26.

⁴⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/20, 58, 59, 109, 121, 125, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 172, 173, 174, 176, 177, 278, 288, 290, 309, 322, 325, 329, 331, 332, 2/48, 49, 50, 58, 89, 97, 99, 148, 298, 318, 3/224, 226, 330, 4/133, 142, 219, 220, 223, 224, 226, 270, 271.

⁴⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/21, 25, 28.

⁴⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/25, 31, 36, 47, 49, 50, 52, 56, 96, 106, 117, 152, 154, 156, 159, 163, 180, 187, 195, 200, 206, 214, 216, 218, 224, 226, 232, 245, 276, 304, 306, 331, 338, 369, 376, 2/47, 50, 51, 53, 65, 88, 99, 100, 276, 298, 299, 302, 318, 3/13, 20, 23, 24, 33, 34, 67, 69, 77, 102, 106, 164, 191, 199, 221, 225, 232, 242, 250, 329, 334, 338, 339, 360, 381, 4/27, 97, 104, 110, 113, 126, 144, 163, 171, 172, 173, 177, 204, 216, 230, 245, 262, 287, 292.

⁴⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/23, 26, 47, 153, 168, 257, 274, 2/261, 262, 3/170, 172, 217, 238, 244, 323, 346, 347, 351, 359, 360, 372, 4/14, 15, 17, 86, 92, 95, 130, 131, 191, 192, 198, 216, 275, 276, 277, 283, 321.

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Zemahşerî'nin *Esâsü'l-belâğa* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁴⁹

18. Kemâleddin Enbârî (ö. 577/1181): *Esrârü'l-'Arabiyye*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 14 farklı sayfada toplam 14 kere Kemâleddin Enbârî'nin *Esrârü'l-'Arabiyye* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵⁰

19. Kemâleddin Enbârî: *Mensûrû'l-fevâ'id*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 7 farklı sayfada toplam 7 kere Kemâleddin Enbârî'nin *Mensûrû'l-fevâ'id* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵¹

20. Kemâleddin Enbârî: *el-İnsâf fî mesâ'ili'l-hilâf*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Kemâleddin Enbârî'nin *el-İnsâf fî mesâ'ili'l-hilâf* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵²

21. Ebü'l-Kâsım Zeccâcî (ö. 337/949): *el-Cümel*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 18 farklı sayfada toplam 18 kere Ebü'l-Kâsım Zeccâcî'nin *el-Cümel* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵³

22. Ebü'l-Kâsım Zeccâcî: *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 8 farklı sayfada toplam 8 kere Ebü'l-Kâsım Zeccâcî'nin *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵⁴

23. Süyûtî (ö. 911/1505): *Hem'u'l-Hevâmi'*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 269 farklı sayfada toplam 340 kere Süyûtî'nin *Hem'u'l-Hevâmi'* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵⁵

⁴⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/159.

⁵⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/22, 32, 208, 209, 217, 252, 269, 275, 364, 370, 2/7, 20, 33, 3/84.

⁵¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/32, 217, 225, 2/8, 325, 346, 3/189.

⁵² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/190.

⁵³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/22, 35, 249, 273, 352, 2/54, 3: 85, 172, 173, 217, 232, 238, 249, 256, 337, 376, 377, 4/277.

⁵⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/22, 24, 120, 151, 323, 324, 2/51, 131.

⁵⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/22, 26, 45, 61, 62, 64, 65, 68, 78, 81, 83, 90, 91, 94, 98, 100, 115, 116, 123, 125, 130, 135, 142, 147, 170, 179, 190, 191, 200, 203, 208, 209, 210, 213, 213, 217, 225, 229, 230, 236, 239, 240, 246, 248, 251, 252, 257, 259, 260, 261, 270, 277, 285, 287, 296, 297, 298, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 314, 315, 317, 318, 319, 327, 328, 334, 343, 344, 349, 352, 356, 357, 361, 372, 375, 384, 386, 387, 388, 2/6, 9, 11, 19, 24, 25, 26, 31, 33, 35, 44, 45, 52, 54, 55, 60, 71, 72, 79, 80, 81, 89, 94, 104, 113, 117, 119, 121, 126, 130, 136, 138, 143, 164, 182, 185, 187, 190, 192, 193, 202, 203, 205, 209, 210, 211, 213, 214, 217, 219, 220, 221, 222, 225, 228, 230, 239, 240, 246, 248, 253, 255, 259, 260, 267, 268, 270, 271, 283, 284, 285, 287, 291, 295, 297, 300, 308, 313, 322, 338, 339, 341, 3/22, 25, 35, 36, 37, 40, 118, 119, 129, 133, 134, 147, 158, 181, 182, 183, 196, 200, 212, 227, 228, 254, 260, 261, 262, 265, 266, 284, 287, 312, 313, 315, 316, 317, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 335, 336, 338, 352, 353, 361, 374, 4/7, 21, 31, 34, 41, 81, 88, 90, 91, 97, 102, 106, 109, 114, 123, 130, 137, 149, 151, 161, 162, 166, 168, 175, 177, 178, 179, 180, 198, 231, 232, 235, 245, 275, 276, 277, 278, 280, 282, 285, 286, 291, 298, 300, 305, 306, 308, 309, 311, 312, 316, 326, 334, 337.

24. Süyûtî: el-İtkân

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 49 farklı sayfada toplam 53 kere Süyûtî'nin el-İtkân isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵⁶

25. Süyûtî: Mu'terakü'l akrân

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 25 farklı sayfada toplam 27 kere Süyûtî'nin Mu'terakü'l akrân isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵⁷

26. Süyûtî: el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 23 farklı sayfada toplam 23 kere Süyûtî'nin el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵⁸

27. Süyûtî: el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luga

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Süyûtî'nin el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luga isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁵⁹

28. İbrahim Samarraî: Dirasat fî'l-luga

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere İbrahim Samarraî'nin Dirasat fî'l-luga isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶⁰

29. İbn Yaîş (ö. 643/1245): Şerhu'l-Mufasssal

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 269 farklı sayfada toplam 327 kere İbn Yaîş'in Şerhu'l-Mufasssal isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶¹

30. Bedreddin Aynî (ö. 855/1451): Şerhi Şevâhidil-Üşmûnî

⁵⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/39, 41, 47, 63, 64, 120, 121, 155, 188, 204, 210, 213, 216, 217, 218, 255, 257, 258, 260, 289, 291, 296, 298, 306, 309, 310, 318, 319, 320, 323, 328, 330, 375, 2/20, 111, 3/105, 201, 208, 226, 230, 266, 362, 4/31, 69, 73, 123, 125, 133, 193.

⁵⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/49, 64, 65, 120, 121, 135, 136, 158, 161, 162, 173, 174, 204, 207, 289, 291, 296, 319, 360, 2/51, 100, 111, 130, 194, 3/226.

⁵⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/24, 34, 123, 171, 225, 255, 286, 320, 2/168, 3/147, 172, 361, 362, 4/9, 26, 74, 80, 83, 86, 87, 96, 208, 216.

⁵⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/282.

⁶⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/25.

⁶¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/26, 43, 45, 46, 58, 70, 71, 74, 77, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 90, 92, 93, 94, 119, 122, 130, 141, 148, 166, 170, 181, 186, 208, 209, 211, 217, 219, 221, 229, 235, 236, 238, 239, 240, 244, 245, 246, 251, 252, 260, 268, 269, 272, 274, 275, 279, 286, 294, 296, 299, 300, 303, 305, 309, 317, 318, 319, 324, 327, 332, 336, 337, 343, 344, 349, 352, 356, 362, 364, 374, 377, 378, 379, 387, 2/6, 20, 27, 32, 33, 51, 52, 72, 80, 81, 84, 107, 120, 123, 142, 143, 144, 145, 149, 164, 166, 170, 172, 173, 176, 177, 188, 192, 204, 209, 213, 219, 224, 225, 255, 256, 259, 260, 261, 266, 267, 273, 274, 275, 278, 280, 286, 287, 300, 308, 319, 324, 327, 333, 334, 335, 337, 338, 340, 341, 3/5, 7, 19, 20, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 48, 53, 54, 56, 64, 76, 79, 82, 83, 84, 87, 88, 101, 104, 120, 122, 128, 130, 133, 138, 141, 142, 144, 145, 169, 173, 175, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 203, 207, 208, 213, 214, 233, 243, 246, 248, 256, 258, 260, 274, 277, 278, 279, 283, 284, 308, 309, 310, 315, 316, 349, 353, 359, 374, 375, 4/30, 45, 47, 50, 69, 70, 73, 82, 83, 92, 93, 97, 98, 106, 120, 125, 127, 131, 135, 148, 156, 157, 158, 162, 163, 164, 165, 166, 176, 186, 216, 237, 257, 261, 262, 277, 281, 285, 286, 291, 295, 297, 298, 304, 306, 308, 309, 317, 319, 322, 331, 332, 334, 335.

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Bedreddin Aynî'nin Şerhi Şevâhidil-Üşmûnî isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶²

31. Hasan el Hudari: *Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akîl*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 114 farklı sayfada toplam 136 kere Hasan el Hudari'nin *Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akîl* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶³

32. El-Harîrî (ö. 516/1122): *Dürretü'l-ğavvâs fî evhâmi'l-havâs*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 12 farklı sayfada toplam 14 kere El-Harîrî'nin *Dürretü'l-ğavvâs fî evhâmi'l-havâs* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶⁴

33. İbn Ebü'l-İsba' (ö. 654/1256): *Tahrîrû't-Tahbîr*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere İbn Ebü'l-İsba''nın *Tahrîrû't-Tahbîr* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶⁵

34. İbn Kuteybe (ö. 276/889): *Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 5 farklı sayfada toplam 5 kere İbn Kuteybe'nin *Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶⁶

35. Sîbeveyhi (ö. 180/796): *Kitâbü Sîbeveyhi*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 307 farklı sayfada toplam 372 kere Sîbeveyhi'nin *Kitâbü Sîbeveyhi* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶⁷

36. İbn Madâ (ö. 592/1196): *Kitâbü'r-Red 'ale'n-nühât*

---

⁶² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/29.

⁶³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/29, 42, 70, 92, 117, 118, 125, 200, 208, 209, 225, 236, 238, 251, 261, 269, 277, 282, 285, 299, 302, 304, 307, 312, 318, 327, 357, 362, 364, 366, 370, 379, 387, 2/6, 7, 8, 9, 11, 12, 25, 26, 27, 32, 36, 41, 44, 55, 60, 71, 72, 81, 105, 107, 114, 119, 125, 126, 151, 158, 159, 170, 173, 174, 176, 177, 179, 180, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 222, 225, 226, 230, 239, 242, 261, 262, 276, 284, 285, 319, 322, 323, 332, 338, 3/7, 36, 84, 118, 121, 131, 134, 139, 141, 212, 234, 243, 244, 245, 247, 258, 278, 279, 4/40, 63, 64, 287, 299, 311, 328.

⁶⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/29, 30, 32, 65, 66, 236, 274, 280, 2/203, 209, 210, 345.

⁶⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/33, 3/222.

⁶⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/34, 344, 4/151, 171, 187.

⁶⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/34, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 68, 72, 73, 77, 78, 81, 85, 86, 87, 90, 94, 95, 108, 109, 131, 133, 141, 153, 157, 167, 180, 185, 192, 196, 199, 219, 225, 228, 229, 236, 239, 249, 255, 256, 261, 262, 263, 267, 272, 287, 291, 294, 298, 300, 301, 302, 308, 319, 332, 334, 337, 340, 341, 343, 344, 349, 350, 362, 364, 371, 372, 373, 378, 380, 381, 382, 383, 385, 387, 388, 2/5, 7, 27, 28, 33, 40, 43, 52, 55, 60, 61, 81, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 115, 116, 118, 121, 126, 143, 144, 145, 166, 170, 172, 174, 175, 176, 179, 181, 185, 186, 187, 189, 190, 192, 193, 203, 204, 211, 222, 241, 254, 255, 258, 260, 263, 267, 273, 279, 286, 287, 293, 299, 302, 308, 311, 326, 328, 333, 337, 340, 341, 345, 3/16, 19, 33, 36, 37, 42, 48, 54, 56, 58, 64, 71, 75, 78, 79, 81, 82, 84, 97, 101, 102, 122, 135, 142, 143, 144, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 184, 185, 186, 188, 189, 198, 200, 207, 208, 210, 216, 231, 232, 237, 246, 249, 256, 266, 282, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 310, 335, 336, 337, 340, 341, 346, 347, 348, 350, 351, 353, 359, 371, 372, 374, 375, 377, 378, 380, 383, 385, 4/8, 9, 10, 13, 14, 25, 40, 41, 49, 50, 72, 80, 83, 86, 88, 89, 96, 109, 117, 118, 119, 123, 124, 127, 130, 144, 147, 149, 156, 157, 158, 161, 163, 164, 176, 179, 180, 189, 190, 191, 193, 206, 214, 215, 216, 227, 230, 245, 247, 248, 252, 253, 257, 272, 275, 276, 279, 281, 282, 291, 294, 295, 296, 300, 307, 314, 321, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 338.

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere İbn Madâ'nın Kitâbü'r-Red 'ale'n-nühât isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶⁸

37. İbrahim el-Alevi: Kitabu't-Tiraz

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 15 farklı sayfada toplam 18 kere İbrahim el-Alevi'nin Kitabu't-Tiraz isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁶⁹

38. Zerkeşî (ö. 794/1392): el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 92 farklı sayfada toplam 101 kere Zerkeşî'nin el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷⁰

39. Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415): el-Kâmûsü'l-Muhît

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 17 farklı sayfada toplam 17 kere Fîrûzâbâdî'nin el-Kâmûsü'l-Muhît isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷¹

40. Müberred (ö. 286/900): el-Muktedab

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 124 farklı sayfada toplam 138 kere Müberred'in el-Muktedab isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷²

41. Müberred: el-Kâmil

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 8 farklı sayfada toplam 8 kere Müberred'in el-Kâmil isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷³

42. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210): et-Tefsîrû'l-Kebîr

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 43 farklı sayfada toplam 47 kere Fahreddin er-Râzî'nin et-Tefsîrû'l-Kebîr isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷⁴

---

⁶⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/35, 36, 3/379.

⁶⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/39, 58, 151, 152, 155, 174, 176, 2/100, 298, 323, 3/106, 206, 4/70, 74, 187.

⁷⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/41, 58, 63, 64, 65, 132, 143, 152, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 204, 210, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 227, 231, 255, 260, 261, 277, 289, 291, 296, 307, 310, 319, 320, 322, 324, 369, 2/14, 15, 18, 19, 20, 49, 51, 67, 68, 88, 90, 94, 100, 151, 159, 206, 212, 248, 249, 275, 3/26, 107, 194, 206, 220, 228, 242, 266, 319, 329, 334, 338, 340, 359, 361, 4/53, 55, 56, 57, 66, 77, 92, 121, 123, 124, 126, 132, 133, 151, 217, 219, 222, 248, 261.

⁷¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/42, 86, 114, 244, 245, 250, 273, 280, 281, 282, 284, 4/159, 169, 231, 305, 306, 310.

⁷² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/43, 82, 130, 196, 221, 252, 277, 301, 302, 336, 337, 343, 351, 363, 364, 370, 371, 372, 373, 2/7, 33, 45, 46, 52, 60, 102, 120, 170, 179, 189, 215, 220, 249, 256, 267, 269, 273, 275, 278, 286, 287, 288, 299, 302, 308, 324, 325, 328, 334, 340, 3/16, 20, 33, 37, 47, 48, 58, 60, 70, 75, 78, 81, 82, 86, 122, 125, 127, 130, 138, 145, 148, 156, 172, 173, 189, 204, 211, 232, 238, 246, 248, 249, 251, 252, 257, 278, 290, 305, 310, 323, 325, 335, 336, 337, 340, 348, 350, 351, 359, 375, 377, 378, 379, 381, 383, 4/14, 40, 50, 53, 70, 73, 83, 86, 88, 95, 96, 97, 102, 124, 147, 149, 261, 313, 319.

⁷³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/182, 276, 336, 337, 2/256, 313, 3/197, 4/127.

⁷⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/47, 49, 56, 65, 180, 182, 195, 205, 206, 219, 224, 226, 250, 328, 338, 345, 376, 2/53, 139, 164, 3/20, 25, 49, 54, 70, 98, 107, 176, 194, 201, 238, 4/27, 58, 74, 104, 111, 126, 171, 172, 210, 285, 287, 330.

43. Fahreddin er-Râzî: Nihâyetü'l-îcâz fî dirâyeti'l-i'câz
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 9 farklı sayfada toplam 9 kere Fahreddin er-Râzî'nin Nihâyetü'l-îcâz fî dirâyeti'l-i'câz isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷⁵
44. İbn Reşîk el-Kayrevânî (ö. 456/1064): el-'Umde
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere İbn Reşîk el-Kayrevânî'nin el-'Umde isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷⁶
45. Sa'düddîn et-Teftâzânî (ö. 792/1390): eş-Şerhu'l-Muhtasar
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 11 farklı sayfada toplam 11 kere Sa'düddîn et-Teftâzânî'nin eş-Şerhu'l-Muhtasar isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷⁷
46. Sa'düddîn et-Teftâzânî: Muhtasarü'l-Meânî
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 7 farklı sayfada toplam 7 kere Sa'düddîn et-Teftâzânî'nin Muhtasarü'l-Meânî isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷⁸
47. Seyyid Şerîf el-Cürcânî (ö. 816/1413): Hâşiye 'ale'l-Keşşâf
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 4 farklı sayfada toplam 4 kere Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin Hâşiye 'ale'l-Keşşâf isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁷⁹
48. İbn Manzûr (ö. 711/1311): Lisânü'l-'Arab
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 69 farklı sayfada toplam 91 kere Seyyid İbn Manzûr'un Lisânü'l-'Arab isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸⁰
49. Gotthelf Bergstrasser (ö. 1886/1933): et-Tatavvrü'n-Nahvi
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 34 farklı sayfada toplam 42 kere G. Bergstrasser'in et-Tatavvrü'n-Nahvi isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸¹
50. Abdüllatîf el-Bağdâdî (ö. 629/1231): Zeylû'l-Fasîhi Sa'leb
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Abdüllatîf el-Bağdâdî'nin Zeylû'l-Fasîhi Sa'leb isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸²
51. Sa'leb (ö. 291/904): Mecâlisü Sa'leb

⁷⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/158, 159, 169, 173, 174, 176, 2/89, 250, 3/109.

⁷⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/187.

⁷⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/153, 155, 170, 173, 174, 331, 332, 2/129, 250, 294, 4/245.

⁷⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/160, 366, 2/51, 4/56, 71, 74, 77.

⁷⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/48, 178, 305, 3/13.

⁸⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/60, 242, 244, 245, 250, 261, 281, 282, 284, 306, 314, 329, 344, 345, 354, 357, 382, 383, 384, 385, 386, 2/14, 16, 17, 19, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 63, 107, 109, 193, 204, 205, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 220, 221, 272, 275, 300, 3/36, 38, 49, 51, 60, 85, 98, 101, 163, 187, 274, 275, 276, 4/25, 136, 143, 158, 159, 165, 166, 168.

⁸¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/21, 61, 131, 251, 252, 258, 259, 285, 308, 360, 2/245, 246, 262, 3/30, 44, 75, 99, 155, 158, 270, 273, 297, 352, 367, 368, 4/56, 89, 137, 204, 249, 252, 276, 277, 319.

⁸² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/65.

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Sa'leb'in Mecâlisü Sa'leb isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸³

52. Hâlid el-Ezherî: et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh ve Yâsîn el-Uleymî el-Hımsî (ö. 1061/1651): Haşiyetu Yâsîn alât-Tasrîh

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 274 farklı sayfada toplam 359 kere Hâlid el-Ezherî'nin et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh ve Yâsîn el-Uleymî'nin el-Hımsî Haşiyetu Yâsîn alât-Tasrîh isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸⁴

53. İbnü's-Serrâc (ö. 316/929): el-Usûl

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 54 farklı sayfada toplam 62 kere İbnü's-Serrâc'ın el-Usûl isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸⁵

54. İbn Mâlik et-Tâî (ö. 672/1274): Şerhu 'umdetü'l-hâfız ve 'Uddetü'l-lâfız

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 4 farklı sayfada toplam 4 kere İbn Mâlik et-Tâî'nin Şerhu 'umdetü'l-hâfız ve 'Uddetü'l-lâfız isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸⁶

55. İbn Mâlik et-Tâî: Teshîlü'l-Fevâ'id ve tekmlü'l-Makâsıd

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 28 farklı sayfada toplam 32 kere İbn Mâlik et-Tâî'nin Teshîlü'l-Fevâ'id ve tekmlü'l-Makâsıd isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸⁷

56. Ebü'l-Hasan el-Bekrî es-Sıddîkî (ö. 952/1545): Teshîlü's-sebîl fî Fehmi me'âni't-tenzîl

---

⁸³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/65.

⁸⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/13, 16, 18, 19, 28, 29, 33, 39, 42, 43, 57, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 84, 85, 86, 99, 114, 115, 116, 119, 122, 123, 125, 130, 137, 147, 148, 149, 165, 170, 179, 190, 199, 208, 209, 219, 221, 225, 228, 229, 230, 235, 236, 237, 238, 239, 246, 251, 257, 259, 260, 261, 267, 268, 273, 274, 281, 284, 285, 287, 292, 293, 296, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 312, 314, 317, 328, 336, 337, 338, 340, 343, 344, 349, 356, 357, 361, 364, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 378, 379, 2/7, 11, 12, 13, 20, 23, 26, 27, 32, 34, 36, 39, 41, 43, 44, 45, 52, 54, 55, 60, 71, 72, 79, 80, 81, 85, 94, 102, 104, 105, 106, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 121, 125, 126, 128, 130, 136, 138, 139, 150, 159, 165, 170, 173, 174, 177, 179, 180, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 217, 222, 224, 225, 226, 229, 230, 236, 241, 242, 246, 248, 249, 253, 255, 259, 267, 268, 274, 280, 285, 291, 295, 299, 308, 312, 316, 317, 334, 338, 339, 341, 3/5, 7, 29, 55, 76, 82, 138, 145, 149, 158, 166, 170, 182, 190, 192, 194, 196, 197, 202, 212, 214, 228, 231, 238, 244, 253, 257, 259, 261, 262, 277, 278, 284, 285, 287, 370, 383, 4/9, 10, 11, 16, 46, 47, 63, 64, 79, 92, 105, 106, 108, 109, 114, 116, 118, 128, 143, 156, 157, 175, 207, 263, 278, 283, 285, 287, 291, 292, 296, 299, 300, 303, 305, 308, 309, 310, 318, 326, 327, 331, 334, 335, 338.

⁸⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/74, 221, 296, 300, 327, 332, 2/45, 185, 187, 192, 256, 259, 261, 263, 267, 278, 280, 286, 295, 300, 303, 321, 327, 329, 339, 340, 3/9, 20, 34, 37, 39, 40, 42, 43, 58, 78, 81, 94, 167, 186, 229, 244, 246, 290, 299, 322, 342, 351, 378, 383, 4/8, 117, 121, 214.

⁸⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/78, 4/135, 137, 146.

⁸⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/213, 236, 244, 267, 285, 287, 298, 303, 305, 306, 327, 340, 343, 344, 349, 351, 356, 385, 2/31, 60, 114, 216, 239, 246, 259, 267, 308, 3/336.

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Ebü'l-Hasan el-Bekrî es-Siddîkî'nin Teshîlû's-sebîl fî Fehmi me'âni't-tenzîl isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸⁸

57. Kazvînî (ö. 739/1338): el-Îzâh

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 30 farklı sayfada toplam 32 kere Kazvînî'nin el-Îzâh isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁸⁹

58. Kazvînî: el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâga

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Kazvînî'nin el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâga isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹⁰

59. İbnü'n-Nâzım (ö. 686/1287): ed-Dürretü'l-mudîyye fî şerhi'l-Elfiyye

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 77 farklı sayfada toplam 82 kere İbnü'n-Nâzım'ın ed-Dürretü'l-mudîyye fî şerhi'l-Elfiyye isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹¹

60. Yahyâ b. Ziyâd El-Ferrâ (ö. 207/822): *Me'âni'l-Kur'ân*

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 25 farklı sayfada toplam 27 kere El-Ferrâ'nın *Me'âni'l-Kur'ân* isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹²

61. Ebû Saîd es-Sîrâfî (ö. 368/979): Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 10 farklı sayfada toplam 12 kere Ebû Saîd es-Sîrâfî'nin Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹³

62. Ebû Saîd es-Sîrâfî (ö. 368/979): Haşiyetu alâl-Mufasssal

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Ebû Saîd es-Sîrâfî'nin Haşiyetu alâl-Mufasssal isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹⁴

63. Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344): el-Bahrü'l-Muhît

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin el-Bahrü'l-Muhît isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹⁵

---

⁸⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/68.

⁸⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/48, 89, 119, 153, 155, 158, 160, 161, 165, 169, 173, 175, 176, 2/53, 89, 90, 129, 250, 265, 3/223, 326, 4/56, 57, 71, 74, 77, 123, 124, 133, 245.

⁹⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/192.

⁹¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/90, 165, 203, 225, 229, 230, 246, 251, 269, 284, 287, 301, 304, 307, 308, 318, 334, 336, 338, 343, 349, 356, 361, 370, 372, 374, 375, 378, 379, 380, 2/5, 8, 9, 12, 20, 24, 27, 32, 41, 43, 44, 45, 52, 54, 55, 60, 72, 85, 119, 157, 192, 289, 334, 3/206, 208, 213, 261, 280, 284, 325, 351, 370, 373, 4/41, 48, 49, 92, 108, 117, 118, 134, 151, 152, 156, 157, 278, 296.

⁹² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/65, 67, 91, 92, 200, 280, 383, 384, 2/69, 138, 139, 169, 207, 3/29, 171, 195, 226, 305, 336, 373, 384, 4/179, 187, 214, 288.

⁹³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/97, 364, 2/136, 291, 325, 3/189, 198, 203, 285, 291.

⁹⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/228.

⁹⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/98, 101, 224.

64. Hatîb el-İşkâfî (ö. 1029): Dürretü't-tenzil ve gurretü't-te'vîl
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 7 farklı sayfada toplam 8 kere Hatîb el-İşkâfî'nin Dürretü't-tenzil ve gurretü't-te'vîl isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹⁶
65. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350): Bedâ'i'u'l-fevâ'id
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 34 farklı sayfada toplam 38 kere İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Bedâ'i'u'l-fevâ'id isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹⁷
66. İbn Kayyim el-Cevziyye: et-Tefsîrû'l-kayyim
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 6 farklı sayfada toplam 8 kere İbn Kayyim el-Cevziyye'nin et-Tefsîrû'l-kayyim isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹⁸
67. Muhammed Abdulhalik Udayma: Dirasat li Uslubi'l Kur'ân
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere Muhammed Abdulhalik Udayma'nın Dirasat li Uslubi'l Kur'ân isimli eserinden alıntı yapmıştır.⁹⁹
68. Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî (ö. 1270/1854): Rûhu'l-Meânî
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 4 kere Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin Rûhu'l-Meânî isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰⁰
69. Abdülkâdir el-Bağdâdî (ö. 1093/1682): Hizânetü'l-edeb
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin Hizânetü'l-edeb isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰¹
70. Ziyâeddin İbnü'l-Esîr (ö. 637/1239): el-Meselü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 9 farklı sayfada toplam 11 kere Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'in el-Meselü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰²
71. Murtazâ ez-Zebîdî (ö. 1205/1791): Tâcü'l-Arûs
Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 13 farklı sayfada toplam 15 kere Murtazâ ez-Zebîdî'nin Tâcü'l-Arûs isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰³
72. Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. Yüzyılın ilk çeyreği): el-Müfredât

⁹⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/101, 112, 3/33, 66, 108, 4/100, 267.

⁹⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/131, 201, 204, 205, 319, 327, 2/67, 68, 74, 78, 3: 97, 98, 103, 148, 185, 202, 220, 222, 225, 230, 245, 250, 344, 362, 363, 4/20, 25, 65, 126, 135, 141, 142, 172, 209.

⁹⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/277, 2/74, 77, 163, 231, 290.

⁹⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/132, 133, 135.

¹⁰⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/136, 224, 3/238.

¹⁰¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/147, 148.

¹⁰² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/151, 152, 154, 156, 173, 182, 2/88, 4/217, 220.

¹⁰³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/244, 384, 385, 2/10, 19, 24, 63, 220, 269, 272, 275, 300, 4/25.

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere Râgıb el-İsfahânî'nin el-Müfredât isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰⁴

73. Muhammed el-Erbili: Cevahirül Edeb fî marifeti Kelamil Arab

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 15 farklı sayfada toplam 15 kere Muhammed el-Erbili'nin Cevahirül Edeb fî marifeti Kelamil Arab isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰⁵

74. İbn Kemal Paşa (ö. 940/1534): Resâil-i İbn Kemal

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere İbn Kemal Paşa'nın Resâil-i İbn Kemal isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰⁶

75. İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249): Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Kâfiye

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere İbnü'l-Hâcib'in Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Kâfiye isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰⁷

76. İbnü'l-Hâcib: el-Emâli'n-nahviyye

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere İbnü'l-Hâcib'in el-Emâli'n-nahviyye isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰⁸

77. İbn Usfûr el-İşbîlî (ö. 669/1270): el-Mukarrib fi'n-nahv

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere İbn Usfûr el-İşbîlî'nin el-Mukarrib fi'n-nahv isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁰⁹

78. Takıyüddin eş-Şümunnî (ö. 872/1468): el-Münsıf mine'l-keâm 'âlâ Mugni'bni Hişâm

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 4 farklı sayfada toplam 4 kere Takıyüddin eş-Şümunnî'nin el-Münsıf mine'l-keâm 'âlâ Mugni'bni Hişâm isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹⁰

79. Ebû Mansûr Seâlibî (ö. 429/1038): Fıkhü'l-luga ve sırrü'l-'Arabiyye

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere Ebû Mansûr Seâlibî'nin Fıkhü'l-luga ve sırrü'l-'Arabiyye isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹¹

80. İbn Ebü'l-İsba' (ö. 654/1256): Bedî'u'l-Kur'ân

¹⁰⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/258, 4/46, 200.

¹⁰⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/261, 296, 365, 375, 3/27, 50, 87, 98, 101, 164, 238, 239, 4/234, 235, 245.

¹⁰⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/279, 281.

¹⁰⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/294.

¹⁰⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/236.

¹⁰⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/287, 296, 304.

¹¹⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/314, 351, 2/298, 3/69.

¹¹¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/344, 4/151, 152.

Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere İbn Ebü'l-İsba''ın *Bedî'u'l-Kur'ân* isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹²

81. Muhammed Arfa: *Ennahvu Vennuhhat beynel ezheri velcamia*
Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 4 farklı sayfada toplam 4 kere Muhammed Arfa'nın *Ennahvu Vennuhhat beynel ezheri velcamia* isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹³

82. Ebü'l-Bekâ el-Kefevî (ö. 1095/1684): *el-Küllîyyât*
Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 29 farklı sayfada toplam 33 kere Ebü'l-Bekâ el-Kefevî'nin *el-Küllîyyât* isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹⁴

83. Abdurrahman-ı Câmî (898/1492): *Molla Câmî*
Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 6 farklı sayfada toplam 9 kere Abdurrahman-ı Câmî'nin *Molla Câmî* isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹⁵

84. İbnü's-Şecerî (ö. 542/1148): *el-Emâlî*
Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 11 farklı sayfada toplam 11 kere İbnü's-Şecerî'nin *el-Emâlî* isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹⁶

85. İbn Sîde (ö. 458/1066): *el-Muhassas*
Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 4 farklı sayfada toplam 4 kere İbn Sîde'nin *el-Muhassas* isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹⁷

86. Sabbân (ö. 1206/1792): *Hâşiyetü's-Sabbân*
Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv* eserinde 120 farklı sayfada toplam 145 kere Sabbân'ın *Hâşiyetü's-Sabbân* isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹⁸

87. İbnü'd-Demâmînî (ö. 827/1424): *Tuhfetü'l-garîb bi-şerhi Mugni'l-lebîb*

¹¹² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/376, 3/222.

¹¹³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/39, 3/296, 299, 4/87.

¹¹⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/68, 169, 271, 276, 291, 298, 300, 3/184, 197, 224, 313, 4/26, 64, 69, 87, 90, 95, 96, 161, 216, 219, 228, 255, 257, 261, 273, 276, 312, 313.

¹¹⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/111, 229, 248, 276, 334, 3/278.

¹¹⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/187, 192, 219, 3/13, 138, 322, 375, 4/8, 31, 42, 118.

¹¹⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/211, 296, 4/47, 139.

¹¹⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/16, 18, 19, 42, 70, 71, 123, 137, 149, 170, 179, 187, 192, 200, 203, 208, 209, 219, 221, 225, 228, 240, 251, 252, 261, 267, 269, 270, 285, 303, 304, 307, 308, 312, 318, 330, 336, 362, 366, 381, 2/9, 11, 12, 13, 26, 28, 32, 43, 44, 45, 55, 71, 72, 81, 94, 107, 113, 114, 139, 156, 159, 176, 177, 180, 189, 190, 203, 205, 208, 215, 216, 221, 222, 229, 230, 236, 238, 239, 242, 247, 248, 256, 261, 267, 280, 299, 316, 319, 321, 322, 323, 338, 341, 3/5, 60, 123, 125, 139, 147, 149, 165, 183, 184, 212, 227, 246, 271, 287, 4/54, 63, 64, 74, 102, 109, 156, 296, 297, 314, 328, 336.

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 9 farklı sayfada toplam 9 kere İbnü'd-Demâmînî'nin Tuhfetü'l-garîb bi-şerhi Mugni'l-lebîb isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹¹⁹

88. Ebû Hilâl es-Askerî (ö. 400/1009): el-Furûku'l-lugaviyye

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 3 farklı sayfada toplam 3 kere Ebû Hilâl es-Askerî'nin el-Furûku'l-lugaviyye isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²⁰

89. Câhiz (ö. 255/869): el-Beyân ve't-Tebyîn

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Câhiz'in el-Beyân ve't-Tebyîn isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²¹

90. Şevkânî (ö. 1250/1834): Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere Şevkânî'nin Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²²

91. Ali Cevâd (ö. 1907/1987): Târîhu'l-'Arab kable'l-islâm

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 5 farklı sayfada toplam 9 kere Ali Cevâd'ın Târîhu'l-'Arab kable'l-islâm isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²³

92. Abbas Hasan: en-Nahvü'l-vâfî

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Abbas Hasan'ın en-Nahvü'l-vâfî isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²⁴

93. Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr (ö. 774/1373): Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr'in Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²⁵

94. İbrahim Mustafa (ö. 1962): İhyâu'n-Nahv

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 6 farklı sayfada toplam 10 kere İbrahim Mustafa'nın İhyâu'n-Nahv isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²⁶

95. İbrâhîm es-Sâmerrâî: el-Fi'l zemânühû ve ebniyetüh

¹¹⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/296, 344, 2/260, 3/17, 18, 27, 52, 258, 260.

¹²⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/278, 3/7, 61.

¹²¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/314.

¹²² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/74, 275.

¹²³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/270, 273, 298, 352, 368.

¹²⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/15.

¹²⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/232, 3/276.

¹²⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/37, 3/293, 294, 298, 300, 302.

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere İbrâhîm es-Sâmerrâî'nin el-Fi'l zemânühû ve ebniyetüh isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²⁷

96. İbnü'l-Müneyyir (ö. 683/1284): el-İntişâf fimâ tedammenehü'l-Keşşâf mine'l-i'tizâl

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 2 kere İbnü'l-Müneyyir'in el-İntişâf fimâ tedammenehü'l-Keşşâf mine'l-i'tizâl isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²⁸

97. Ebû Ali el-Kâlî (ö. 356/967): el-Emâlî

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Ebû Ali el-Kâlî'nin el-Emâlî isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹²⁹

98. Ahmad 'Abd al-Sattâr Jawârî (ö. 1988): nahvul-fiil

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Ahmad 'Abd al-Sattâr Jawârî'nin nahvul-fiil isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³⁰

99. İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009): es-Sihâh

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî'nin es-Sihâh isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³¹

100. Mustafa Cevâd (ö. 1905/1969): Mebâhisü'l-lugaviyye fi'l-'Irâk

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Mustafa Cevâd'ın Mebâhisü'l-lugaviyye fi'l-'Irâk isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³²

101. Desûkî (ö. 1230/1815): Hâşiye 'alâ Mugni'l-lebîb

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Desûkî'nin Hâşiye 'alâ Mugni'l-lebîb isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³³

102. Beyzâvî (ö. 685/1286): Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Beyzâvî'nin Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³⁴

103. Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî (ö. 493/1100): Usûlü'd-dîn

¹²⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/312, 318.

¹²⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/339, 3/330.

¹²⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/330.

¹³⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/6.

¹³¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/45.

¹³² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/57.

¹³³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/110.

¹³⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/114.

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî'nin Usûlü'd-dîn isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³⁵

104. Kâzım Fethî er-Râvî: Esâlibu'l-Kasem fi'l-Lugati'l-Arabiyye

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde 2 farklı sayfada toplam 4 kere Kâzım Fethî er-Râvî'nin Esâlibu'l-Kasem fi'l-Lugati'l-Arabiyye isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³⁶

105. Muhammed Abduh (ö. 1849/1905): Tefsîru cüz'i 'Amme

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Muhammed Abduh'un Tefsîru cüz'i 'Amme isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³⁷

106. Mehdi el-Mahzûmî (ö. 1994): fin-Nahvi'l-Arabî

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Mehdi el-Mahzûmî'nin fin-Nahvi'l-Arabî isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³⁸

107. Johann W. Fück (ö. 1894/1974): Arabiya

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Johann W. Fück'ün Arabiya isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹³⁹

108. Theodor Nöldeke (ö. 1836/1930): Sâmî dilleri

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Theodor Nöldeke'in Sâmî dilleri isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁴⁰

109. Ramazan Abdüttevâb (ö. 1930/2001): Kadiyyetul-İ'rab fil arabiyyeti beyne eydid-derisin

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Ramazan Abdüttevâb'ın Kadiyyetul-İ'rab fil arabiyyeti beyne eydid-derisin isimli makalesinden alıntı yapmıştır.¹⁴¹

110. Haşiyetu alel-Keşşâf li mechulin

Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere el-Keşşâf için yapılan isimsiz bir haşiyeden alıntı yapmıştır. Bağdattaki Evkaf kütüphanesindeki 2247 numaralı el yazmasının 116. Sayfası bilgisini eklemiştir.¹⁴²

¹³⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/146.

¹³⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/161, 173.

¹³⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/173.

¹³⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/40.

¹³⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/21.

¹⁴⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/21.

¹⁴¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/21.

¹⁴² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/30.

111. Muhammed b. Sîd el-Batalyevsî (ö. 521/1127): el-İktidâb fî şerhi Edebi'l-küttâb Sâmer râî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Muhammed b. Sîd el-Batalyevsî'nin -İktidâb fî şerhi Edebi'l-küttâb isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁴³

112. Carl Brockelmann (ö. 1868/1956): Fıkhü'l-lugati's-Sâmiyye Sâmer râî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Carl Brockelmann'ın Fıkhü'l-lugati's-Sâmiyye isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁴⁴

113. Abdurrahman Eyyûb: Tarihsel gerçekler ve betimleyici dil sistemleri üzerindeki etkileri

Sâmer râî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Abdurrahman Eyyûb'ün Tarihsel gerçekler ve betimleyici dil sistemleri üzerindeki etkileri isimli makalesinden alıntı yapmıştır.¹⁴⁵

114. Müslim b. Haccâc (ö. 261/875): Sahîh-i Müslim Sâmer râî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Müslim b. Haccâc'ın Tarihsel Sahîh-i Müslim isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁴⁶

115. Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574): İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm Sâmer râî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Ebüssuûd Efendi'nin İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm isimli eserinden alıntı yapmıştır.¹⁴⁷

116. Abdul-hadi el-fadli: esmâul efal vel-esvât Sâmer râî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Abdul-hadi el-fadli'nin esmâul efal vel-esvât isimli makalesinden alıntı yapmıştır.¹⁴⁸

117. Salim Al-Naimi: İsmi Fiil Sâmer râî, Me'âni'n-Nahv eserinde sadece 1 sayfada toplam 1 kere Salim Al-Naimi'nin İsmi Fiil isimli makalesinden alıntı yapmıştır.¹⁴⁹

---

¹⁴³ Sâmer râî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/19.

¹⁴⁴ Sâmer râî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/84.

¹⁴⁵ Sâmer râî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/84.

¹⁴⁶ Sâmer râî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/51.

¹⁴⁷ Sâmer râî, *Me'âni'n-Nahv*, 3/194.

¹⁴⁸ Sâmer râî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/47.

¹⁴⁹ Sâmer râî, *Me'âni'n-Nahv*, 4/48.

Sâmerrâî kitabın sonundaki kaynakça bölümünde yer vermemesine rağmen Me'âni'n-Nahv eserinde, İbrahim Samarraî'nin Dirasat fi'l-luga, Ebû Saîd es-Sîrâfî'nin Haşiyetu alâl-Mufasssal, Câhiz'in el-Beyân ve't-Tebyîn, Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'in Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm, Ebû Ali el-Kâlî'nin el-Emâlî, Beyzâvî'nin Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl, Ebû'l-Yüsr el-Pezdevî'nin Usûlü'd-dîn, Muhammed Abduh'un Tefsîru cüz'i 'Amme, Carl Brockelmann'ın Fikhü'l-lugati's-Sâmiyye, Theodor Nöldeke'in Sâmi dilleri eserlerinden alıntı yapmıştır.

3. EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ ESERİNDE ME'ÂNÎ'N-NAHV ADLI ESERE ATIFTA BULUNULAN NAHÎV KONULARININ KISA İZAHATLARI

3.1. İ'rab ve Bina

Sâmerrâî, nahiv ilminde en önemli konulardan ikisi olan i'rab ve bina konularının izahatlarına en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî kitabının başlarında, kelime ve çeşitlerinin kısa tanımlamalarını yaptıktan hemen sonra yer vererek nahiv ilmi için bu iki konunun öğrenilmesinin ne kadar önemli olduğu gerçeğine dikkat çekmiştir. Daha sonra i'rab'ın lügavi manasını vermiş, yapılacak bir i'rab hatasının cümlelerin anlamını değiştireceğini özellikle vurgulamıştır.¹⁵⁰

Me'âni'n-Nahv eserinde ise aynı konu ile ilgili ilk olarak, Enbârî'den yaptığı bir rivayetle konunun i'rab şeklinde isimlendirilmesinin Arapların "أعرب الرجل عن حاجته" "Adam ihtiyacını açıkladı." sözünden alınan manaları cevaplıyor, kelimelerin sonlarını değiştiriyor ve kelamın murab olanı dinleyiciye sevimli geliyor şeklinde üç sebebinden bahsetmiştir.¹⁵¹ Sonrasında İbn Hişâm'ın "İ'rab'ın lügavi ve istilahi manası vardır ve lügavi manası açıklamaktır."¹⁵², Zeccâcî'nin "İ'rab'ın aslı açıklamaktır. Sonra nahivciler isimlerin ve fiillerin sonlarında manaya delalet eden hareketler gördüler ve onları i'rab diye isimlendirdiler."¹⁵³, İbn Cinnî'nin "O, manaları lafızlarla açıklamaktır."¹⁵⁴ ve Radî el-Esterâbâdî'nin "İ'rab üzerine atılan manalara delalet etmesi için sonu değişendir."¹⁵⁵ gibi i'rab tariflerini zikretmiştir. Ayrıca Zeccâcî'nin "i'rab niçin kelamın sonunda olur?" sorusunu "İsimler içerdikleri manalara göre fail, meful ve muzaf olurlar. Şekillerinde ve yapılarında bu manalara delalet eden deliller yoktur, müsterektirler. İ'rab hareketleri, onlardaki bu manaları haber verir. " şeklinde cevaplandırdıktan sonra bir kelamın i'rab edilmediği takdir de

¹⁵⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/20-21.

¹⁵¹ Kemâleddin Enbârî, *Esrârü'l-'Arabiyye*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr (Dimaşk, 1377-1957), 18-19.

¹⁵² İbn Hişâm, *Şerhu Şüzûrî'z-Zeheb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Kahire, 1355), 23.

¹⁵³ Ebü'l-Kâsım Zeccâcî, *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv*, thk. Mâzin el-Mübârek (Mısır, 1959), 91.

¹⁵⁴ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, (Mısır), 1/35.

¹⁵⁵ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, ts. b.y., 1/18.

Birçok manaya delalet edebilme ihtimali olduğunu vurgulamıştır. Konunun devamında savunduğu görüşe karşı yapılan muhalif görüşlere de yer vermiştir.¹⁵⁶

3.2.İ‘rab’ın Amaçları ve Faydalarından En Önemlileri

Sâmerrâî, i‘rab’ın birçok amaç ve faydasının olduğunu zikrettikten sonra bunlardan en önemli üç tanesini; manaları açıklamak, ifadede genişlik ve manadaki doğruluk şeklinde açıklamıştır.¹⁵⁷

Me‘âni’n-Nahv eserinde ise aynı amaç ve faydalar birebir aynı kelimelerle izah edilmekle birlikte hem örnek sayısı daha da fazlalaştırılmış hem de farklı yönleri de ele alınarak izah edilmiştir. en-Nahvu’l-arabî’de örnek olarak sadece ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ﴾ “Hiç şüphesiz, biz her şeyi bir kader ile yarattık.”¹⁵⁸ Ayet-i kerimesi örnek olarak kullanılırken Me‘âni’n-Nahv’de ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا﴾ “Hiçbir şey hakkında: “Bunu yarın mutlaka yapacağım” deme.”¹⁵⁹ ve ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ “Görmedin mi, Allah, gökten su indirdi, böylece yeryüzü yemyeşil donatıldı.”¹⁶⁰ Ayet-i kerimeleri de kullanılmıştır. Diğer eserde üç sayfada ele alınan konu “أعطى محمدٌ خالدًا كتابًا” “Muhammet Halit’e bir kitap verdi.”, “أعطى محمدٌ” “Muhammet Halit’e bir kitap verendir.”, “خالدًا أعطى محمدٌ كتابًا” “Muhammet Halit’e bir kitap verdi”, “كتابًا أعطى محمدٌ خالدًا” “Muhammet Halit’e bir kitap verdi.” ve “أعطى خالدًا كتابًا محمدٌ” “Muhammet Halit’e bir kitap verdi.” örneklerinin izahatları ile Me‘âni’n-Nahv eserinde yedi sayfada anlatılmıştır.¹⁶¹

3.3. Nekre ve Marife

Sâmerrâî, ismin nekre ve marife olarak iki kısma ayrıldığını belirttikten sonra, nekreyi; sınırlandırılmış ve tayin edilmiş herhangi bir şeye delalet etmeyen isim olarak tanımlamıştır. Hemen ardından nekrenin herhangi bir şarta bağlanmaksızın sınırlandırılmadığında, tekliğin istenmesi veya cinsin istenmesi şeklinde iki durumundan birine delalet ettiğini açıklamıştır. Tekliğin istenmesine örnek olarak

¹⁵⁶ Sâmerrâî, *Me‘âni’n-Nahv*, 1/21-25.

¹⁵⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/21-23.

¹⁵⁸ *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, çev. Ali Bulaç (İstanbul: Bakış Yayınları, ts.), el-Kamer, 54/49.

¹⁵⁹ el-Kehf 18/23.

¹⁶⁰ el-Hac 22/63.

¹⁶¹ Sâmerrâî, *Me‘âni’n-Nahv*, 1/32-38.

(وَجَاءَ مِنْ أَفْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى) “Şehrin en uzak yerinden bir adam koşarak geldi.”¹⁶² Ayet-i kerimesini ve cinsin istenmesine (وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ) “Allah, her canlıyı sudan yarattı.”¹⁶³ Ayet-i kerimesini örnek olarak zikretmiştir.¹⁶⁴

Me’âni’n-Nahv eserinde aynı konu on iki satır şeklinde diğer eserdeki birere bir aynı kelime ve örneklerle zikredildikten sonra buna ek olarak ve Sîbeveyhi’nin Kitâbü Sîbeveyhi eserinden “أتاني رجل” “Sayı olarak iki kişi değil bir kişiyi isteyen adam” “Bana bir adam geldi.” der. Sana daha fazlası geldiğinde ise “ما أتاك رجل” “Sana sadece bir adam gelmedi.” denilir.”¹⁶⁵ şeklinde alıntı yapılarak konu biraz daha örnekle zenginleştirilmek suretiyle izah edilmiştir.¹⁶⁶

3.4. Nekre’nin Amaçları

Sâmerrâî nekrenin birçok amaç için kullanıldığını belirttikten sonra bunların en önemlilerinden dokuz tanesini ele almıştır. Bunlar; tekliğin, birliğin, cinsin istenmesi, ta’zim, tehvîl, çokluk, azlık, tahsis, tahkir, görmezden gelme ve alaydır.

Me’âni’n-Nahv eserinde aynı konu diğer eserdeki birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş olup buna ek olarak “bunlar dışında başka amaçları” ifadesi konu sonuna eklenmiştir.¹⁶⁷

3.5. Zamir

Sâmerrâî, nahivcilerin, gizliliğinin çokluğundan dolayı veya zâhir isimler gibi açıklığının olmamasından dolayı zamiri bu isimle isimlendirdiklerini ve kendisinin de tercih ettiği görüşün ikinci görüş olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸

Me’âni’n-Nahv eserinde aynı konu diğer eserdeki birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak zamir kelimesinin Basralıların istilâhında olduğunu Kûfelilerin ise zamiri kinaye olarak isimlendirdikleri bilgisine yer verilmiştir.¹⁶⁹

3.6. Fasıl Zamiri

Sâmerrâî, zamir çeşitlerinden birisinin de bir meselede şüphe bulunduğu meseleyi ayıran, karışıklığı, kapalılığı gideren ve nahivcilerin ismine fasıl zamiri dedikleri zamir olduğunu belirtmiştir. Fasıl zamirinin mübteda ve haber arasında veya aslı

¹⁶² Yâsîn 36/20.

¹⁶³ Nûr 24/45.

¹⁶⁴ Sâmerî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/81-82.

¹⁶⁵ Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi*, nşr. Mektebetü Müsennâ (Bağdat, 1898-1900), 1/27.

¹⁶⁶ Sâmerî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/39-40.

¹⁶⁷ Sâmerî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/40-41.

¹⁶⁸ Sâmerî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/84.

¹⁶⁹ Sâmerî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/42.

mübteda ve haber olanın arasında yer aldığını, cumhurun birincinin marife olmasını, ikincinin ise marife veya "ال" takısı kabul etmeyen marife gibi olmasını şart koştuklarını zikretmiştir. "زيد هو المنطلق" "Zeyd hareket edendir." örneğinde olduğu gibi. Sâmerriâî'ye göre fasıl zamirinin en önemli faydalarından birisi kendisinden sonra gelenin haber olduğunu, tabi' olmadığını bildirmektir, diğer bir faydası ise ihtisas ve kasr'dır.¹⁷⁰

Me'âni'n-Nahv'de, kelamda fasıl zamirinin bulunmasının fayda ve amaçlarını üç madde halinde şu gelen şekliyle izah etmiş;

- Kendisinden sonra gelenin tabi' değil haber olduğunu bildirmek.
- İhtisas ve Kasr.
- Tekit.

Ve bu maddelerden üçüncüsü olan tekit maddesini de kendi içinde şu dört madde ile izah etmiştir;

- Gerçek kasrın tekidi.
- Mübalağa yönü üzere kasrın tekidi.
- Kıyaslama manasının tekidi.
- Kemâl manasının tekidi.¹⁷¹

3.7. Şan Zamiri

Sâmerriâî, en-Nahvu'l-arabî eserinde Arapların bu zamiri itibar ve bir kimsedeki büyüklüğü ortaya çıkarmak için kullandıklarını belirttikten sonra kullanımını şu şekilde açıklamıştır; Cümleye bu zamir ile başladığında nefis, bu zamirden sonraki cümle için bir özlem ve arzu duyar hale gelir. Sanki bu zamir bu cümlenin bir ön sözü gibidir. Sâmerriâî'ye göre Şan zamirinin diğer önemli vazifesi de

﴿فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارَ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبَ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ “Çünkü doğrusu, gözler kör olmaz, ancak sinelerdeki kalpler körelir.”¹⁷² ve ﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾ “Hiç şüphesiz o zalimler kurtuluşa eremezler.”¹⁷³ örneklerinde olduğu gibi fiile benzeyen harflerin fiil cümlesinin başına getirilebilmesidir.¹⁷⁴

¹⁷⁰Sâmerriâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/87-88.

¹⁷¹ Sâmerriâî, Me'âni'n-Nahv, 1/47-56.

¹⁷² el-Hac 22/46.

¹⁷³ el-En'âm 6/21.

¹⁷⁴ Sâmerriâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/88-89.

Me'âni'n-Nahv'de cümleden önce cümleyi tefsir eden bir zamirin kullanılmasının Arapların adetlerinden olduğu ifade edilmiş ve Kûfelilerin şan zamirini meçhul zamiri olarak isimlendirdikleri belirtildikten sonra Hâlid el-Ezherî'nin et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh eserinden "Cümle manada mübtedânın kendisidir, mübtedâyâ kendisini bağlayan bir bağa ihtiyaç duymaz. "هو الله أحد" "O Allah birdir." örneğinde "هو" şan zamiridir ve mübtedâdır."¹⁷⁵ İbrahim el-Alevî'nin Kitabu't-Tiraz eserinden "Bir şey mübhem olup nefisler onu anlamaya istekli olduklarında şan zamirine istek duyarlar."¹⁷⁶ ve Gotthelf Bergstrasser'in et-Tatavvrü'n-Nahvi eserinden "İsim cümlesinin mübtedâsının, haber cümlesi ile alakası olmayan ve nahivcilerin şan zamiri diye isimlendirdikleri bir gaip zamirinden oluşması Arapçanın özelliklerindendir."¹⁷⁷ şeklinde alıntılar yapılarak konu daha detaylı bir şekilde izah edilmiştir.¹⁷⁸

3.8. Muttasıl Merfu' Zamirler

Sâmerrâî muttasıl zamiri, kelimenin sonuna bitişen ve kendisi ile kelama başlanılamayan zamir olarak tarif etmiş sonra muttasıl zamirleri üç kısım olarak zikretmiştir. Birinci kısımda muttasıl merfu' zamirleri altıya ayırarak, sadece mazi fiile bitişen ve faile delalet eden te, mazi, muzari ve emir fiile de bitişebilen ve cemi' bayanlara delalet eden nûn-u nisve, sadece mazi fiile bitişebilen ve faillere delalet eden nâ, üç fiil türüne de bitişebilen ve iki kişiye delalet eden tensiye elifi, üç fiil türüne de bitişebilen ve cemi' erkeklere delâlet eden cemaat vavı, muzari ve emir fiile bitişebilen ve muhatap bir bayana delalet eden muhataba yâsı şeklinde bu altı zamiri açıklamıştır. Cemaat vav'ının sadece akıl sahipleri için veya akıl sahibi konumuna indirilenler için kullanılabilir olduğunu özellikle belirtmiştir.¹⁷⁹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu zamirin lafızları ve delaletleri konu başlığı ile daha sade bir üslupla zikredilmiştir.¹⁸⁰

3.9. Gayri Akil İçin İşaret İsmi

¹⁷⁵ Hâlid el-Ezherî, *et-Tasrîh bi-mazmûni 't-Tavzîh* (Kahire, 1954), 1/162-163.

¹⁷⁶ İbrahim el-Alevî, *Kitabu't-Tiraz* (Mısır, 1914), 2/142.

¹⁷⁷ Gotthelf Bergstrasser, *et-Tatavvrü 'n-Nahvi*, nşr. Muhammed Hamdî el-Bekrî (Kahire, 1929), 91.

¹⁷⁸ Sâmerrâî, *Me'âni 'n-Nahv*, 1/57-61.

¹⁷⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/91-92.

¹⁸⁰ Sâmerrâî, *Me'âni 'n-Nahv*, 1/44.

Sâmerrâî, Arapların cemiyi azlık için ve müfredi de çokluk için kullandıklarının apaçık bir şey olduğunu belirttikten sonra bunun meydana gelebileceği dört konumu şu şekilde zikretmiştir;

- Sayı temyizi. "خمسة رجال وعشر نسوة" "Beş adam ve on bayan."
- Tarihteki zamir. "الجدوع انكسرت وانكسرن" "Gövdeler kırıldı ve kırıldılar."
- Gayri akillerin cemisinin sıfatı. "أيام معدودات وأيام معدودة" "Birkaç gün ve birkaç gün."
- Gayri akillerin işaret ismi. "هؤلاء" "Bunlar" azlık için "هذه" "Bu" çokluk için.¹⁸¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı lafızlarla zikredildikten sonra özellikle de dördüncü konum olan akıl sahibi olmayanlar için kullanılan işaret isimleri konusu diğer kitaba nazaran daha detaylıca eli alınmış ve yakının işaret edilmesinde azınlıkla "هؤلاء" "Bunlar" ve çoğunlukla "هذه"nin kullanıldığı, uzağın işaret edilmesinde ise azınlıkla "أولئك" "Şunlar" ve çoğunlukla "تلك"nin kullanıldığını belirtilmiştir.¹⁸²

3.10. Nun-u Vikâyenin Lugavi Vazifeleri

Sâmerrâî nun-u vikâyenin birçok lugavi vazifesi olduğunu zikrettikten sonra en önemlilerini şu şekilde sıralamıştır: muhatap bir erkeğe ve muhataba bir bayana yapılan emir arasındaki şüpheyi gidermek, isim ile fiil arasındaki şüpheyi gidermek, ismi fiil ve diğer isimler arasındaki şüpheyi gidermek, "إِنَّ وَأَنَّ وَلَكِنَّ وَلَكَّ" ile yapılan tekitin ziyadeleşmesini ifade etmek.¹⁸³

Me'âni'n-Nahv'de en-Nahvu'l-arabî eserine ek olarak nun-u vikâyenin lugavi vazifeleri beş değil altı tane olarak harfî cer ile fiil arasındaki şüpheyi gidermek maddesi de zikredilmiştir.¹⁸⁴

3.11. Alem

Sâmerrâî, alemin lügavi manasını; büyük, yüce dağlar, bayrak ve sancak şeklinde açıklamıştır. Ayrıca nahivcilerin istilahına da bu son manası ile naklettiklerini çünkü alemin, kendisi ile isimlendirilene diğerlerinden ayıran bir alamet olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁵

¹⁸¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/103-104.

¹⁸² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/66-67.

¹⁸³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/107-108.

¹⁸⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/67-69.

¹⁸⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/109.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiştir, herhangi bir kelime ilavesi yapılmamıştır.¹⁸⁶

3.12. İttibâ'nın Manası

Sâmerrâî, ittibâ ile kastedilenin açıklama, tayinin tam olması olduğunu belirtmiştir. Daha sonra bunun sıfat ile sıfatlanan arasındaki benzerliğe benzediğini ifade etmiştir. Sıfat bir isme tabi olduğunda onun sıfat olduğuna delalet eden herhangi bir nas yoktur bu mevzuftan anlaşılır. Mütakellimin bildiği gibi muhatapta onu bilir ve tanır. Şayet sıfat olmazsa mevsuf başka bir şahısla karışmasın diye "مررت بمحمد الخياط" "Terzi olan Muhammed'e uğradım." örneğinde olduğu gibi bazen sıfat mevsufu açıklamak için getirilir. Ona göre sıfat ile mevsuf arasında bir kesinti olması caiz değildir. Ayrıca bu durumun isim ile lakabı arasında da mevcut olduğunu ifade eder.¹⁸⁷

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş, buna ek olarak tabi olan lakapta yapılan övme ve yermenin manası "مررت بمحمد الفقيه" "Fakih olan Muhammed'e uğradım." Örneği verilmiş ve "Bu Muhammed'i fakih olmayan diğer Muhammedlerden ayırmak istediğinde böyle dersin ve "الفقيه" "Fakih" kelimesi mevsufu açıklamak için sıfat olmuş olur." şeklinde açıklanmıştır.¹⁸⁸

3.13. Alem-i Mürtecel

Sâmerrâî, alem-i mürteceli en başından itibaren "Alem olarak kullanılmış ve daha önce başka bir şey olarak kullanımı geçmemiş olan" şeklinde tarif ettikten sonra Arapların kullandığı bazı alem-i mürtecellerden "سعاد" "Suat" ve "حمدان" "Hamdan" örneklerini vermiştir.¹⁸⁹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu benzer kelime ve aynı örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Hâlid el-Ezherî'nin et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh eserinden alıntı yapılarak "alem-i mürtecelin Arap kelimasında harfleri kullanılmamış olan ve harfleri sadece işin en başından beri sadece alem olarak kullanılmış olan"¹⁹⁰ şeklinde iki kısma ayrıldığından bahsedilmiştir.¹⁹¹

3.14. Alem-i Cins

¹⁸⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/70.

¹⁸⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/116.

¹⁸⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/75-76.

¹⁸⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/116.

¹⁹⁰ Hâlid el-Ezherî, *et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh*, 1/115.

¹⁹¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/70.

Sâmerrâî, alem-i cinsin tarifini “Aslan için "أسامة" sözlerinde olduğu gibi cinsin tamamı için koyulan”¹⁹² şeklinde yaptıktan sonra Arapların bazı cins isimlere şahıs isimleri gibi özel isimler koyduklarını akrep için "أَم عَرِيْط", tilki için "نُعَالَة" örnekleri ile ele alarak alem-i cinsin lafzi hükümler açısından alem-i şahsa benzediğini ancak mana bakımından nekre gibi olduğunu zikretmiştir.¹⁹³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu benzer kelime ve aynı örnekler zikredilmiş ancak en-Nahvu’l-arabî eserine nazaran konu daha uzun tutulmuştur.¹⁹⁴

3.15. Alem-i Cins ile İsm-i Cins Arasındaki Fark

Sâmerrâî, alem-i cins ile ism-i cins arasındaki farkı "أسامة" ve "أسد" örnekleri üzerinden “أسامة” ile kastedilen marife, nekre olmayan "أسد" kelimesidir. O "الأسد" manasındadır. Arapların "أسامة أجراً من ثعالة" “Aslan tilkiden daha cesurdur.” sözünün manası "الثعلب من الأسد أجراً”dır “Aslan tilkiden daha cesurdur.” şeklinde açıklamıştır.¹⁹⁵

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbn Mâlik et-Tâî’nin Şerhu ‘umdetü’l-hâfız ve ‘Uddetü’l-lâfız eserinden “Bazı cins isimlerin lafızlarına özel isim koydular. Onlar "أسامة" derken bununla sıradan bir aslanı değil malum, bilinen bir aslanı kastediyorlar.”¹⁹⁶ şeklinde alıntı yapılarak konu zenginleştirilmiştir.¹⁹⁷

3.16. Alemin Kendisinden Nakledildiği Manaya Dönmesi

Sâmerrâî, alem’in kendisinden nakledildiği manaya dönmesi için başına bazen "ال" takısının gelebileceğini belirtmiştir. Yani "ال" takısı, "العباس" gibi başına "ال" takısının gelmesi uygun olan, nakledilmiş alemlerden bir ismin başına gelebilir. Eğer sıfat ve benzerinden nakledilen bir kelime isim olarak kullanmak istenirse bu manaya delalet etmesi için başına "ال" takısı getirilir şeklinde açıklamıştır.¹⁹⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbn Akîl’in Şerhu İbn Akîl âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik eserinden, “sıfat veya

¹⁹² Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi*, 1/265.

¹⁹³ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/117-118.

¹⁹⁴ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/77-78.

¹⁹⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/118.

¹⁹⁶ İbn Mâlik et-Tâî *Şerhu ‘umdetü’l-hâfız ve ‘Uddetü’l-lâfız*, thk. Adnân Abdurrahman ed-Dûrî (Bağdad, 1977), 140.

¹⁹⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/77-78.

¹⁹⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/119-120.

manasının kendisinden nakledildiği manaya, iltifat etmesi için başına "ال" takısının gelmesinde fayda vardır’’¹⁹⁹ eklemesi yapılmıştır.²⁰⁰

3.17. Alem-i Mürtecel’e El Takısının Girmesinin Caiz Olmaması

Sâmerrâî’ye göre kendisinden nakledildiği manaya iltifat edilebilecek bir aslı olmadığı için alem-i mürtecel’in başına "ال" takısı gelmesi caiz değildir.²⁰¹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiştir, herhangi bir kelime ilavesi yapılmamıştır.²⁰²

3.18. Alem bil-galebeti

Sâmerrâî, alem bil-galebetinin “Bazı isimlendirenlere göre bazen "ال" takısı ile veya izafet ile marife olan sadece alem olabilir ve o konuşulduğunda zihin ondan başkasını tasarruf etmez.” şeklinde tarifini yaptıktan sonra "المدينة" “Şehir” ve "الكتاب" “Kitap” örnekleri ile medine kelimesi aslında "مدينة" kelimesinin marife halidir ve "مدينة" kelimesi yeryüzündeki bütün şehirler için kullanılabılırken "ال" takısı getirilerek Peygamber’in şehri anlamına tahsis edilmiştir. "الكتاب" bütün kitapları kapsarken "ال" takısı getirildiğinde Sîbeveyhi’nin kitabına galip gelmiştir.” şeklinde konuyu izah etmekle yetinmiştir.²⁰³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş, en-Nahvu’l-arabî eserine nazaran konu daha kısa tutulmuştur.²⁰⁴

3.19. İşaret İsmi

Sâmerrâî, işaret isminin “İşaret edilen mevcut ise, hissi işaret olan el vasıtası ile veya işaret edilen mevcut olmayan bir zat ya da mana ise, manevi bir işaret ile belirli olan bir şeye delalet edendir.” şeklinde tarifini yapmıştır. Daha sonra kendisine işaret edilenin, gözlemlenen, idrak edilebilen oluşu ve gözlemlenemeyen, idrak edilemeyen oluşu arasındaki farka “İşaret isimlerinde asıl olan "هذا الفتى أكبر من هذا" “Bu genç bundan daha büyüktür.” örneğinde olduğu gibi görünen şeylere işaret etmektir. İşaret isminin

(وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) “İşte, yaptıklarınız dolayısıyla mirasçı kılındığınız cennet budur.”²⁰⁵ örneğinde olduğu gibi görülemeyen ve idrak edilemeyenler için

¹⁹⁹ İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl âla Elfiyyeti İbn Mâlik* (Dâru İhyâi’l-Kütübi’l Arabiyye, ts.), 1/86-87.

²⁰⁰ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/84.

²⁰¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/121.

²⁰² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/84-85.

²⁰³ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/121.

²⁰⁴ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/85.

kullanımı mecazdır. "أعجبني هذا الرأي" "Bu görüş beni etkiledi." örneğinde ise görüş kelimesi hissedilemeyen ve görülemeyendir.²⁰⁶

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak işaret etmenin amaçları şu altı madde ile belirtilmiştir;

- Kastedilen şeyi hissi işaret yardımı ile en mükemmel şekilde ayırmak. "أريد هذا" "Bunu istiyorum."
- Akledilen veya görülemeyen şeyleri, görülen, hissedilen şeyler konumuna indirmek.
- Yakındaki ve uzaktaki işaret edilenin durumunu açıklamak.
- Yakın veya uzak lafızları kullanarak yüceltmek.
- Yakın veya uzak lafızları kullanarak hakir görme.
- Muhatabın acemiliğinden faydalanarak kınamak, laf atmak. "هذا هو الشيء الذي لا أزال" "Bu sana sürekli söylediğim şeydir."²⁰⁷

3.20. Müfret Müzekker İşaret Lafızları

Sâmerrâî, müfret müzekkere delalet eden ve yakın için, orta uzaklık ve uzak için kullanılan işaret lafızlarını zikredip, hangilerinin başına uyarı harfi olan "ها"nin gelip gelemeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca nahivcilerin çoğunluğunun işaret isimlerini yakın, orta ve uzak şeklinde üç dereceye ayırdıklarını, yakın için "ذا" ve "هذا", orta için "ذاك", uzak için ise "ذلك"yi kullandıklarını ve tercih ettiği görüşünde bu olduğunu belirtmiştir.²⁰⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmekle birlikte en-Nahvu'l-arabî eserinde tek bir konu başlığı altında toplanırken Me'âni'n-Nahv eserinde her işaret lafzı için ayrı bir konu başlığı açılmıştır. Ayrıca en-Nahvu'l-arabî eserindeki gibi müfret müzekker, müfret müennes işaret lafızları gibi konu başlıklarına yer verilmemiştir.²⁰⁹

3.21. İşaret İsimlerinin Başına Tenbih Harfinin Gelmesi

Sâmerrâî, işaret isimlerinin başına, muhatabı, işaret edilenin gelişi ve yaklaşması hususunda uyarmak için uyarı harfi olan "ها"nin getirildiğini açıkladıktan sonra işaret isimlerine muhataplık kefi diye isimlendirilen bir kefin giririldiğini ve bunda

²⁰⁵ ez-Zuhurf 43/72.

²⁰⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/124.

²⁰⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/88-89.

²⁰⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/124-125.

²⁰⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/90-92.

da “Kefin muhataba, müfret, tesniye, cemi, müzekkerlik ve müenneslik yönünden uyum sağlaması ve hitabın bütün durumlarda müfret, müzekker olması "ذلك" şeklinde iki vecih bulunduğunu açıklamaktadır.²¹⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmekle birlikte tenbih harfi olan he ve muhataplık kefi isimli iki müstakil konu başlığına yer verilmiş, en-Nahvu’l-arabî ’de yaklaşık bir sayfa ile izah edilen konu "أنت", "هذا أنت", "هَذَا", "ها أنت ذا وها أنا ذا" kalıp ifadelerinin incelenmesi ile Me’âni’n-Nahv’de yaklaşık on üç sayfada izah edilmiştir.²¹¹

3.22. Müfret Müennes İşaret Lafızları

Sâmerrâî, müfret müennesse delalet eden, yakın için ve uzak için kullanılan işaret lafızlarını zikredip, hangilerinin başına uyarı harfi olan "ها"nin gelip gelemeyeceğini açıklamıştır.²¹²

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmekle birlikte en-Nahvu’l-arabî ’deki gibi müfret müennes işaret lafızları şeklinde bir konu başlığına sahip değildir.²¹³

3.23. Müsennâ Müzekker ve Müennes İşaret Lafızları

Sâmerrâî, müsennâ müzekker ve müennesse delalet eden, yakın için ve uzak için kullanılan işaret lafızlarını, bu lafızların ref, nasb ve cer hallerini zikredip başına uyarı harfi olan "ها"nin gelip gelemeyeceğini açıklamıştır.²¹⁴

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş herhangi bir ekleme yapılmamıştır.²¹⁵

3.24. Mekâna İşaret

Sâmerrâî, mekâna "هنا" ve "ثم" zarflarıyla işaret edildiğini ve bu ikisiyle mekândan başka bir şeye işaret edilemediğini açıkladıktan sonra "هنا"nin yakın için, "هناك"nin orta uzaklık için ve "هناك"nin uzak için kullanıldığını belirtmiştir.²¹⁶

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak atıf harfi olan "ثم" ile işaret ismi olan "ثم" arasındaki lafız ve mana benzerliği vurgulanmıştır.²¹⁷

²¹⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/125-126.

²¹¹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/93-105.

²¹² Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/126-127.

²¹³ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/91.

²¹⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/127.

²¹⁵ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/91.

²¹⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/129.

3.25. El Takısı ile Marife'nin Amaçları

Sâmerrâî, el takısı ile marife olmanın tarifini yaptıktan sonra en önemli amaçlarını da şu şekilde sıralamaktadır: cinsin fertlerinden birinin tayin edilmesi, cinsi açıklamak, cinsin fertlerinin tamamını kapsamak, bir tayin kastedilmeksizin zihinde hakikati bilinen bir şeye işaret etmek, mükemmelliğe delalet etmek.²¹⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş, en-Nahvu'l-arabî 'de zikredilen beş amaca ek olarak mübalağa kastı ile hakiki veya mecazi kasr ve muhatap için aşikâr olmayanı izah etmek ve onu uyarmak şeklinde iki madde daha eklenmiştir. Ayrıca bir kelimenin el takılı ve el takısız kullanımı arasındaki mana farklılığının inceliğini göstermek için Kuran'ı Kerim'den ﴿وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ "Peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı."²¹⁹ ve ﴿وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ﴾ "Peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı."²²⁰ Ayet-i kerimleri örnek olarak verilmiştir.²²¹

3.26. Ahd-i Hudurî

Sâmerrâî, "marifeye eşlik edenin hazır ve görülebilen veya hissedilebilen olması gerekir" şeklinde ahd-i hudurî'nin tarifini yaptıktan sonra kullanımına "فاز هذا الغلام" "Bu çocuk başardı." ve "اليوم نسافر" "bugün yolculuk yapıyoruz." örneklerini zikretmiştir.²²²

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "البيت" kelimesinin Kabe'ye ve "النجم" kelimesinin Süreyyâ yıldızına galebe çalması gibi ahdi marife kılmak için girdirilen el takısının galebe çalmasından bahsedilmiştir.²²³

3.27. El-i Cinsiyye'nin Kısımları

Sâmerrâî, el-i cinsiyye'nin kapsayıcılık için olması ve gerçeği tanımlamak için olması şeklinde iki kısma ayrıldığını ifade etmiştir. Daha sonra kapsayıcılık için olmasını kendi içinde ikiye ayırmıştır. Birincisi cinsin bütün fertlerini kapsamayı ifade etmesi, ikincisi ferdin özelliklerinin tamamını kapsamayı ifade etmesi.²²⁴

²¹⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/92-93.

²¹⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/131-132.

²¹⁹ el-Bakara 2/61.

²²⁰ Âl-i İmrân 3/112.

²²¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/108-111.

²²² Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/133-134.

²²³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/115.

²²⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/134-135.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak el-i cinsiyye ile marife olan isim ve nekre cins ismin arasındaki farklara işaret edilmiş ve aralarındaki mutlaklık ve mukayyetlik farkına dikkat çekilmiştir.²²⁵

3.28. Nekre Cins İsmin El-i Cinsiyye ile Marife Olması

Sâmerrâî, el-i cinsiyye ile marife olmanın nekre cins isimden farklı olduğunu "الأسد أجراً من الثعلب" "Aslan tilkiden daha cesurdur." ve "خلق الإنسان من الطين" "İnsan çamurdan yaratıldı." örnekleri ile izah ettikten sonra bazen el-i cinsiyye ile bilinen, tanınan bir türden belirli olmayan bir şeyin işaret edilebileceğini belirtmiş ve şu örneği vermiştir: "ادخل السوق" "Pazara gir." Gerçekte buradaki el takısının el-i cinsiyye olduğunu, çünkü onun kelimeye girmesiyle belirli bir şeyin kastedilmediğini, bilakis onunla türden bir tanesinin kastedildiğini vurgulamıştır.²²⁶

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Üşmûnî'nin Şerhu'l-Üşmûnî âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik eserinden «وأخاف أن يأكله» "ve Onu kurdun yemesinden korkuyorum."²²⁷ örneği zikredilerek buradaki edatın ahdi zihniyi marife yapmak için kullanıldığı²²⁸ vurgulanmış ve konu daha detaylıca ele alınmıştır.²²⁹

3.29. İsmi Mevsul

Sâmerrâî, ismi mevsulün kelime kökü ile ilgili bilgiler verdikten sonra niçin bu isimle isimlendirildiğini açıklamış ve manasının ancak sıla cümlesine ulaştığında tam olarak açığa çıktığı için nakıs isimlerden olduklarını belirtmiştir.²³⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş olup buna ek olarak İbn Yaîş'in Şerhu'l-Mufasssal eserinden; "mevsulün manası ancak kendisinden sonra gelen sıla cümlesi ile tamamlanınca tam bir isim hükmü alacağı, fail, meful ve muzafın ileyh olmasının caiz olacağı"²³¹ bilgisine yer verilmiştir.²³²

3.30. İsmi Mevsul ile Marifenin Amaçları

Sâmerrâî, ismi mevsul ile marifenin en önemli amaçlarını yedi tane olarak zikretmiş ve şu şekilde sıralamıştır: sıla cümlesi dışında muhatabın kendisiyle ilgili durumlar

²²⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/115-116.

²²⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/135-136.

²²⁷ Yûsuf 12/13.

²²⁸ Üşmûnî, *Şerhu'l-Üşmûnî âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l Arabiyye, ts.), 1/179-180.

²²⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/117-118.

²³⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/138.

²³¹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, nşr. İdâratu't-Tıbbâti'l-Münîriyye, ts., 3/150.

²³² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/119.

hakkında bir bilgisi olmaması, bir şahıs veya bir şey hakkında dinleyenlere karşı bir belirsizlik istenmesi, ismini açıkça zikretmenin hoş görülmemesi, yüceltmek, hakir görmek, tefhim (büyütmek), kısaltmak.²³³

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak en-Nahvu'l-arabî 'de zikredilen yedi maddeye sılanın zikredilmesiyle konunun genişletilmesi, umumun istenmesi ve muayyen olmaksızın cinsin fertlerinden birisinin istenmesi maddeleri de eklenerek sayı on olarak zikredilmiştir.²³⁴

3.31. Has ve Müşterek İsmi Mevsuller

Sâmerrâî, nahivcilerin ismi mevsulleri has ve müşterek olarak iki kısma ayırdıklarını belirttikten sonra has olan ismi mevsulleri, müfret müzekker için "الذي", müfret müennes için "التي", müşterek olan ismi mevsulleri ise "من", "ما", "أي" örnekleri ile açıklamıştır.²³⁵

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş herhangi bir ekleme yapılmamıştır.²³⁶

3.32. "الذي"

Sâmerrâî, akıl sahibi olsun veya olmasın müfret müzekker için "الذي" ismi mevsulünün kullanıldığını belirtmiş, nahivcilerin marife bir kelimenin veya nekre bir ismin "الذي" kullanılarak cümle ile sıfatlanmasının mümkün olduğunu söylediklerini örnekler üzerinden açıklamıştır. Ayrıca "ال" takısının ahdiyye ve cinsiyeye türlerinin olduğu gibi "الذي"nin de iki türünün olduğunu ahdiyye için "سافر الذي كان معنا أمس" "Dün bizimle beraber olan kişi yolculuk yaptı." örneği ile ve cinsiyeye için de "الذي" "İnsanların arasına karışıp eziyetlerine sabreden kimse, insanların arasına karışmayıp eziyetlerine sabretmeyen kimseden hayırlıdır." örneği ile açıklamıştır.²³⁷

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, "kelamda "الذي" ile ancak ve ancak cümleyi işiten kimsenin daha önce bilgisi olan bir cümleye ulaşılabilceğini "هذا الذي يسكن في محله كذا" "Bu kimse kendi

²³³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/138-139.

²³⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/119-121.

²³⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/140.

²³⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/123.

²³⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/140-141.

mahallinde yaşıyandır.” örneği üzerinden açıklamış²³⁸ ve "الذي" den sonra gelen cümle ile bir şeyin sıfatlandırıldığı gerçeği üzerinde durmuştur.²³⁹

3.33. "التي"

Sâmerrâî, akıl sahibi olsun veya olmasın müfret müennes için "التي" ismi mevsulünün kullanıldığını belirtmiş, aynı şekilde akıl sahibi olmayanların cemisi içinde kullanıldığını, akıl sahibi için "أقبلت البنت التي ربحت الجائزة" “Ödül kazanan kız geldi.” örneği ile akıl sahibi olmayana da "بعت البقرة التي اشتريتها" “Satın aldığım ineği sattım.” örneği ile zikretmiştir.²⁴⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak gayri akilin çokluğu vurgulanmak istendiğinde "التي"nin kullanıldığını *﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا﴾* “Allah’ın sizin için (kendileriyle hayatınızı) kaim (geçiminizi sağlamaya destekleyici bir araç) kıldığı mallarınızı düşük akıllılara vermeyin.”²⁴¹ örneği ile azlığının vurgulanmak istendiğinde ise "اللاتي" ismi mevsulünün kullanıldığını "اشتريت الحَقَائِبَ الَّتِي عَرْضَتَهَا فِي الْمَعْرُضِ" “Fuarda incelediğim çantaları satın aldım.” örnekleri ile örneklendirmiş ancak belâgi bir amaç olduğunda ikisinin de birbirinin yerine kullanılmasının caiz olduğunu belirtmiştir.²⁴²

3.34. Elleti’nin Gayri Akıl Çoğul İçin Kullanılması

Sâmerrâî, gayri akilin çokluğu vurgulanmak istendiğinde "التي"nin kullanıldığını azlığının vurgulanmak istendiğinde ise "اللاتي" ismi mevsulünün kullanıldığını belirtmiş ve "اشتريت الحَقَائِبَ الَّلَاتِي عَرْضَتِهْن فِي الْمَعْرُضِ" “Onların fuarda sundukları çantaları satın aldım.” örneğini zikretmiştir.²⁴³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle bir önceki konu başlığının içerisinde zikredilmiş ayrı bir konu başlığı açılmamıştır.²⁴⁴

3.35. "الذين"

Sâmerrâî, müfredi olan "الذي" akıl sahibi ve akıl sahibi olmayanlar için kullanıldığını halde "الذين"nin akıl sahibi erkeklerin cemisi için kullanıldığını *﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِلرَّكُوتِ فَاعِلُونَ﴾* “Onlar, zekâta ilişkin (söz ve görevlerini mutlaka) yerine getirenlerdir.”²⁴⁵ örneği

²³⁸ Abdülkâhîr el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, (Mısır, Dârul-Menâr, 1366), 154-156.

²³⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/123-125.

²⁴⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/141-142.

²⁴¹ en-Nisâ 4/5.

²⁴² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/126.

²⁴³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/142.

²⁴⁴ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/126.

²⁴⁵ el-Mü’minûn 23/4.

zikretmiştir. Daha sonra bazen de akıl sahibi mertebesine nüzul edenler içinde kullanılabileceğini

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَلُكُمْ﴾ “Allah’tan başka taptıklarınız sizin gibi kullardır.”²⁴⁶ örneği ile örneklendirmiş ve taptıkları putların akıl sahibi konumuna indirildiğini vurgulamıştır.²⁴⁷

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş herhangi bir kelime eklentisi yapılmamıştır.²⁴⁸

3.36. "اللاتي"

Sâmerrâî, "اللاتي"nin "التي"nin cemisi olduğunu zikrettikten sonra akıl sahibi ve akıl sahibi olmayanlar için kullanılan cemi müennes salîme lafız yönünden benzediğini aktarır ﴿وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ﴾ “Sizi emziren (süt) anneleriniz.”²⁴⁹ örneğini, akıl sahibi olmayanlar için kullanımına da “اشتريت الكتب اللاتي كانت عند محمد” “Muhammet’in yanındaki kitapları satın aldım.” örneğini vermiştir.²⁵⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş herhangi bir kelime eklentisi yapılmamıştır. Hatta en-Nahvu’l-arabî de konu biraz daha detaylı ele alınmıştır.²⁵¹

3.37. "ما" Müsterek İsmi Mevsul

Sâmerrâî, müsterek ismi mevsullerden olan "ما"nın, akıl sahibi olmayanların kendisi için kullanımına “أكل ما تأكل” “Yediğin şeyi yiyorum.” örneği ile, akıl sahibi olanların da sıfatları için kullanılabildiğini ﴿وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ﴾ “Benim taptığıma siz tapacak değilsiniz.”²⁵² örneği ile açıkladıktan sonra "ما" ile "من" arasındaki farkın, "من"ın akıl sahiplerine has olması, "ما"nın ise akıl sahibi olmayanlar ve akıl sahibi olanların sıfatları için kullanılıyor olmasından dolayı "ما"nın "من"den daha geniş bir kullanıma sahip olduğunu belirtmiştir.²⁵³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "ما"nın sonunda bulunan harfi med olan elifin "ما"nın geniş kullanımına

²⁴⁶ el-A’râf 7/194.

²⁴⁷ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/143.

²⁴⁸ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/125.

²⁴⁹ en-Nisâ 4/23.

²⁵⁰ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/145.

²⁵¹ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/126-127.

²⁵² el-Kâfirûn 109/3.

²⁵³ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/148-149.

işaret ettiğini buna karşılık "من" in sonunda bulunan sükunun, "من" in mukayyet kullanımına işaret ettiğini belirtmiştir. Ayrıca İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Bedâ'i'ü'l-fevâ'id eserinden alıntı yapılarak "ما" nin sonunda bulunan eliften dolayı sürekli bir müphemlik barındırdığı ve "من" de ise elifin sükûn ile değiştirilmesi sonucu akıl sahiplerine has kılındığı²⁵⁴ gerçeğine dikkat çekilmiştir.²⁵⁵

3.38. "الذي" nin "من" ve "ما" den Daha Has Olması

Sâmerrâî, "الذي" nin manasının daha sınırlı ve açık olması bakımından "من" ve "ما" den daha has olduğunu ﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ *"Onların lehine de aleyhlerindeki maruf hakka denk bir hak vardır."*²⁵⁶ ve ﴿وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ﴾ *"Onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi geri almanız size helal değildir."*²⁵⁷ örnekleri üzerinden "Birinci ayet-i kerime de "الذي" ikinci de "ما" geldi. Çünkü birincisi kadınların hakları ile alakalıdır ve bunlar bilinen şeylerdir. İkincisi mehir hakkındadır ve bu sınırlandırılmamış, bilinmeyendir." şeklinde açıkladıktan sonra sınırlı ve malum için "الذي" nin kullanıldığını, daha genel bir ifade için ise "ما" nin kullanıldığını diğer bir ifadeyle daha genel ifadeler için "ما" kullanılırken, daha sınırlı ve has ifadeler için "الذي" nin kullanıldığını belirtmiştir.²⁵⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak bu konu, en-Nahvu'l-arabî 'de olmayan "من", "ما" ve "الذي" nin kullanımları ile alakalı bir konu başlığının beşinci maddesi olarak zikredilmiştir.²⁵⁹

3.39. "ال" Sarih Sıfatın Başına Bitişen İsmi Mevsul

Sâmerrâî, cumhurun sarih sıfatın başına bitişen "ال" takısının ismi mevsul olduğu görüşünde olduklarını ve sarih sıfat ile ismi fail ve ismi mefulu kastettiklerini, sarih sıfata, sıfat-ı müşebbehede denildiğini vurgulamıştır. Daha sonra "القادم خالد" *"Gelen Halit'tir."* örneğinin "الذي قدم خالد" *"Gelen kimse Halit'tir."* manasında olduğunu açıklayarak ismi mevsul olan "ال" in kullanımını örneklendirmiştir. Ayrıca cumhurun sarih sıfatın başına bitişen "ال" takısını, ismi mevsul olarak isimlendirmelerinin iki delilini; zamirinin onun üzerine dönmesi ve fiilin başına girebilmesi şeklinde açıklamıştır. Daha sonra Ahfeş'in bu "ال" takısının harf olduğu görüşünde olduğunu

²⁵⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'ü'l-fevâ'id*, Tıbbâti'l-Müniriyye, ts., 1/131.

²⁵⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/130-133.

²⁵⁶ el-Bakara 2/228.

²⁵⁷ el-Bakara 2/229.

²⁵⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/149-150.

²⁵⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/138-140.

ve kendisinin de bu görüşü benimsediğini “i‘rab onu aşılıyor şayet isim olsa idi i‘rab onu aşmazdı ve zamirin "ال"ın üzerine dönmesi hususundaki "قد أفلح المتقي ربه" “Rabbinden korkan kurtuluşa ermiştir.” delillerinin geçersiz bir delil olduğu”²⁶⁰ şeklindeki iki delili zikretmiştir.²⁶¹

Me‘âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak cumhurun sarîh sıfatın başına bitişen "ال" takısını, ismi mevsul olarak isimlendirmelerinin delilleri, onunla ismi fail ve ismi mefulün amel etmesi, şayet harf olsa idi amel etmezlerdi delili de eklenerek üç delil olarak zikredilmiştir. Ayrıca harf olduğunu savunanların görüşleri de “onların şayet harfî tarif olsa idi ismi fail ve meful amel etmezdi çünkü o ismin özelliklerindendir sözleri batıldır” ibaresi eklenerek üç olarak zikredilmiştir.²⁶²

3.40. İsmi Mevsul’ün El Takısına Benzemesi

Sâmerrâî, bazen sîla cümlesinin manasının, muhatap için malum olabileceğini bazen de "ال" takısı ile cinsin kastedildiğini ve o zamanda sîla cümlesinin muhatap için malum olmayacağını ﴿وَأَلَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ﴾ “Kadınlarınızdan fuhuş yapanların aleyhinde olmak üzere içinizden dört şahit tutun.”²⁶³ örneği üzerinden “bununla kastedilen bilinen bayanlar değildir bilakis kastedilen cinstir.” İfadesi ile açıklamıştır. İsmi mevsulün, "ال" takısı ile marife olana benzediğini, bazen ahdiyye bazen cinsiyye için olabileceğini ve "ال" takısı sadece müfret kelimelerin başına gelirken ismi mevsulün cümlelerinde başına gelebilmekte olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁴

Me‘âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak “sîla cümlesi olan cümlelerin, muhatap tarafından malum olması gerekir. Çünkü sîla cümlesinin amacı, kendisinden haber vermek için muhatabın durumunu bildiği, bahsi geçenin tarif edilmesidir”²⁶⁵ şeklinde İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal eserinden alıntı yapılmıştır.²⁶⁶

3.41. Mukaddem Vasıf Olan Mübtedâ’nın Merfu’u ile Olan Üç Hali

²⁶⁰ İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Kahire, 1372/1952), 1/49.

²⁶¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/150-152.

²⁶² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/127-129.

²⁶³ en-Nisâ 4/15.

²⁶⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/159-160.

²⁶⁵ İbn Yaîş, *Şerhu’l-Mufasssal*, 3/154.

²⁶⁶ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/122-123.

Sâmerrâî, hem Me'âni'n-Nahv hemde en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni eserinde mübtedâyı tarif ederken şu noktalara özellikle dikkat çekmiştir;

- Mübtedâ, sarih veya müevvel mastar şeklinde gelen bir isimdir.
- Mübtedâ, lafzi amillerden soyutlanmıştır, bu ifade ile fail ve kânenin isimleri tarif dışı bırakılmıştır.
- Mübtedânın başına bazen zaide veya şibhi zaide amiller gelebilmektedir.
- Mübtedâ bazen kendi merfu ile yetinen bir vasıf olabilir. Bu durumda mübtedâdan sonra haber yerine merfuluk yönünden haberden daha zengin olan ve haberin yerine kullanılan sedde meseddel haber şeklinde bir merfu isim gelebilir.
- Mübtedâ, kendisinden haber verilendir. Bu sebeple mübtedâdan sonra genellikle haber gelir.²⁶⁷

Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd'in et-Tuhfetü's-seniyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye eserinde mübtedânın tarifi ile ilgili sadece " Lafzi amillerden soyutlanmış merfu' bir isimdir"²⁶⁸ ibaresine yer verilmeyle yetinilirken, Ali Cârîm ve Mustafa Emîn İbrâhîm'in birlikte hazırladıkları eserleri olan en-Nahvü'l-vâzih eserinde mübtedânın tarifi ile ilgili sadece " Cümlelerin başında yer alan merfu' isim"²⁶⁹ ibaresine yer verilmeyle yetinilirken, Abduh er-Râcihî'nin et-Tatbîku'n-nahvî eserinde mübtedânın tarifi ile ilgili "Mübtedâ cümle olmaz her zaman tek bir kelimedir, bu kelime bazen zahir bir isim bazen müevvel mastar olabilir bazı nahiv kitaplarında mübtedânın habere ihtiyaç duymayan ve kendi merfu ile yetinen bir vasıf şeklinde gelebileceği başka bir çeşidi vardır"²⁷⁰ ibaresine yer verilirken, Mustafa el-Galâyînî'nin Câmi'u'd-dürûsi'l-'Arabiyye eserinde mübtedânın tarifi ile ilgili " Mübtedânın beş hükmü vardır; Birincisi merfuluğunun vacip olmasıdır, ikincisi marife olmasının vacip olmasıdır, üçüncüsü kendisine delalet eden bir delil olduğunda hazfedilmesinin caiz olmasıdır, dördüncüsü hazfedilmesinin dört yerde vacip olmasıdır, beşincisi asıl olanın mübtedânın habere

²⁶⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/169-170, Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/149.

²⁶⁸ Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *et-Tuhfetü's-seniyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye* (Dimaşk: Mektebetu Darul Fecr, 2014), 153.

²⁶⁹ Ali Cârîm, Mustafa Emîn İbrâhîm, *en-Nahvü'l-vâzih* (Dimeşk: Daru'l-Kalem, 2000), 30.

²⁷⁰ Abduh er-Râcihî, *et-Tatbîku'n-nahvî* (Beyrut: Darun Nahdatul Arabiyye, 2019), 97-99.

tekaddüm etmesidir”²⁷¹ ibarelerine yer verilirken Sâmerriâî, konumuzu teşkil eden her ikisi eserinde de az önce örnekler sunduğumuz dört eserden de çok daha geniş ve teferruatlı bir şekilde mübtedânın tanımını ele almış ve karşılaşılabileceğimiz tüm mübtedâ çeşitlerini zikretmiştir. Mübtedânın isim cümlesinin temel taşı olduğu düşünüldüğünde bu konuya ne kadar çok vakıf olunursa isim cümlelerinin irab ve tercümelerinde bizlere büyük avantajlar sağlayacağı aşîkardır.

Sâmerriâî, mukaddem vasıf olan mübtedânın merfu’u ile olan üç halini şu şekilde sıralar;

- Mukaddem vasıf olan mübtedânın merfu’u ile müfretlikte uyum içinde olması. "أنا نائمٌ زيدٌ؟" "Zeyd uyuyan mıdır?"
- Mukaddem vasıf olan mübtedânın merfu’u ile tesniye ve cemilikte uyum içinde olması. "أقائمان الزيدان؟ - أقائمون الزيدون؟" "İki Zeyd ayakta mıdır?- Zeydler ayakta mıdır?"
- Mukaddem vasıf olan mübtedânın müfret ve merfu’unda tesniye veya cemi olması. "أعالمُ المحمدان؟" "İki Muhammed alim midir?" ve "أ محبوبُ الزيدون؟" "Zeydler sevilen midir?"²⁷²

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak en-Nahvu’l-arabî ’de olduğu gibi ismin merfu’u ile olan halleri şeklinde bir isimlendirme olmaksızın bir önceki konu başlığı olan mübtedânın merfuluğu haberden daha zengindir konu başlığı altında zikredilmiştir.²⁷³

3.42. Cümle Olarak Gelen Haberi Mübtedâ’ya Bağlayan Bağlaç Çeşitleri

Sâmerriâî, cümle olarak gelen haberin kendisini mübtedâyâ bağlayan bir bağlacı içermesi gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra bu bağlaç çeşitlerini şu şekilde sıralamıştır;

- Açıktan, gizli veya takdiri olması bakımından eşit olan, mübtedâyâ dönen bir zamir. "الأرض تتحرك", "Muhammed’in fazileti büyüktür.", "محمدٌ فضله كبير", "yeryüzü hareket ediyor.", "التفاح رطلان بدينار", "iki rıtıl elma bir dinardır.?"
- Mübtedâ’ya işaret ismi kullanarak işaret etmek. "الحرية تلك أمنية الأبطال", "Bu hürriyet kahramanların dileğidir."

²⁷¹ Mustafa el-Galâyînî, *Câmi’u’l-dürûsi’l-‘Arabîyye* (Dimeşk: Müessesetü’r-Risale Naşirun, 2016), 409-414.

²⁷² Sâmerriâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/173.

²⁷³ Sâmerriâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/165-166.

- Yüceltme veya korkutma maksadı ile mübtedâ'nın lafzının tekrar edilmesi. "Zeyd nedir Zeyd"

- Haberde umumiyet. "خالد نعم الرجل" "Halit ne güzel bir adamdır."²⁷⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu benzer kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak en-Nahvu'l-arabî'ye göre daha az detaya yer verilmiştir.²⁷⁵

3.43. Haber Şibhi Cümle Olarak Geldiğinde Fiil ve İsim Olarak Takdir Edilmesi

Sâmerrâî, bazı nahivcilerin haber şibhi cümle olarak geldiğinde, haberin takdiri hususunda tercih edilen görüşlerinin, bir oluş istendiğinde zamana uygun bir fiil, "السفر غداً" "Yolculuk yarındır." örneğinde takdir edilenin "يكون" olduğunu, bir sübut istendiğinde ise bir isim, "القط كالنمر" "Kedi aslan gibidir." örneğinde takdir edilenin "كائن" olduğunu belirterek örnekler ile açıklamıştır.²⁷⁶

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Kûfelilerin bu konudaki şu görüşleri nakledilmiştir; eğer haber "زيد قائم" "Zeyd ayakta" örneğinde olduğu gibi, mübtedânın aynısı olursa merfu' harekelenir. Eğer mübtedâyâ muhalif olursa "زيد أمامك" "Zeyd önündedir" örneğinde olduğu gibi mansup harekelenir. Ayrıca Süyûtî'nin Hem'u'l-Hevâmi' eserinden Kûfelilerin görüşünü zikreden şu alıntı yapılmıştır; "زيد أخوك" dediğinde "Zeyd kardeşindir". "زيد خلفك" "Zeyd senin arkandır" dediğinde ise Zeyd arka değildir işte bu farklılık onu mansup yapar."²⁷⁷ şeklinde izah edilmiştir.²⁷⁸

3.44. Haberin Zarf Olarak Gelmesi

Sâmerrâî, "زيد خلفك" "Zeyd arkadadır" örneğinde olduğu gibi, "خلف" ile kastedilen Zeyd'in arkada olması ise bu durumda "خلف"nin mansup okunması gerektiğini, ancak "خلف زيد قبيح" "Zeyd'in arkası çirkindir" örneğindeki gibi "خلف" ile kastedilen Zeyd'in bizzat arkası olduğunda ise "خلف"nin merfu' okunması gerektiğini zikretmiştir.²⁷⁹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, haber nekre bir zaman zarfı olarak kullanılırsa genellikle merfu' olarak

²⁷⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/176-177.

²⁷⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/201.

²⁷⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/183.

²⁷⁷ Süyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi'* (Mısır, 1327), 1/98.

²⁷⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/189-190.

²⁷⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/184-185.

kullanıldığını, mansup olarak veya "في" harfî ceri ile mecrur olarak kullanımının da caiz olduğunu zikredilmiştir. Daha sonra "الصوم يوم الجمعة" "Oruç Cuma günüdür." örneğinde olduğu gibi zaman zarfı marife olarak kullanıldığında, Basralılara göre genellikle merfu' olarak kullanılmadığını Kûfelilerin ise mansup kullanılmasını vacip gördüklerini²⁸⁰ zikretmektedir.²⁸¹

3.45. Haberin Mübtedâ'ya Takdim Edilmesinin Amaçları

Sâmerrâî, haberin mübtedâya takdim edilmesinin en meşhur amaçlarını örnekleri ile şu şekilde sıralamaktadır;

- Tahsis yani muhatap kendisine haber verilen hususun da boş bir zihne sahip ise, o zaman onun için mübtedâ'nın önce zikredilmesidir. "زَيْدٌ قَائِمٌ" "Zeyd ayaktaadır." ve "مُحَمَّدٌ مُنْطَلِقٌ" "Zeyd hareket edendir."
- İftihar etmek. "أَنَا تَمِيمِيٌّ" "Ben temimi kabilesindenim" ile "تَمِيمِيٌّ أَنَا" "Temimi kabilesindenim ben." arasında fark vardır. Birincisi kabilesi ile övünmektir, ikincisi kendi nefsinden haber vermektir.
- Tefeül (iyiye yormak) veya teşe'üm (kötüye yormak). "مُحَمَّدٌ نَاجِحٌ" "Muhammed başarılıdır." ve "مُحَمَّدٌ مُقْتَوْلٌ إِبْرَاهِيمَ" "İbrahim öldürülmüştür."²⁸²

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "Arapların bir lafzı ihtimam sebebiyle takdim ettiklerini ve bu ihtimamın çok suretinin olabileceği" zikredilmiştir. Daha sonra Sîbeveyhi'nin Kitâbü Sîbeveyhi eserinden şu alıntıyı yapmıştır; "Sanki onlar kendileri için beyan edilmesi önemli olanı takdim ediyorlar ve onun beyan edilmesini kastediyorlar. Böylelikle tamamı onu önemsemiş ve kastetmiş oluyorlar."²⁸³ Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'in el-Meselû's-sâ'ir fî edebî'l-kâtib ve's-şâ'ir eserinden yapılan alıntıda da şu detaylara yer verilmiştir; "وَوَظَّنُوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ" "Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı."²⁸⁴ Ayet-i kerimesinde "مَانِعَتُهُمْ" haberi "حُصُونُهُمْ" mübtedâsına tahsis amacı ile takdim edilmiştir. Bu onların kalelerine olan aşırı inançlarının ve kendilerini koruyacak olmalarına olan aşırı güvenlerinin bir

²⁸⁰ Radî el-Esterâbâdî, Şerhu'l-Kâfiye, 1/100.

²⁸¹ Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, 1/191-192.

²⁸² Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/189-190.

²⁸³ Sîbeveyhi, Kitâbü Sîbeveyhi, nşr. Mektebetü Müsennâ (Bağdat, 1898-1900), 1/15.

²⁸⁴ el-Haşr 59/2.

delilidir.”²⁸⁵ Ayrıca bir tabirin bir konumda farklı bir amaç için, farklı bir konumda da daha farklı bir amaç için takdim edilebileceğini vurgulamıştır.²⁸⁶

3.46. Şibhi Cümle Olan Haberin Mübtedâ'ya Takdim Edilmesi

Sâmerrâî, bazen şibhi cümle olan haberin, mübtedâya takdim edilebileceğini ve bu takdiminde en önemli iki sebebinin tahsis ve hasır olduğunu ﴿لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ﴾ “*Mülk O'nundur, hamd (övgü) O'nundur.*”²⁸⁷ Ayet-i kerimesi üzerinden “burada iki zarfında takdim edilmesi mülkiyet ve hamdın Allah’a tahsis edilmesi manasıyladır” açıklamasıyla izah etmiştir. Daha sonra bazen de bu takdimin, “أين زيد؟” “Zeyd nerede?” sorusuna cevap olarak verilen “زيد في الدار” “Zeyd evdedir.” örneğinde olduğu gibi konumunun gerektirdiği bir sebepten dolayı olabileceğini zikretmiştir. Bütün bunlara ek olarak eğer cümle olumsuz olursa, zarfın mübtedâdan sonra zikredilmesi, zikredilen şeyin olumsuzluğunu ifade edeceğini “لا ريب فيه” “Onda hiç şüphe yoktur” ve “لا فيه ريب” “Onda şüphe yoktur.” örnekleri üzerinden ifade etmiştir.²⁸⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak “لا عندك صواب” “Senin yanında hiç doğru yoktur.” örneği ile bu bir yermedir övme değildir ifadesi kullanılarak zarfın tehir edilmesi zikredilenden bir şeyin olumsuzluğunu, zarfın takdim edilmesi ise zikredilenin olumsuzluğunu ifade eder bilgisine yer verilmiştir.²⁸⁹

3.47. Muhatap Tarafından Malum Olanın Mübtedâ, Meçhul Olanın Haber Oluşu

Sâmerrâî, mübtedâyı, “muhatap tarafından malum olan ve haberi de meçhul olan şeklinde” tarif ettikten sonra, muhatabın bildiği durumun mübtedâ yapıldığını “زيد” “Zeyd benim kardeşimdir.” sonra da muhataba meçhul olanında, mübtedâyı haber yapıldığını “زيد القائم” “Zeyd ayakta olandır.” örnekleri ile zikretmektedir. Ayrıca “ما أخي إلا هذا” “Benim kardeşim ancak budur.” örneğini açıklarken “Şayet

²⁸⁵ Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve 'ş-şâ'ir* (Mısır, Matbatu Nehda, 1960), 2/41.

²⁸⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/150-153.

²⁸⁷ et-Tegâbün 64/2.

²⁸⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/190-191.

²⁸⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/153-158.

takdim ve tehirin manaları hasır dışında tek olsaydı, hasır yapıldığında manaları karıştırdı” ifadesini kullanmaktadır.²⁹⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Ebü’l-Kâsım Zeccâcî’nin el-İzâh fî ‘ileli’n-nahv eserinden, “Bazen bir şeyin iki sıfatı olur ve işiten kimse bunun sadece birini bilir. Şayet işiten kimse Zeyd diye isimlendirilen bir kardeş olduğunu bilse ama onun kardeşi olduğunu bilmeseydi, sen onun kardeşi olduğunu haber vermek istediğinde "زيد أخوك" “Zeyd senin kardeşindir.” dersin.”²⁹¹ alıntısı yapılarak konu daha detaylı incelenmiştir.²⁹²

3.48. Mübtedâ ve Haberin Birbirine Takdim Edilememesi

Sâmerrâî, mübtedâ ve haberin marife olmasının bazen gerçek kasrı ifade ettiğini "زيد" “Zeyd hareket edendir.” ve "زيد المنطلق" “Hareket eden Zeyd’tir.” örnekleri arasındaki farkı “birinci tabir Zeyd için hareket etmenin sabit olduğunu ifade ederken, ikinci tabir hareket etmenin sadece Zeyd için, başkası için olmadığını ifade eder.” şeklinde açıklamıştır. Bazen de kâmilliği (mükemmelliği) ifade ettiğini ﴿وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ﴾ “O, hüküm ve hikmet sahibidir, haberdar olandır.”²⁹³ Ayet-i kerimesini “Hâkim ve haberdar olmada kâmil” şeklinde izah ederek açıklamıştır.²⁹⁴

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Fahreddin er-Râzî’nin Nihâyetü’l-icâz fî dirâyeti’l-i’câz eserinden “زيد منطلق” dediğimizde hareket etmeyi Zeyd için sabitleştirmiş oluruz. "زيد المنطلق" veya "زيد هو" dediğimizde haberdeki lam, haberin haber verilene hasrını ifade eder.”²⁹⁵ Ayrıca Abdülkâhir el-Cürçânî’nin Delâilü’l-i’câz eserinden “زيد المنطلق زيد” ve “زيد المنطلق” örnekleri dışarıdan bakıldığında ikisi eşit gibi görünse de “زيد المنطلق” dediğinde hareket etme işinin gerçekleştiğini ama kim tarafından gerçekleştiği hakkında şüpheleri olan işitenin bu şüphesini gidermiş olursun. “زيد المنطلق” dediğinde ise sen uzaktan hareket eden birini gördün ama kim olduğunu tespit edemediğinde arkadaşın sana “زيد المنطلق” dediğinde hareket edenin Zeyd olduğunu

²⁹⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/193-195.

²⁹¹ Ebü’l-Kâsım Zeccâcî, *el-İzâh fî ‘ileli’n-nahv*, 1/97-98.

²⁹² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/168-171.

²⁹³ el-En’âm 6/18.

²⁹⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/195-196.

²⁹⁵ Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü’l-icâz fî dirâyeti’l-i’câz* (Mısır, Matbaatu’l-Edeb, h. 1317), 42-43.

anlamış olursun.”²⁹⁶ şeklinde ekleme yapılarak aynı konu daha fazla örneklendirilmek sureti ile detaylıca ele alınmıştır.²⁹⁷

3.49. Müsnedün İleyh’in Fiile Takdim Edilmesi

Sâmerrâî, Belagatçıların müsnedün ileyh’in fiile takdim edilmesinin en önemli amaçlarını şunlar olarak zikrettiklerini aktarmaktadır:

- Tahsis veya Hasr. "سعيد أعانني" "Sait bana yardım etti."
- Emrin gerçekleşmesi ve işitenin zihninden şüphenin giderilmesi. "هو يغيب الملهوف" "O endişeleri gideriyor."
- Talihsizlik veya sevinçte çabuk davranmak, acele etmek için. Babası kayıp olan için "أبوك عاد" "Baban döndü."
- Yüceltme ve kınamayı açığa çıkarmak için. "السلطان حضر" "Sultan geldi." ve "الغبي جاء" "Aptal geldi."
- Garipliğinden dolayı. "المقعد مشى" "Koltuk yürüdü." ve "الأخرس نطق" "Lal, dilsiz konuştu." örneklerinde olduğu gibi.

Ayrıca Sâmerrâî’ye göre “şayet müsnedün ileyh nekre olursa ve fiile takdim edilirse bundaki amaç, bir kişinin veya cinsin tahsis edilmesidir, müsnedün ileyh’den önce bir olumsuzluk harfi geçmişse buradaki amaç ise müsnedün ileyh için olayı olumsuzlaştırmak ve ondan başkası için sabit kılmaktır.”²⁹⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Zerkeşî’nin el-Burhân fî ulûmi’l-Kur’ân eserinden “Zeyd’e vurmadım.” dediğinde ona karşı olan vurma fiilini olumsuzlaştırmış olursun. “ما أنا ضربته” dediğinde ise vurma fiili için failliğini olumsuzlaştırmış olursun. İki şekilde de vurma fiili olumsuzlaştığına göre ikisi arasındaki fark nedir? Birincisi sadece ona has olan vurmaya olumsuzlaştırırken ikincisi ona vuranın sen oluşunu olumsuzlaştırıyor.”²⁹⁹, Süyûtî’nin Mu‘terakü’l akrân eserinden “رجل جاءني” “Bir adam bana geldi.” örneğindeki gibi müsnedü ileyh müfret, nekre olursa bu teklîğin veya cinsin tahsisini ifade eder.”³⁰⁰ ve Abdülkâhir el-Cürcânî’nin Delâilü’l-i‘câz eserinden “أجاءك رجل؟” “Bir adam sana geldi mi?” dediğinde erkeklerden birisi

²⁹⁶ Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilü’l-i‘câz*, 144.

²⁹⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/172-178.

²⁹⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/196-197.

²⁹⁹ Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrâhim (Dâru İhyâi’l-Arabiyye, 1957), 2/277.

³⁰⁰ Süyûtî, *Mu‘terakü’l akrân*, thk. Muhammed Ali el-Bicâvî (Kahire, Dâru’s-Sekâfe el-Arabiyye, ts.), 1/187.

geldi mi diye sormak istiyorsun. İsmi takdim edip "أرجلُ جاءك؟" "Sana gelen bir adam mı?" dediğinde ise erkek mi yoksa kadın mı diye gelenin cinsini sormak istiyorsun."³⁰¹ şeklinde ekleme yapılarak konu daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.³⁰²

3.50. Mübtedâ'nın Vücuben Hazfedilmemesi

Sâmerrâî, fiilinin yerine kullanılan ve fiilinden haber veren bir mastar olmadığında mübtedânın hazfedilmemesinin vacip olduğunu "صبري صبرٌ جميلٌ" "Benim sabrım güzel bir sabırdır." örneği üzerinden "sabrından haber vermeyi kastedersen o güzel bir sabırdır" şeklinde açıklamıştır. Daha sonra şayet fiilin yerine kullanma kastı olduğunda ise mübtedâsının hazfedilmesinin vacip olduğunu "سمعتُ سمعٌ شديدٌ" "Senin duyma şiddetli bir duyustur." ve "دارك دار واسعةٌ" "Senin evin geniş bir evdir." örnekleri üzerinden açıklamıştır.³⁰³

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak mübtedânın hazfedilmesini vacip gören Hâlid el-Ezherî'nin et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh eserinden "Fiilin lafzının yerine, fiilin mastarının getirilmesi ile mübtedâdan haber verilir."³⁰⁴ şeklinde alıntı yapıldıktan sonra Sâmerrâî, Sîbeveyhi ile aynı görüşte olmadığını zikretmiştir.³⁰⁵

3.51. Haberde Atfın ve Terkinin Caiz Olduğu Durum

Sâmerrâî, haberde atfın ve terkinin caiz olduğu durumu, "atıf harfî olan "vav" önem ve işin gerçekleşmesine delalet eder. Vav ile birbirine uzak olan sıfatlar arasında atıfta bulunulur. Eğer muhatap, bu iki vasfın onda bir araya gelmesine şaşırıyorsa bu durumda haberde atıf harfî mutlaka kullanılır, atıf harfinin terkedilmesi doğru olmaz."³⁰⁶ şeklinde açıklamıştır.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak konu, ihtimam ve tahkik için kullanılan vav konu başlığı altında ele alınmıştır. Daha sonra İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Bedâ'i'u'l-fevâ'id eserinden "vav daha önce geçen sıfatın gerçekleşmesini gerektirir. Mesela bir adamda dört tane sıfat olduğunu ve muhatapın bu sıfatların hepsinin bu adamda bulunduğu hayret ettiği

³⁰¹ Abdülkâhir el-Cürânî, *Delâilü'l-i'câz*, 109.

³⁰² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/158-163.

³⁰³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/204-205.

³⁰⁴ Hâlid el-Ezherî, *et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh*, 1/177.

³⁰⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/198-199.

³⁰⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/209-210.

bir durumda bu sıfatlar yazılırken mutlaka atıf harfî ile yazılır.”³⁰⁷ ve Süyûtî’nin el-İtkân eserinden “Nahivcilerin ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾ “O, Evveldir, Ahirdir, Zahirdir, Batındır.”³⁰⁸ Ayet-i örneğinde olduğu gibi bir şey için sıfatlar tekrar ettiğinde en güzeli sıfatların manasının atıfla ayrılmasıdır.”³⁰⁹ alıntısına yer verilmiştir.³¹⁰

3.52. "نهار"nin "ظل" manasında kullanılması

Sâmerrâî, "ظل"nin Kur’an’ı Kerim’de kullanıldığı sekiz yerden hiçbirinde fiilin "نهار" manasında olmadığını bu yerlerden sadece Şuarâ ve Tâhâ surelerindeki yerleri zikretmiştir. Daha sonra "ظل"nin "نهار" manasında kullanımının gerçekten çok az olduğunu belirtmiştir.³¹¹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Kur’an’ı Kerim’de kullanıldığı sekiz yerin tamamı belirtilmiştir;

- ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ﴾ “Onlardan birine kız (çocuk) müjdelendiği zaman içi öfkeyle taşarak yüzü simsiyah kesilir.”³¹²
- ﴿إِنْ نَشَأْ نُثَرِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ﴾ “Dilersek, onların üzerine gökten bir ayet (mucize) indiririz de, ona boyunları eğilmiş kalıverir.”³¹³
- ﴿وَإِنظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا﴾ “Üstüne kapanıp bel bükerek önünde eğildiğin ilahına bir bak.”³¹⁴
- ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ﴾ “Onların üzerlerine gökyüzünden bir kapı açsak, oradan yukarı yükseseler de.”³¹⁵
- ﴿وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ﴾ “Andolsun, biz bir rüzgar göndersek de onun (ekinini) sararmış görseler, mutlaka ardından nankörlük ederler.”³¹⁶
- ﴿لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكُّهُونَ﴾ “Eğer dilemiş olsaydık, gerçekten onu bir ot kırıntısı kılardık; böylelikle şaşar kalırdınız.”³¹⁷

³⁰⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâ’i’u’l-fevâ’id*, 1/191.

³⁰⁸ el-Hadîd 57/3.

³⁰⁹ Süyûtî, *el-İtkân*, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi (Mısır, 1951), 2/70.

³¹⁰ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/204-207.

³¹¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/215.

³¹² en-Nahl 16/58.

³¹³ eş-Şuarâ 26/4.

³¹⁴ Tâhâ 20/97.

³¹⁵ el-Hicr 15/14.

³¹⁶ er-Rûm 30/51.

³¹⁷ el-Vâkıa 56/65.

- (إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلِلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ) “Eğer dileyecek olsa, rüzgarı durdurur, böylece onun üstünde kalakalırlar.”³¹⁸
- (قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظْلُ لَهَا عَافِينَ) “Demişlerdi ki: “Putlara tapıyoruz, bunun için sürekli onların önünde bel büküp eğiliyoruz.”³¹⁹

Ayrıca "ظل كئيلاً"nin bazen "كان" ve "صار" manasında kullanılabildiğini "Bedbaht, kederli idi." ve "بات حزينا" “Hüzünlü oldu.” örnekleri ile örneklendirmiştir.³²⁰

3.53. "أصبح"nin "كان" ve "صار" Manasında Kullanılması

Sâmerrâî, "أصبح"nin kendisiyle belirli bir zaman kastedilmediğinde "كان" ve "صار" manasında kullanıldığını "أصبح أخوك عظيماً" “Kardeşin büyük oldu.” örneği üzerinden “buradaki "أصبح", sabah vakti manasına bakılmaksızın "صار" manasındadır.” şeklinde izah etmiştir.³²¹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Kur’an’ı Kerim’den örneklerle konu daha fazla örneklendirilmiş, Kur’an’ı Kerim’de yirmi sekiz yerde kullanıldığı belirtilmiştir. Daha sonra İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal eserinden “Bu fiiller üç mana için kullanılır. Onlardan birisi, "أصبح زيد عالماً" “Zeyd alim olarak sabahladı.” örneğinde olduğu gibi mübtedâ ve haberin başına gelmeleri ve haberde zamanlarının manalarını ifade etmeleridir.”³²² “أصبح زيد فقيراً وأمسي غنياً” “Zeyd fakir idi ve zengin oldu.” örneğinde olduğu gibi belirli bir zaman kastedilmeksizin "كان" ve "صار" manasında gelmeleridir.”³²³. Ayrıca Radî el-Esterâbâdî’nin Şerhu’l-Kâfiye eserinden “Bu fiiller bazen mutlak manada sabah, akşam gibi fiilin terkip ettiği zamana itibar etmeksizin, bilakis mazi, muzari’ gibi fiilin veznine itibar ederek "صار" manasında gelirler.”³²⁴ şeklinde alıntı yapılmıştır.³²⁵

3.54. "ما زال"

Sâmerrâî, "زال"nin, gitti, ayrıldı ve bıraktı gibi çeşitli manalarda kullanılabileceğini (إِنَّ اللَّهَ يُغْسِلُكَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْ تَزُولَا) “Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri zeval bulurlar diye

³¹⁸ eş-Şûrâ 42/33.

³¹⁹ eş-Şuarâ 26/71.

³²⁰ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/236-237.

³²¹ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/215-216.

³²² İbn Yaîş, Şerhu’l-Mufasssal, 7/103.

³²³ İbn Yaîş, Şerhu’l-Mufasssal, 7/104-105.

³²⁴ Radî el-Esterâbâdî, Şerhu’l-Kâfiye, 2/226.

³²⁵ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/237-239.

tutuyor.”³²⁶ örneği üzerinden “yani gitmesi ve zail, yok olması” şeklinde açıkladıktan sonra fiilin "لا يزال" şeklinde fiili muzari’ olarak kullanımı da ﴿وَلَا يَزَالُ﴾ *“İnkâr edenler ise ondan (Kur’an’dan) yana şüphe içinde sür git kalacaklardır.”*³²⁷ örneği üzerinden “yani terk etmedikleri ve kendisinden ayrılmadıkları bir kuşku içerisinde kalırlar” şeklinde izah etmiştir.³²⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "زال" fiilinin "بقي" fiili ile olan ilişkisi üzerinde durularak şu ifadelere yer verilmiştir: “ما زال”nin "بقي" “kaldı” manasında, "لا يزال"nun da "يبقي" “kalıyor” manasındadır sözümüz ikisinde manada mutabık olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Çünkü birisini değiştirerek diğerinin yerinde kullanmak "لا تزال صغيراً" “Küçük olmaya devam ediyor.” sözünün "تبقى صغيراً" “Küçük kalıyor” sözüne mutabık olmaması gibi uygun değildir.” Ayrıca nakıs fiil olduğuna vurgu yapılmıştır.³²⁹

3.55. "برح"

Sâmerrâî, "برح"nın, bir mekânı terk etmek ve oradan çıkmak anlamlarında kullanıldığını ﴿فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْتَنَ لِي﴾ *“Babam bana izin verinceye kadar (bu) yerden kesin olarak ayrılamam.”*³³⁰ örneği üzerinden “yani bu yeri kesin olarak terk etmem” şeklinde açıklamıştır. Daha sonra dün gece anlamına gelen "البارحة" kelimesinin de "برح"dan türemiş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca "ما برح"nin manasının ise mekânı terk etmedi yani orada kalmaya devam etti anlamına geldiğini ﴿قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى﴾ *“Demişlerdi ki: ‘Musa bize geri gelinceye kadar ona (buzağıya) karşı bel büküp önünde eğilmekten kesinlikle ayrılmayacağız.’”*³³¹ örneği üzerinden “yani ona ibadet etmek üzere mekanımızı terk etmeyiz” şeklinde açıklamıştır.³³²

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal eserinden "ما برح" ve "ما زال" arasındaki farkı izah etmek için "برح" kelamda ancak bir mekândan ayrılmak kastedildiğinde

³²⁶ Fâtır 35/41.

³²⁷ el-Hac 22/55.

³²⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1: 216-217.

³²⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1: 242-243.

³³⁰ Yûsuf 12/80.

³³¹ Tâhâ 20/91.

³³² Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/217-218.

kullanılır ve onunla mekânın zikredilmesi ya da takdir edilmesi gerekir.”³³³ şeklinde alıntı yapılmıştır.³³⁴

3.56. "فَتَى"

Sâmerrâî, "فَتَى"nin unuttu manasına geldiğini unuttuğu zaman "فَتَنْتَ عَنْ الْأَمْرِ" “iş i unuttum.” dersin şeklinde açıklamıştır. Daha sonra sakinleştirdi ve söndürdü manalarına delalet etmesini de "ما فَتَى" dediğinde manası “unuttu veya sakinleştirdi olur” şeklinde açıklamıştır. "ما فَتَى" şeklinde kullanıldığında ise devamlılık manasına delalet ettiğini "ما فَتَنْتَ أَعْلَ" yani onu yapmaya devam ediyorum, onu unutmadım, onu yapma hususunda sakinleşmedim” şeklinde açıklamıştır.³³⁵

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Murtazâ ez-Zebîdî’nin Tâcü’l-Arûs eserinden "فَتَى" maddesinin anlamı “Ona iş i unutturdum, sakinleştirdim ve ateş i söndürdüm.”³³⁶ şeklinde alıntı yapılmıştır.³³⁷

3.57. "انْفَكَ"

Sâmerrâî, "انْفَكَ"nin çözmek, ayırmak, manalarına delalet ettiğini "فَكَ الشَّيْءُ" “bir şeyin çözülmesi” şeklinde açıklamıştır. Hemen ardından esaretten ve ağlardan kurtulmak manalarına delalet etmesini "ما انْفَكَ" denildiğinde “kurtulmadı ve ayrıldı” manasına geldiği şeklinde açıklayarak izah etmiştir. "ما انْفَكَ" şeklinde kullanıldığında ise devamlılık manasına delalet ettiğini "ما انْفَكَ مُحَمَّدٌ يَفْعَلُ" “Muhammet yapmaya devam ediyor.” örneği ile örneklendirerek “O fiile bitişmiş onu yapmaya devam ediyor” manasına geldiğini belirtmiştir.³³⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal eserinden “Arapların "ما أنفك يفعل" sözündeki "أنفك"ye gelince "فككت الشيء من الشيء" “Bir şeyi bir şeyden söktüm, ayırdım.” sözünde olduğu gibi "زال" manasındadır.”³³⁹ şeklinde alıntı yapılmıştır. Buna ek olarak Zemahşerî’nin el-Keşşâf eserinden (لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ) “Kitap ehlinden ve müşriklerden inkâr edenler, kendilerine apaçık bir delil gelinceye kadar, (bulundukları durumdan) kopup ayrılacak değillerdi.”³⁴⁰ Beyyine

³³³ İbn Yaîş, Şerhu’l-Mufasssal, 7/108.

³³⁴ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/243-244.

³³⁵ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/218.

³³⁶ Murtazâ ez-Zebîdî, Tâcü’l-Arûs, Menşûrat-ı Mektebeti’l-Hayat (Beyrut, ts.), 1/95.

³³⁷ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/244-245.

³³⁸ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/218-219.

³³⁹ İbn Yaîş, Şerhu’l-Mufasssal, 7/108-109.

³⁴⁰ el-Beyyine 98/1.

Suresi 1. Ayet örnek gösterilerek "انفك الشيء" tıpkı kemik gibi, bir şeyin bittiği şeyden ayrılmasıdır bilgisi verilmiştir. Daha sonra ayet-i kerimenin manası ile ilgili "onlar dinlerine yapışık, bitişiktirler. Ancak onu apaçık bir delil geldiğinde terk ederler."³⁴¹ şeklinde alıntı yapılarak "ما انفك" ve "ما زال" arasındaki benzerliğe vurgu yapılmıştır.³⁴²

3.58. Öncesinde Olumsuzluk Geçen "كان"nin Kardeşlerinin Amel Etmesinin Şartları

Sâmerrâî, öncesinde lafzen veya takdir edilmiş bir olumsuzluğun ya da şibhi nefinin (dua ve nehiy) geçmesi şartıyla, amel eden "كان"nin kardeşlerini dört tane olarak zikretmiştir. Hemen ardından bu dört fiilin "زال", "برح", "فتى", "انفك" olduklarını belirtmiştir. Ayrıca bu dört fiille birlikte gelen olumsuzluk edatının ancak bir yeminden sonra geldiğinde hazfedilebileceğini (قَالُوا تَاللّٰهِ تَقْتُلُوا تَذْكُرُ يٰٓيُوسُفُ) "Allah adına hayret dediler. Hala Yusuf'u anıp duruyorsun."³⁴³ örneği ile zikretmiştir. Sâmerrâî, lam kullanılmaksızın yapılan bir yeminde, olumluluk caiz olmadığı halde olumluluk istendiğinde lam'ın getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğer lam zikredilmezse bunun kaçınılmaz bir şekilde olumsuz olduğunun anlaşılabileceğini belirtmiş, şayet Yusuf Suresinde olumluluk istenseydi "لتفتان" denilmesi gerekeceğinin altını çizmiştir.³⁴⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Üşmûnî'nin Şerhu'l-Üşmûnî eserinden "dördünün manası, durumun gerektirdiği şekil üzere "ما زال زيد ضاحكاً" "Zeyd gülmeye devam ediyor." ve "ما برح عمرو أزرق العينين" "Amr iki gözü mavi olmaya devam ediyor." örneklerinde olduğu gibi, haberin kendisinden haber verilenden ayrılmasındır."³⁴⁵ İbn Manzûr'un Lisânü'l-'Arab eserinden "زال - يزال"nın manası ile ilgili "زال" ve "زِيل" maddelerinden alıntı yapılarak "زال الشيء" "bir şey bir şeyden ayrılıp kurtulduğunda" denilir."³⁴⁶ ifadesine yer verilmiştir.³⁴⁷

3.59. "كان"nin İsmi'nin Haberinin Üzerine Takdiminin Vacip Olması

Sâmerrâî, şu iki durumda ismin haberi üzerine takdiminin vacip olduğunu örnekleri ile zikrederek belirtmiştir;

³⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi (Mısır, 1948), 3/352.

³⁴² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/245.

³⁴³ Yûsuf 12/85.

³⁴⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/220-221.

³⁴⁵ Üşmûnî, *Şerhu'l-Üşmûnî âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1/241-242.

³⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut, 1965)

³⁴⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/240-245.

- İsim ve haber, her ikisi de marife olup, hangisinin hangisi olduğu hususunda bir delil mevcut değilse. "كان شريكي أخي" "Ortağım kardeşim idi." ve "صار أستاذي رفيقي" "Öğretmenim işte arkadaşım oldu."
- Haberin üzerinde bir hasır olduğunda. "ما كان التاريخ إلا الخبر الصادق" "Tarih ancak doğru haberdur." ³⁴⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak en-Nahvu'l-arabî'deki, ismin haberin üzerine takdiminin vacip olması isimli bir konu başlığına yer verilmemiş, kendisiyle ismin haberden bilindiği şey, isimli başka bir konu başlığı altında zikredilmiştir. ³⁴⁹

3.60. "كان"nin Haberinin İsmine Üzerine Takdiminin Vacip Olması

Sâmerrâî, şu dört durumda haberin ismi üzerine takdiminin vacip olduğunu örnekleri ile zikrederek belirtmiştir;

- Muhatabın zihni boş olduğunda. "كان محمد قائماً" "Muhammed ayakta idi."
- İhtisas ve ihtimam için. Muhatap Muhammed'in değil de Zeyd'in ayakta olduğunu zannediyor ise ona şu sözünle cevap verilir. "كان محمد قائماً" "Muhammed ayakta idi."
- Yardım etmekle birlikte ihtimam için. Muhammed bir süre ayağa kalmayacak kadar hasta olup sonra ayağa kalktığında, haber isme takdim edilir ve şöyle denir. "كان قائماً محمد" "Muhammed ayakta idi."
- "كان"ye takdimi tahsis içindir. Muhatap Muhammed'in ayakta olduğunu değil de oturduğunu zannediyorsa, ondaki bu yanlış anlaşılma "قائماً كان محمد" "Muhammed ayakta idi." denilerek düzeltilir. ³⁵⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "Bazen haber, ihtimam ve yardım için takdim edilir çünkü Araplar kendileri için açıklamasına önem verdiklerini takdim ederler." cümlesine yer verilmiştir. ³⁵¹

3.61. "كان"nin Muzarisindeki Nun'un Hazfedilmesinin Belaği Amaçları

Sâmerrâî, "كان"nin muzarisindeki nun'un hazfedilmesinin belâği amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır;

³⁴⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/227-228.

³⁴⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/248-249.

³⁵⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/229-230.

³⁵¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/247-248.

- Çabuk davranmak için çünkü bazen makam, tahzir ve iğra durumunda kelimada çabuk davranmayı, uzatmamayı gerektirir. Yakınında akrep olduğunda gafil olan birine "عليك أن تحذر العقرب" "Sana düşen akrebe dikkat etmendir." denilmeyeceği gibi, acil yolculuğa çıkan oğluna "لا تَكُ غَافِلًا" "Gafil olma." dersin.
- Nunun hazfedilmesi bazen konuşan kimsenin bir zayıflık ve tükenmişlikten dolayı kelamı tamamlama kuvvetinin olmamasına işarettir. Cehennem ehlinin dili ile Allah-u Teala'nın dediği gibi. ﴿قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ وَلَمْ نَكُ نَطُعمُ الْمُسْكِينِ﴾ 'Onlar: "Biz namaz kılanlardan değildik" dediler. "Yoksula yedirmezdik."³⁵²
- Tamamlanamayan bir fiil gibi, oluşum aşamasında olup daha sonra tamamlanmayan bir şeyin başlangıcına ve küçüklüğüne dikkat çekmek için. ﴿أَلَمْ يَكُ﴾ Kendisi, akıtılan meniden bir damla su değil miydi?³⁵³ İnsanın başlangıcına ve kudretinin küçüklüğüne dikkat çekmek için nun hazfedilmiştir.
- Yapılmaması istenilen bir şeyin kuvvetle yasaklanması için. ﴿وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا﴾ Kurmakta oldukları hileli-düzenler-den dolayı sıkıntıya düşme.³⁵⁴ Yani senin göğsünde az da olsa bir darlık olmasın.
- Bir şeyin olumsuzluğunda derinleşmek, içine girip kaybolmak için. ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ﴾ أمّة قانتًا لله حنيفًا ولم يك من المشركين "Gerçek şu ki, İbrahim (tek başına) bir ümmetti; Allah'a gönülden yönelip itaat eden bir muvahhiddi ve o müşriklerden değildi."³⁵⁵ yani elbette değildi.
- Tamamlanamayan bir fiil gibi, oluşum aşamasında olup daha sonra tamamlanmayan bir şeyin başlangıcı ve onun alçaltılmasına dikkat çekmek için. ﴿يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِنْتَقَالِ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ Ey oğlum, (yaptığın iş) gerçekten bir hardal tanesi ağırlığında olsa da, (bu,) ister bir kaya parçasından ya da göklerde veya yer (in derinliklerinde) de bulunsun bile, Allah onu getirir (açığa çıkarır). Şüphesiz Allah latif olandır, (her şeyden) haberdardır.³⁵⁶ Bu ayet-i kerimede fiil bir kere nunlu bir kere nunsuz gelmiştir. İki durum bir görülse de durum hakikatte böyle değildir. Allah

³⁵² el-Müddessir 74/43-44.

³⁵³ el-Kıyâmet 75/37.

³⁵⁴ en-Nahl 16/127.

³⁵⁵ en-Nahl 16/120.

³⁵⁶ Lokmân 31/16.

﴿فَتَكُنْ﴾ demiş ama mekanını tayin etmemiştir. Daha sonra ﴿إِنَّهَا إِنْ تَكُنْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ﴾³⁵⁷ ve ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾³⁵⁸ diyerek mekanını tayin etmiştir.³⁵⁷

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak konu ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾³⁵⁸ ve ﴿أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْئاً﴾³⁵⁹ gibi çok daha fazla örnek ile izah edilmesine rağmen en-Nahvu'l-arabî'de altı olarak zikredilen maddeler burada beş olarak zikredilmiştir.³⁶⁰

3.62. Cümlelerin Başka Bir Cümle Üzerine Atfedilmesi

Sâmerrâî, "ما كان زيدٌ ذاهباً ولا محمدٌ حاضراً" "Zeyd gitmiyordu ve Muhammed gelmiyordu." örneği üzerinden cümlelerin başka bir cümle üzerine atfedilebileceğini ve bu örnekte ikinci cümle, olumsuzluk ve geçmiş zaman hususunda birinci cümleye ortak olduğunu belirtmiştir. "ليس زيدٌ قائماً ولا عمرو قائداً" "Zeyd ayakta değildir ve Amr oturan değildir." örneğinde olduğu gibi matufta haberin mansub getirilmesinin, mananın "ليس" istenmesini gerektirdiğini, merfu getirilmesi ise "ليس" istenmediği anlamını taşıdığını ifade etmiştir.³⁶¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, "ما" ve "كان" kullanımı arasındaki iki vecihe "şayet sen "ما"yı cümle başına taşırsan ya da onunla cümleye başlarsan, konuşman esnasında olmayan bir şeyi olumsuzlaştırıyorsun manasına gelir. Mana daha önce geçtiği hal üzere olduğu için "كان" ile başlamak daha anlaşılardır." şeklinde yer verilmiştir. Daha sonra Radî el-Esterâbâdî'nin Şerhu'l-Kâfiye eserindeki "ما كان زيدٌ قائماً ولا قائداً غلامه" "Zeyd ayakta değildir ve oğlu oturan değildir." örneği "İsim fiilin üzerine atfedilmiş olup, "ما كان" olumsuz olduğu için üzerine atıf yapılan mazi olur. Atfedilen ise "ما كان" üzerine mebni olmadığı için hal olur." ³⁶² şeklinde açıklanarak "ما", "لا" ve "ليس" kullanımı arasındaki benzerliklere dikkat çekilmiştir.³⁶³

3.63. "ما" ve "ليس" Arasındaki Farklar

³⁵⁷ Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/237-239.

³⁵⁸ es-Secde 32/23.

³⁵⁹ Meryem 19/67.

³⁶⁰ Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, 1/231-234.

³⁶¹ Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/247.

³⁶² Radî el-Esterâbâdî, Şerhu'l-Kâfiye, 1/294.

³⁶³ Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, 1/265-267.

Sâmerrâî, olumsuzlukta "ما" nın "ليس" den daha kuvvetli olduğunu şu delillerle izah etmeye çalışmıştır:

- Araplar "ليس"’yi fiil kullanımıyla kullanmışlardır. "لست وليسا وليست" demişlerdir. Bunlarla başlayan cümleler fiil cümlesidir, "ما" ile olumsuz yapılan cümle ise isim cümlesidir ve isim cümlesi, fiil cümlesinden daha sağlam bir kanıttır.
- "ليس" Kuranı Kerim’de kırk bir yerde, ismi nekre olarak ve tekit eden zaide "من" girmeksizin gelmiştir. "ما" ise Kur’an’ı Kerim’de doksan bir yerde ve tamamında da tekite delalet eden "من" girmiş halde gelmiştir.
- "ما" haberine tekite delalet eden be harfî bitişmiş olarak yetmiş altı yerde gelmiştir. Sadece üç yerde tekite delalet eden be harfî bitişmeksizin gelmiştir. "ليس"’nin haberi ise yirmi üç yerde tekite delalet eden be harfî bitişmiş olarak gelmiş ve beş yerde bitişmemiş olarak gelmiştir.
- Kur’an’ı Kerim’de olumsuzluk "ما" sının kullanıldığı cümleler tekite daha çok ihtiyaç duyarlar. Kur’an’ı Kerim’de "ليس" ile olumsuz olmuş cümleler de ise böyle bir tabir yoktur.
- Tekite delalet edenin, yeminin cevabında gelmesi. "ما" Kur’an’ı Kerim’de isim ve fiil cümlelerinde, birçok yerde yeminin cevabı olarak gelmiştir. Bu da "ما" nın "ليس"den olumsuzluk hususunda daha kuvvetli olduğunun bir başka delilidir.³⁶⁴

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Arapların bu iki edatı olumsuzluk hususunda birebir aynı olarak kullanmadıkları, aralarında benzer ve farklı yönlerin olduğuna vurgu yapılarak konuya giriş yapılmıştır. Daha sonra içinde tekit bulunan yeminin cevabının olumlu ya da olumsuz olarak gelebileceği belirtilmiştir. Ancak Kur’an-ı Kerim’de "ليس"’nin yeminin cevabı olarak gelmediği ve bununda olumsuzluk hususunda "ما"’nın "ليس"’den daha kuvvetli olduğuna işaret ettiği konunun sonunda zikredilmiştir.³⁶⁵

3.64. Cinsini Nefyeden "لا"’nın "ليس"’nin Amelini Yapması

Sâmerrâî, cinsini nefyeden "لا"’nın isminin marife olmakla birlikte "ليس"’nin amelini yaptığını belirtmiş ve bu olumsuzlaştırmanın "لا رجل حاضر" “Hiçbir adam gelen değildir.” örneğinde olduğu gibi cinsin tamamı için olabileceği gibi "لا رجل حاضرًا" “Bir adam gelen değildir.” örneğinde olduğu gibi sadece cinsten bir kişi için olabilme ihtimali olduğunu da vurgulamıştır. Hemen ardından “her kim "لا"’nın

³⁶⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/247-250.

³⁶⁵ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/252-255.

"ليس"nin amelinin yalnızca bir kişi için yapar diye düşünürse hata etmiş olur" ifadesini kullanmıştır.³⁶⁶

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş herhangi bir ekleme yapılmamıştır.³⁶⁷

3.65. Olumsuzlukta Nefi "إن"inin Nefi "ما"sından Daha Kuvvetli Olması

Sâmerrâî, "Nahivcilerin şimdiki zamanın olumsuzluğu hususunda nefyeden "إن"ın, "ما" konumunda olduğu görüşünde olduklarını" zikretmiştir. Daha sonra olumsuzluk konusunda nefyeden "إن"ın, "ما" 'den daha kuvvetli olduğunu ﴿مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ﴾ Ayet-i kerimesini " Hz. Yusuf için melek suretinin ispatı istendiği için bu olumsuzlukta tekite ihtiyaç duyan bir iştir bu sebeple ayet-i kerimede olumsuzluk bir kere "ما" ile ve bir kere de "إن" iledir." şeklinde yorumlamıştır. Hemen ardından ﴿مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنْ أُمَّهُاتُهُمْ إِلَّا الْيَتَّى وَلَدْنَهُمْ﴾ "Onların anneleri değildir. Anneleri, yalnızca kendilerini doğuranlardır."³⁶⁸ Ayet-i kerimesini "Allah-u Teala sanki onlar anneleri hakkında cahilmiş gibi, bu erkek göstericilerin inkarını ve gerçeğe dönmelerini istediği için, ayet-i kerimede olumsuzluk bir kere "ما" ile ve bir kere de "إن" iledir." şeklinde açıklamıştır.³⁷⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Süyûtî'nin el-İtkân eserinden "Kuran'daki tüm "إن"ler inkâr içindir"³⁷¹ ibaresine yer verilmiştir. Daha sonra Râgıb el-İsfahânî'nin el-Müfredât eserinden ﴿إِنْ نَظُنُّ إِلَّا﴾ "Çoğunlukla "إن"ın arkasından "إلا" gelir alıntısı yapılmış ve örnek olarak ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ﴾ "Bu, bir beşer sözünden başkası değildir."³⁷² ve ﴿إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوِّ﴾ "Biz: "Bazı ilahlarımız seni çok kötü çarpmıştır" (demekten) başka bir şey söylemeyiz."³⁷⁴ Ayet-i kerimleri zikredilmiştir."^{375 376}

3.66. Mukarabe Fiillerinden "كاد"

³⁶⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/251-252.

³⁶⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/259

³⁶⁸ Yûsuf 12/31.

³⁶⁹ el-Mücâdele 58/2.

³⁷⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/252-253.

³⁷¹ Süyûtî, *el-İtkân*, 1/155.

³⁷² el-Câsiye 45/32.

³⁷³ el-Müddessir 74/25.

³⁷⁴ Hûd 11/54.

³⁷⁵ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât* (Tahran, ts.), 27.

³⁷⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/257-258

Sâmerrâî, "كاد"nin bir fiilin meydana gelmesinin yakınlaştığını ifade etmek için yani meydana gelmesi yaklaştı ama meydana gelmedi anlamında kullanıldığını "كاد زيد" "Zeyd boğulmak üzereydi, çok yaklaştı." örneği ile örneklendirerek "yani boğulmaya çok yaklaştı" şeklinde açıklamıştır. Daha sonra "عسى"nin tersine, "كاد"nin haberinde genellikle, meydana gelmesinin yakınlığından dolayı, kendisine "أن" bitişmemiş bir fiili muzarinin bulunması gerektiğini vurgulamıştır.³⁷⁷

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Zemahşerî'nin el-Mufasssal eserinden "عسى الله أن يشفي مريضاً", "عسى" "Umulur ki Allah benim hastama şifa verir." örneğinde olduğu umma yoluyla bir işin yaklaşması içindir. "كاد" ise "كادت الشمس تغرب" "Güneş batmak üzereydi." örneğinde olduğu gibi meydana gelme, hasıl olma yoluyla bir işin yaklaşması içindir."³⁷⁸ alıntısı yapılmıştır. Daha sonra İbn Yaîş'in Şerhu'l-Mufasssal eserinden "كاد زيد يفعل" "Zeyd yapmak üzereydi." dediğinde yani fiili yapmaya yaklaştı ve yapmadı manasındadır. Ancak "كاد", fiilin yakınlığı hususunda "عسى"dan daha mübalağalıdır. Buna ek olarak Arap kelimelerinden "كاد النعام يطير" "Devekuşu neredeyse uçuyordu." örneği verilerek³⁷⁹ alıntı yapılmış, böylece "كاد" ve "عسى" arasındaki farklar vurgulanmıştır.³⁸⁰

3.67. Mukarabe Fiillerinden "كرب"

Sâmerrâî, "كرب"nin yaklaşmak manasında olduğunu güneş batmaya yaklaştı manasındaki "كربت الشمس" "Güneş neredeyse battı." örneği ile açıkladıktan sonra "المقاربة" ile "المكاربة" lafızlarının, lafız ve mana bakımından birbirine benzediklerini belirtmiştir. Hemen ardından "كرب" ile "كاد" arasındaki benzerlik noktasında "كرب"nin de tıpkı "كاد" gibi haberinin genellikle "أن" kullanılmadan geldiğini vurgulamıştır. Aralarındaki mana farkı ile alakalı olarak "كاد" sadece yaklaşma manasında kullanılırken, "كرب" ise yaklaşma ve fiilde acele etme manasında kullanılır."³⁸¹ açıklaması yapılmıştır.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak fiilin gerçekleşmesinden dolayı haberinde "أن"nin kullanılmadığına vurgu yapılmıştır. Daha sonra Hasan el Hudari'nin Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akîl eserinden

³⁷⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/257.

³⁷⁸ Zemahşerî, *el-Mufasssal*, nşr. Mahmut Tevfik (Kahire, Matbaatu Hicâzî, ts.), 2/164.

³⁷⁹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 7/119.

³⁸⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/273-274.

³⁸¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/258-259.

“كاد” gibi “كرب”nin haberine de “أن”in bitişmesi az gerçekleşmektedir.”³⁸² alıntısı yapılmıştır. Radî el-Esterâbâdî’nin Şerhu’l-Kâfiye isimli eserinden, “bu üç fiilin haberlerinden “أن”in hazfedilmesi, hazfedilenle birlikte takdir edilmesi içindir ya da “كان” fiilinin kullanımına olan yakınlıklarından, delaletlerinin şiddetinden dolayı, takdir edilmeksizin hazfedilmesi içindir.”³⁸³ şeklinde alıntı yapılmıştır.³⁸⁴

3.68. Reca Fiilerinden "عسى"

Sâmerrâî, "عسى"nın gelecekte fiilin meydana gelmesini ummak için kullanıldığını ﴿فَعَسَى﴾ "عسى محمد أن يحج في العام القابل" “Umulur ki Muhammed gelecek yıl hacceder.” ve ﴿عَسَى﴾ “الله أن يأتي بالفتح” *Umulur ki Allah, bir fetih getirecek.*³⁸⁵ örnekleri ile örneklendirmiştir. Hemen ardından “كان”nin amelini yapan, ismini ref ve haberini nasb eden camid bir fiili mazi olduğunu ve çoğunlukla haberinde, kendisine “أن” bitişmiş bir fiili muzarinin bulunması gerektiğini vurgulamıştır. “عسى”nın geleceğe delalet etmesi istendiğinde, haberine “أن” getirildiğini, şayet şimdiki zamanda yaklaşma anlamı verilmek istenirse “أن”nin hazfedildiğini ancak bunun çok az kullanıldığı bilgisini eklemiştir.³⁸⁶

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Radî el-Esterâbâdî’nin Şerhu’l-Kâfiye isimli eserinden, “عسى زيد أن يخرج” “Umurlu ki Zeyd çıkar.” örneği verilmiş hemen ardından “عسى”, “içeriğinin mutlak manada yakın bir zamanda ya da bir müddet sonra gerçekleşmesinin umma yoluyla arzu edilmesi içindir.”³⁸⁷ şeklinde alıntı yapılmıştır. İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal eserinden de “O, umma yoluyla mukarabe manasında mutasarrıf olmayan bir fiildir.”³⁸⁸ alıntısı yapılmıştır.³⁸⁹

3.69. "أن"nin Haberinin Başındaki "أن"ın Mastar Yapan "عسى"

Olmayışı Görüşü

Sâmerrâî, “عسى”nin haberinin başındaki “أن”in kendisinden sonraki ile mastara tevil edilen “أن”i mastariyye olmadığını ancak ve ancak kendisi ile geleceğe delalet

³⁸² Hasan el Hudari, *Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akil* (Dâru İhyâi’l-Kütübi’l Arabiyye, ts.), 1/125-126.

³⁸³ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye*, 1/337.

³⁸⁴ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/281-282

³⁸⁵ el-Mâide 5/52.

³⁸⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/260.

³⁸⁷ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye*, 2/333.

³⁸⁸ İbn Yaîş, *Şerhu’l-Mufasssal*, 7/115.

³⁸⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/268

edilmesi ve fiilin gerçekleşmesinin umulmasına delalet etmesi için getirildiğini şu gelen delillerle delillendirmiştir:

- Fiilin gelecek zamana has olmasının istenmediği durumda veya bir zarureten dolayı "أن"ın düşürülebilmesi.

عسى الكرب الذي أمسيت فيه يكون وراءه فرج قريب

- Haberinin bir vasıf olarak gelmesi. "إني عسيت صائماً" "Umulur ki ben oruç tutarım."
- Gelecek zamana delalet eden "سين"in, "أن"ın yerine haberine girdirilebiliyor olması.

عسى طيء من طيء بعد هذه ستطفئ غلات الكلى والجوانح

- Başında nasb eden "أن"ın olduğu bir fiil için her zaman mastar olduğuna dair bir zorunluluk yoktur. Bazen mastar yapan olur bazen başka bir şey. Mastar yapan "ما" gibi bazen hem mastar hem zarf anlamındadır, bazen sadece mastar manasında olur.³⁹⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "nahivciler niçin nasp eden "أن"nin mastar yapandan başka bir şey olmadığına ısrar ediyorlar?" sorusuna şu şekilde cevap aranmıştır: "Mastar yapan harfler cümlelerin ikamesi için bazen müfret makamında fail, meful vb. olmak için müevvel mastar olabilirler. Bazen de her iki durumda da müfret manası değil de cümle manasında müevvel mastar olmaları daha uygun olur."³⁹¹

3.70. Şuru' Fiilerinden "أخذ"

Sâmerrâî, "أخذ"nin aslının "أخذ الشيء" yani bir şeyi almak ve tutmak ve "أخذ في الفعل" yani yapmaya başlamak manalarında olduğunu belirtmiştir. Daha sonra "أخذ يفعل" "Yapmaya başladı." denildiğinde ise mananın, fiili yapmak için harekete geçti ve onu yapmaya başladı manasına geldiğini zikretmiştir.³⁹²

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak konuya herhangi bir ekleme yapılmamıştır.³⁹³

3.71. Şuru' Fiilerinden "جعل" ve "أنشأ"

Sâmerrâî, "iki fiilinde kök manalarının, bulmak anlamına gelen "أوجد" fiili olduğunu, ancak özellikle de "أنشأ" de, yetiştirmek ve terbiye etmek manasının da bulunduğunu

³⁹⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/262.

³⁹¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/270-271

³⁹² Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/264.

³⁹³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/283.

﴿ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ﴾ “Onun ağacını sizler mi inşa ettiniz (yarattınız), yoksa onu inşa eden biz miyiz?”³⁹⁴ Ayet-i kerimesini örnek vererek belirtmiştir. "جعل يفعل" denildiğinde, fiili yapar buldu anlamına geldiğini, "أَنْشَأَ يفعل" denildiğinde ise mananın onu büyütürken buldu yani onu büyütme üzere yapmaya devam ediyor manasına geldiğini "أَنْشَأَ خَلِيلٌ يَكْتُبُ" “Halil okumaya başladı” ve "أَنْشَأَ السَّائِقُ يَحْدُو" “Şoför sürmeye başladı.” örnekleri ile belirtmiştir.³⁹⁵

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "قام" fiilinin manalarından olan azmetmek manasından ve oturmanın zıttı olan "الزَّجَالُ" kelimesinden gelmesinden bahsedilmiştir. Hemen ardından bazen de "الزَّجَالُ" Ayet-i kerimesinde olduğu gibi muhafaza etmek anlamına geldiği belirtilmiştir. Aynı şekilde bir fiilin devamlılığına delalet etmesi vurgulanmıştır.³⁹⁷

3.72. Şuru’ Fiilerinden "طَفِقَ"

Sâmerrâî, "طَفِقَ" fiilinin, başladı yani onu gerekli kıldı manasına geldiğini belirtmiştir. Hemen ardından "طَفِقَ يفعل" denildiğinde, “fiili yapmayı gerekli gördü, yapmaya başladı ve onu yapmaya devam etti” manasına geldiğini vurgulamıştır.³⁹⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "هب" fiiline, "هَبَّتِ الرِّيحُ" “Rüzgâr kalktı.” örneği verilerek, tozun uçuşması, kalkması anlamı, "هَبَّتِ النَّاقَةُ فِي سِيرِهَا" “Deve yürüyüşünde hızlandı.” örneği verilerek de hızlanmak anlamı örneklendirilmiştir. Aynı şekilde bu fiilin devamlılığa delalet etmesi vurgulanmıştır.³⁹⁹

3.73. Şuru’ Fiillerinin Haberine "أَنْ"’in Bitişmesinin Caiz Olmaması

Sâmerrâî, "أَنْ" ve şuru’ fiileri arasında bir zıtlık bulunduğunda şuru’ fiillerinin haberine "أَنْ"’in bitişmesinin caiz olmadığını çünkü, "أَنْ"’in gelecek zaman için, şuru’ fiillerinin ise şimdiki zaman için olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak “aralarında zıtlık olduğundan dolayı şuru’ fiillerinin haberinin "أَنْ"’den soyutlanmış fiili muzari olması vaciptir. "أَنْ" gelecek zaman için, şuru’ fiileri ise

³⁹⁴ el-Vâkıa 56/72.

³⁹⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/264.

³⁹⁶ en-Nisâ 4/34.

³⁹⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/283.

³⁹⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/264.

³⁹⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/284.

⁴⁰⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1: 265.

şimdiki zaman içindir.” ibaresi kullanılmıştır. Ayrıca Radî el-Esterâbâdî’nin Şerhu’l-Kâfiye isimli eserinden “ şuru’ fiillerinin haberlerinin kendisine "أن" bitişmemiş muzari fiil olmaları gerekir.”⁴⁰¹ alıntısı yapılmıştır.⁴⁰²

3.74. Talebi ve İnşai Haberlerin Başına Fiile Benzeyen Harflerin Gelmemesi

Sâmerrâî, fiile benzeyen harflerin bütün mübtedâ ve haberlerin başına girmediklerini belirtmiştir. Daha sonra "الحمد لله الحميد" “Hamd övülmeye layık olan Allah içindir.” örneğinde olduğu gibi hazfedilmiş mübtedâ gibi mübtedâların, başına girmediklerini, "زيد اضربه" “Zeyd ona vur.” ve "من عندكم؟” “Yanınızdaki kim?” örneklerinde olduğu gibi talebi ve inşai haberlerin de başına girmediklerini zikretmiştir.⁴⁰³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Süyûtî’nin Hem’u’l-Hevâmi‘ eserinden yaptığı alıntı ile nahivcilerin haber konumunda gelen, dua manası içeren cümleleri, talebi cümlelerden istisna ettiklerini "الخامسة إن غضب الله” “Beşincisi Allah’ın gazabıdır.” örneği ⁴⁰⁴ üzerinden vurgulamıştır.⁴⁰⁵

3.75. Fiile Benzeyen Harflerden "إن"’nin Manaları

Sâmerrâî, "إن"’nin manalarından en meşhurunun tekit manası olduğunu (أَنَا رَاوِدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَأَنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ) “Onun nefisinden ben murad almak istemiştım. O ise gerçekten doğruyu söyleyenlerdendir.”⁴⁰⁶ Ayet-i kerimesindeki birinci cümlelerin tekit edilmeksizin, ikinci cümlelerin ise tekit edilerek gelmiş olması” ile açıklamıştır. Daha sonra "إن"’nin tekit için olduğunun delilinin de "إن" ile yemine cevap verilebiliyor olunması şeklinde

(لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ) “Ömrüne andolsun ki, onlar, sarhoşlukları içinde kör sersemdiler.”⁴⁰⁷ ve (قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقُّ) “De ki: “Evet, Rabbime andolsun ki, şüphesiz gerçektir.”⁴⁰⁸ örneklerini delil getirerek izah etmiştir.⁴⁰⁹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "إن"’nin tekit manasından sonra iki kelamı birbirine bağlamak anlamına gelen

⁴⁰¹ Radî el-Esterâbâdî, Şerhu’l-Kâfiye, 2/338.

⁴⁰² Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/284.

⁴⁰³ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/270.

⁴⁰⁴ Süyûtî, Hem’u’l-Hevâmi‘, nşr. Seyyid Muhammed Bedreddin el-Halebî (Kahire, 1327), 1/135.

⁴⁰⁵ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/285.

⁴⁰⁶ Yûsuf 12/51.

⁴⁰⁷ el-Hicr 15/72.

⁴⁰⁸ Yûnus 10/53.

⁴⁰⁹ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/271.

rabt manasına geldiği hususunda ﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾⁴¹⁰ “Dediler ki: “Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok. Gerçekten sen, her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olansın.”⁴¹⁰ ve ﴿فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ﴾⁴¹¹ “Derken Âdem, Rabbinden (bir takım) kelimeler aldı. Bunun üzerine (Allah da) tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri kabul edendir, esirgeyendir.”⁴¹¹ Ayet-i kerimleri örnek verilmiştir. Daha sonra sebep bildirmek anlamına gelen ta’lil manasında kullanılmasına da özellikle vurgu yapılmış ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا﴾⁴¹² “Seytanın adımlarını izlemeyin. Gerçekte o, sizin için apaçık bir düşmandır.”⁴¹² ve ﴿مَا أَنَا بِبَاسٍ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾⁴¹³ “Ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim. Çünkü ben, alemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.”⁴¹³ Ayet-i kerimleri başta olmak üzere birçok ayet-i kerime delil olarak gösterilmiştir.⁴¹⁴

3.76. Fiile Benzeyen Harflerden "أَنَّ"nin Manaları

Sâmerrâî, "أَنَّ"nin tekit için kullanıldığını belirterek konuya giriş yapmıştır. Hemen ardından en önemli vazifesinin "أَنَّ" ve cümlesinin; fail, meful, mübtedâ ve mecrur gibi müfred bir kelime konumunda olması olduğunu "يعجبني أنك فزت" örneğinin “Başarman benim hoşuma gidiyor” anlamına gelen "يعجبني فوزك" takdirinde olduğunu, "أخشى أنك لا تعود" “Dönmemenden korkuyorum” örneğinin ise “Dönmemenden korkuyorum” anlamına gelen "أخشى عدم عودتك" takdirinde olduğunu belirtmiştir. Daha sonra kesreli "إِنَّ"nin aksine kelamın "أَنَّ" ile tamam olmadığını "أَنَّكَ فَائِزٌ" “Şüphesiz ki sen kazanansın.” denildiğinde tam bir kelam "أَنَّكَ فَائِزٌ" denildiğinde ise tam bir kelam değil ancak kelamın bir cüzü olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁵ Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal isimli eserinden “Fethalı "أَنَّ" kesreli "إِنَّ" gibi tekit manası ifade eder. Ancak kesreli "إِنَّ" cümlesi ile tam bir fayda ifade ederken, fethalı "أَنَّ" ise ancak cümlesi ile mastara tevil edilir ve bu da fethalı "أَنَّ"nin mastar

⁴¹⁰ el-Bakara 2/32.

⁴¹¹ el-Bakara 2/37.

⁴¹² el-Bakara 2/168.

⁴¹³ el-Mâide 5/28.

⁴¹⁴ Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 1/286-293.

⁴¹⁵ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/271.

manasında olduğunun delilidir.”⁴¹⁶ şeklinde alıntı yapılarak konu daha detaylı izah edilmeye çalışılmıştır.⁴¹⁷

3.77. "أَنَّ"nin Master Yapan ve Nasb Eden Harf Olarak Kabul Edilmesi

Sâmerrâî, "أَنَّ"nin master yapan ve nasb eden harf olarak kabul edildiğini, master yapan harfinde, kendisinden sonra geleni master hükmünde kıldığını belirtmiştir. Daha sonra masterın zihni bir manaya sahip olmasından dolayı "أَنَّ"nin meseleyi, zihinsel ve manevi kıldığını "أرى محمدًا واقفًا" "Muhammed'i ayakta görüyorum." ve "أرى أَنَّ محمدًا واقفًا" "Şüphesiz ki Muhammed'in ayakta olduğunu biliyorum." örnekleri ile "birincisi teşhis edilebilir bir konum olan göz ile görmektir. İkincisi ise akli bir konum olan akıl ile görmektir." şeklinde açıklamıştır. Ardından "أَنَّ"nin hissedileni akıl edilene çevirmekle birlikte tekite delalet ettiğini "ظننت محمدًا إنه عاقل" "Şüphesiz ki Muhammed'in akıllı olduğunu zannettim." diyebilirsin ama "ظننت محمدًا" diyemezsin" şeklinde izah etmiştir.⁴¹⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbnü's-Serrâc'ın el-Usûl eserinden "Fethalı elif kendisinden sonraki ile master tevilindedir. O kelama bir durum, hikâye, oluş kazandırır. "علمت أنك منطلق" "Senin ayrıldığını, hareket ettiğini bildim." dediğinde "علمت انطلاقك" "Senin hareket edişini bildim." manasındadır. Fethalı "أَنَّ"nin geldiği yerlerde kesreli "إن" gelmez. İkisini bir yerde bulursan bil ki mana ve tevil farklıdır.”⁴¹⁹ Alıntısı yapılmıştır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in "أَنَّ" ile zannı bir arada kullandığında, bunun bilgi manasını taşıdığını

﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾
"Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz, huşu duyanların dışındakiler için ağırdır. Onlar, (mü'minler), şüphesiz, Rableriyle karşılaşacaklarını ve (yine) şüphesiz, O'na döneceklerini bilirler.”⁴²⁰ ve

﴿قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَمْ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةُ كَثِيرَةٍ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾
"Muhakkak Allah'a kavuşacaklarını umanlar (şöyle) dediler: "Nice küçük topluluk, daha çok olan bir topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir.”⁴²¹ gibi örnekler vermiştir.⁴²²

⁴¹⁶ İbn Yaîş, Şerhu'l-Mufasssal, 8/59.

⁴¹⁷ Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, 1/293-294.

⁴¹⁸ Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/272-273.

⁴¹⁹ İbnü's-Serrâc, el-Usûl, thk. Abdülhüseyin el-Fetlî, Matbaatu'n-Nu'man (Bağdad, 1973), 1/322-323.

⁴²⁰ el-Bakara 2/45-46.

⁴²¹ el-Bakara 2/249.

3.78. Fiile Benzeyen Harflerden "ليت"nin Manaları

Sâmerrâî, "ليت"nin temenni için kullanıldığını açıkladıktan sonra temenniye de “meydana gelmesi sevilen bir şeyin gerçekleşmesine duyulan arzu” şeklinde tarif etmiştir. Hemen ardından gerçekleşmesi mümkün olan durumlardaki kullanımına “ليت سعيداً يسافر معنا” “Keşke Sait bizimle yolculuk yapsa” örneğini verirken, gerçekleşmesi imkânsız olan durumlarda da temenni şeklinde "ليت"nin kullanımına “ليت الشباب يعود” “Keşke gençlik geriye dönse” ve (وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ ثَرِيًّا) “Kafir olan: “Ah, keşke ben bir toprak oluverseydim ” diyecek.”⁴²³ örneklerini vermiştir.⁴²⁴ Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak “Eğer gerçekleşmesi mümkün bir konuda temenni yapılmışsa bunun teraccinin konusuna da girdiği belirtilmiştir. Ayrıca gerçekleşmesi zorunlu şeylerde temenni yapılamayacağına "ليت غداً آت" “Keşke yarın gelse” örneği verilmiştir.”^{425,426}

3.79. Fiile Benzeyen Harflerden "لعل"nin Manaları

Sâmerrâî, "لعل"nin umma ve merhamet, acıma manasında olduğunu belirtmiştir. Bir şeyi ummak “sevilen bir işin gerçekleşmesinin beklenmesi” şeklinde tarif edilmiş ve "لعل الصديق قادم" “Umulur ki arkadaş gelir” ile örneklendirilmiştir. Daha sonra merhamet, acımak ise “hoşlanılmayan bir şeyin gerçekleşmesinin beklenmesi” şeklinde tarif edilmiş "لعل المريض هالك" “Umulur ki hasta rahmetli olur.” ve "لعل النهر يغرق الزرع والبيوت" “Umulur ki nehir ekin ve evleri (suda) boğar” örnekleri ile örneklendirilmiştir. Hemen ardından bir şeyi ummak ancak gerçekleşmesi mümkün olan şeylerde olabilir şeklinde belirtildikten sonra, temenni etmek ile ummak arasındaki fark ise, umulan şeyin gerçekleşmesi beklenmektedir, temenni edilen şeyin ise gerçekleşmesi beklenmemektedir şeklinde açıklanmıştır. "ليت زيداً يأتينا" “Keşke Zeyd bize gelse” ve "لعل زيداً يأتينا" “Umulur ki Zeyd bize gelir” örnekleri verilerek “Gelmesini bekleyen ikincinin tersine, birincisi temennidir, söyleyen kimse gelmesini beklememektedir.” şeklinde izah edilmiştir.⁴²⁷

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Hâlid el-Ezherî’nin et-Tasrîh bi-mazmûni’t-Tavzîh eserinden “Ahfeş ve Kisâî

⁴²² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/294-298.

⁴²³ en-Nebe 78/40.

⁴²⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/274.

⁴²⁵ Hâlid el-Ezherî, *et-Tasrîh bi-mazmûni’t-Tavzîh*, 1/212-213.

⁴²⁶ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/303.

⁴²⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/274.

dediler ki; ‘‘Ahfeş’in arkadaşına "افرغ عملك لعلنا نتغدى" ‘‘İşini bırak unulur ki biz öğle yemeği yeriz.” diyen adam örneğinde olduğu gibi, "لعل" ta’lil için gelir.’’⁴²⁸ şeklinde alıntı yapılarak özellikle "لعل"nin ta’lil manasına vurgu yapılmıştır.⁴²⁹

3.80. Fiile Benzeyen Harflerden "لكن"nin Manaları

Sâmerrâî, "لكن"nin istidrak için olduğunu belirttikten sonra istidraki de "لكن" den sonra gelen cümlelerin, "لكن" den önce gelen cümlelerin hükmüne muhalefet etmesi’’ şeklinde açıklamıştır. Daha sonra "هذا غنيٌّ لكنَّه غيرُ محسن" ‘‘Bu zengindir ancak o iyilik sahibi değildir.” örneği ile örneklendirmiştir. Ancak "لكن" ‘den sonra gelen cümle, "لكن" ‘den önce gelen cümlelerin hükmüne muhalefet etmezse o zaman "لكن"nin tekit için kullanılmış olacağını "ما زيد نائم لكنه مستيقظ" ‘‘Zeyd uyur değildir ancak o uyanıktır.” ve "لو جاءني علي لأكرمته لكنه لم يجي" ‘‘Şayet Ali bana gelse ona ikram ederim ancak o gelmedi.” örnekleri üzerinden vurgulamıştır.⁴³⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu benzer kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Süyûtî, Hem‘u’l-Hevâmi‘ eserinden alıntı yapılarak "لكن"nin müfret mi mürekkep mi oluşu hakkında ihtilaf bulunduğunu, Basralıların müfret olup mürekkep olmadığı görüşünde olduklarını belirtmiştir. Daha sonra Kûfelilerin de "aslî" "لا كان" olmakla birlikte, aralarında zaide bir kefin bulunduğu "لا" ve kesreli "إن"den oluşmak sureti ile mürekkeptir.’’⁴³¹ görüşlerine yer verilmiştir.⁴³²

3.81. Lam-ı İbtidâ’nın Çoğunlukla Şimdiki Zamana Delalet Etmesi

Sâmerrâî, lam-ı ibtidânın çoğunlukla şimdiki zamana, bazen de karinelerin delaleti ile şimdiki zamandan başka bir zamana delalet edebileceğini ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ﴾ (وَأَنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ) ‘‘Şüphesiz Rabbin, onların ihtilaf ettikleri şeyler hakkında kıyamet günü aralarında hükmedecektir.”⁴³³ Ayet-i kerimesi ile örneklendirerek belirtmiştir.⁴³⁴

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak fiili muzari dışında kullanıldığında da şimdiki zaman dışında bir manaya delalet etmesi ﴿وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا﴾ (وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا) ‘‘Biz gerçekten (yeryüzü) üzerinde olanları kupkuru çorak bir toprak yapabiliriz.”⁴³⁵ örneği ışığında belirtilmiştir.⁴³⁶

⁴²⁸ Hâlid el-Ezherî, *et-Tasrîh bi-mazmûni 't-Tavzîh*, 1/213.

⁴²⁹ Sâmerrâî, *Me'âni 'n-Nahv*, 1/304-307.

⁴³⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu 'l-arabî*, 1/274-275.

⁴³¹ Süyûtî, *Hem 'u' l-Hevâmi*, 1/133.

⁴³² Sâmerrâî, *Me'âni 'n-Nahv*, 1/307-308.

⁴³³ en-Nahl 16/124.

⁴³⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu 'l-arabî*, 1/285.

⁴³⁵ el-Kehf 18/8.

3.82. Lam-ı İbtidâ'nın Çoğunlukla Ret ve İnkâr, "إِنْ"'nin İse Sadece Tekit İçin Kullanılması

Sâmerrâî, "إِنْ"'nin sadece tekit için kullanılmasının aksine, lam-ı ibtidâ'da asıl olanın ret ve inkâr için kullanılması olduğunu ve Kur'an'ı Kerim'den birçok örneğin bunu desteklediğini belirtmiş ancak örnek zikretmemiştir.⁴³⁷

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Zerkeşî'nin el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân eserinden "إِنْ"'nin konumlarından çoğu, soru soranın senin vereceğin cevabın tersine zannı olmakla birlikte cevap konumudur. "كَيْفَ زَيْدٌ؟" "Zeyd nasıl?" sorusuna "صَالِحٌ" cevabı ile yetinmeyip, "أَنَّهُ صَالِحٌ" "O salih bir kimsedir ve bunu söyleyen kimse yoktur." şeklinde senin sözünü yönetmesi gibi.⁴³⁸ alıntısı yapılarak lam-ı İbtidâ ve "إِنْ"'nin cevap olarak kullanılıp kullanılmadıkları hususuna vurgu yapılmıştır.⁴³⁹

3.83. Tekitin Dereceleri

Sâmerrâî, tekitin dereceleri olduğunu belirttikten sonra konumun gerektirdiği ölçüde tekit getirildiğini bildirmiştir. Hemen ardından bazen muhatabın konu hakkında zihni boş olduğunda kelamın, inkâr ve tereddüde uygun olmadığını ve bu durumda kelamın tekit edilmediğini, şayet muhatap tereddüt ederse, kelamın bu tereddüde göre tekit edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁴⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Ebû'l-Kâsım Zeccâcî'nin el-İzâh fî 'ileli'n-nahv eserinden şayet muhatap hüküm hususunda boş bir zihne sahipse ve tereddüdü var ise tekitten müstağni olunacağına "جَاءَ زَيْدٌ وَعَمْرٌ وَذَاهَبَ" "Zeyd ve Amr geldi ve gitti." örneği verilerek⁴⁴¹ vurgu yapılmıştır.⁴⁴²

3.84. "مَا الْكَافَّةُ" den Sonra "لَكِنَّ" ve "لَعَلَّ" nin Ziyade Edilmesi

Sâmerrâî, "لَعَلَّ" ve "لَكِنَّ" ye "مَا" ziyade edildiğinde, ikisinin de amelini bozduğunu ve fiil cümlesinin başına girebilmesini sağlamak, teracci ve istidrak dairesini genişletebilmek için kullanıldığını "لَعَلَّ يَحْضُرُ أَخُوكَ" "Umulur ki kardeşin gelir." ve "أَنَا لَا أَسْعَى إِلَى هَذَا وَلَكِنَّمَا أَسْعَى إِلَى الْمَجْدِ" "Ben bunun için çabalamıyorum ancak itibar, şan

⁴³⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/319.

⁴³⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/287.

⁴³⁸ Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2/405-406.

⁴³⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/322.

⁴⁴⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/288.

⁴⁴¹ Ebû'l-Kâsım Zeccâcî, *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv*, 1/18.

⁴⁴² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/324.

için çabalıyorum.” örnekleri üzerinden belirtmiştir. Daha sonra teracci ve istidrakin sınırlandırılmasına delalet etmesi için ziyade edilebildiğine örnek olarak "لعل سعيدًا" "Umulur ki Sait kazanır." demek yerine "علما سعيد فائز" "Umulur ki Sait kazanır." diyerek teracci için sınırlandırma yapılmıştır. Şayet "ما" amel bozan "ما" olmadığında da ancak teracci ve istidraki tekit edici olacağı vurgulanmıştır.⁴⁴³

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak fiile benzeyen harflerin başına "ما"nın girmesinin iki durumu olduğu; bunlardan birincisinin ameli bozmak için ikincisinin de ameli bozmama şeklinde geldiğini ve bu durumda harflerin olduğu gibi kaldığını ama mananın tekit edildiğini belirtmiştir.⁴⁴⁴

3.85. "إِنْ" ve Kardeşlerinin İsimlerine Atıf Yapılması

Sâmerrâî, "إِنْ" ve kardeşlerinin isimlerine atıf yapıldığında şu iki halden birinin meydana geldiğini belirtmiştir;

- Birincisi "إِنْ سَعِيدًا مُسَافِرٌ وَخَالِدًا" "Şüphesiz ki Sait ve Halit yolcudur." örneğinde olduğu gibi atfın haber geldikten sonra olması gerektiği ve matufunda "إِنْ"nin ismine atfen mansub olması veya "إِنْ مُحَمَّدًا مُسَافِرٌ وَخَالِدًا" "Şüphesiz ki Muhammed yolcudur ve Halit yolcudur." örneğinde olduğu gibi haberi hazfedilmiş mübtedâ kabul edilerek merfu olması gerektiğidir.
- İkincisi ise "إِنْ سَعِيدًا وَخَالِدًا مُسَافِرَانِ" örneğinde olduğu gibi atfın haber gelmeden önce olması gerektiği ve o zaman da nahivcilerin cumhuruna göre mansub olarak tayin edilmesi ve merfu olmasının caiz olmamasıdır.

Ayrıca Sâmerrâî, merfu ve mansub arasında mana bakımından bir fark olduğunu, "mansub ile yapılan atıf "إِنْ"nin iradesinin takdirine, merfu ile yapılan atıf ise "إِنْ"nin irade edilmemiş olmasına" delalet eder demiş ve "إِنْ مُحَمَّدًا مُسَافِرٌ وَخَالِدًا" denildiğinde matufun tekitli olacağını, "إِنْ مُحَمَّدًا مُسَافِرٌ وَخَالِدًا" denildiğinde ise tekitsiz olacağını zikretmiştir.⁴⁴⁵

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak nahivcilerin (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِّينَ) "Şüphesiz iman edenler Yahudiler, Hristiyanlar ve sabiiler." ⁴⁴⁶ örneği üzerinden "الصَّابِّينَ" buradaki diğerlerine göre daha az tekitlidir." açıklamaları ile birlikte şu görüşlerine yer

⁴⁴³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/296.

⁴⁴⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/335.

⁴⁴⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/296-297.

⁴⁴⁶ el-Bakara 2/62.

vermiştir; “ ”nin ismine " " girmeden önce matuf olduğunu, yani tekit irade edilmeden önce de matuf olduğunu ve matufun değil de matufun aleyhin tekit edildiğine delalet etmektedir”.⁴⁴⁷

3.86. " " ve " "nin Hükümde Ortak Olması

Sâmerrâî, " " ve " "nin hükümde ortak olduklarını çünkü " "nin ibtida manasının değişmediğini, " "nin diğer üçü ile kullanıldığında ise ibtida manasının kaybolmasından dolayı sadece nasbın caiz olduğunu belirtmiştir. Cerîr b. Atıyye (ö. 110/728) ‘nin şu beytini örnek göstermiş;

" " ve " " kelimelerinin " " ve " " kelimelerinden daha düşük rütbede oldukları için tekidin hazfedilmesi ile zikredildiklerini ve kelamın tek bir menzilede olmadığını ve Cerîr’in bu konuda muvaffak olduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak “bu zikrettiğimiz kıyasın gerektirdiği ve genel kullanımında desteklediğidir. Allah en iyi bilendir” ifadelerine yer verilmiştir.⁴⁴⁹

3.87. İn-i Muhaffefe

Sâmerrâî, in-i muhaffefenin in-i sekileden daha az tekitli olduğunu, nununun hafifletilmesinin tekitinin hafifletilmesine işaret ettiğini belirtmiştir. Daha sonra nahivcilerin ağır tekit nununun hafiften daha tekit edici olduğunu zikrettiklerini belirtmiş ve “Dediler ki: “Allah adına, hayret, Allah seni gerçekten bize karşı tercih edip seçmiştir ve bizde gerçekten hataya düşenler idik.”⁴⁵⁰ ve

“(Çocukları da) “Ey babamız, bizim için günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten hataya düşenler idik” dediler.”⁴⁵¹

Ayet-i kerimelerini örnek olarak zikretmiştir. Ayrıca “İlerde sizin için Rabbinizden bağışlanma dilerim.”⁴⁵² Ayet-i kerimesi üzerinden " "nin " "den daha uzak bir geleceğe işaret etmek için kullanıldığını vurgulamıştır.⁴⁵³

⁴⁴⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/339.

⁴⁴⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/299-300.

⁴⁴⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/342.

⁴⁵⁰ Yûsuf 12/91

⁴⁵¹ Yûsuf 12/97.

⁴⁵² Yûsuf 12/98.

⁴⁵³ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/302-303.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak ﴿وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ “*Sen, yalnızca benzerimiz olan bir beşerden başkası değilsin ve senin gerçekte yalancılardan olduğunu sanıyoruz.*”⁴⁵⁴ ve

﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرِيكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنُظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ “*Kavminin önde gelenlerinden inkar edenler dediler ki: “Gerçekte biz seni akli bir yetersizlik içinde görüyoruz ve doğrusu biz senin yalancılardan olduğunu sanıyoruz.*”⁴⁵⁵ gibi birçok başka ayet-i kerimelerden örnekler zikrederek in-i sekilenin in-i muhaffefeden daha tekit edici olduğuna deliller getirmiştir.⁴⁵⁶

3.88. A'râf ve Taha Surelerinde En-i Muhaffefe ve "أَنَّ" Kullanılması

Sâmerrâî, "أَنَّ"nin en-i muhaffefeden daha te'kid edici olduğunu belirtmiş, A'râf ve Taha surelerinden

﴿وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلْقِهِمْ عَجَلًا جِئِدًا لَهُ خُورٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ﴾ (Tura gitmesinin) ardından Musa'nın kavmi süs eşyalarından böğürmesi olan bir buzağı heykelini (tapılacak ilah) edindiler. Onun kendileriyle konuşmadığını ve onları bir yola da yöneltip iletmediğini (hidayete erdirmediğini) görmediler mi? Onu (tanrı) edindiler de zulmedenler oldular.”⁴⁵⁷ ve ﴿فَاخْرَجْ لَهُمْ عَجَلًا جِئِدًا لَهُ خُورٌ فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمُ وَالْهُ مُوسَى فَنَسِيَ أَفَلَا يَرَوْنَ إِلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا﴾

“Böylece onlara böğüren bir buzağı heykeli döküp çıkardı, “İşte bu sizin ilahınız, Musa'nın ilahı da budur; fakat (Musa) unuttu” dediler. Onun kendilerine bir sözle cevap vermediğini ve onlara bir zarar veya fayda sağlamaya gücü olmadığını görmüyorlar mı?”⁴⁵⁸ Ayet-i kerimelerini örnek olarak zikretmiştir. A'râf Suresinde "أَنَّ" şeklinde ağır olarak geldiğini, Taha suresinde de hafif olarak geldiğini çünkü ağır olanın hafif olandan daha tekit edici olduğunu ve Taha suresinin aksine A'râf suresindeki kınamanın konumuyla daha uygun olduğunu vurgulamıştır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ eş-Şuarâ 26/186.

⁴⁵⁵ el-A'râf 7/66.

⁴⁵⁶ Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, 1/346-348.

⁴⁵⁷ el-A'râf 7/148.

⁴⁵⁸ Tâhâ 20/88-89.

⁴⁵⁹ Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/306-307.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak sadece cümlelerin sonuna "Allah en iyi bilendir" ibaresi ilave edilmiştir.⁴⁶⁰

3.89. Cinsini Nefyeden Lâ

Sâmerrâî, cinsini nefyeden lâ'nın "لَا"nın amelini yapanlardan olduğunu, onunla haberin cinsinin fertlerinin tamamı için olumsuzluk kastedildiğini yani cinsin tamamının olumsuzluğunun devam ettiğini belirttiğini "لا بستان مثمر" "Hiçbir bahçe meyveli değildir.", "لا رجل موجود" "Hiçbir adam mevcut değildir." ve "لا كتاب في الحقيقة" "Hiçbir kitap çantada değildir." örnekleri üzerinden izah etmiştir. Ayrıca bir kişinin olumsuzluğu ve cinsin olumsuzluğu ihtimalini barındıran Leysenin amelini yapan lâ'nın aksine, cinsini nefyeden lâ'nın sadece cinsin olumsuzluğunu ifade ettiğini başka ihtimalin caiz olmadığını belirtmektedir.⁴⁶¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu benzer kelime ve farklı örneklerle zikredilmiş buna ek olarak bu konu, en-Nahvu'l-arabî'de yer almayan leyse'ye benzeyen lâ ve cinsini nefyeden lâ arasındaki fark isimli konu başlığı adı altında zikredilmiştir.⁴⁶²

3.90. Cinsini Nefyeden "لا" ve "ما" Arasındaki Fark

Sâmerrâî, konuya "لا رجل في الدار" "Hiçbir adam evde değildir." ve "ما من رجل في الدار" "Evde hiç adam yoktur." cümleleri arasında bir fark var mıdır? sorusu ile başlamıştır. Daha sonra iki cümle arasında mana ve kullanım bakımından farklar bulunduğunu, "لا"nın hasıl olan bir sorunun cevabı için, "ما"nın ise bir sözü reddetmek için kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca onların (إِنَّ اللَّهَ تَالِثُ ثَلَاثَةٍ) sözlerinin (لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ تَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ) "Andolsun, "Allah için üçüncüsüdür" diyenler küfre düşmüştür. Oysa tek bir ilahtan başka ilah yoktur."⁴⁶³ Ayet-i kerimesinde "ما" ile reddedilmesi gibi "لا"nın muhatabı bilgilendirmek için ve "ما"nın ise söze veya bir zanna cevap vermek için gelebileceğini vurgulamıştır.⁴⁶⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak kullanım açısından da ikisi arasında farklılıklar olduğu, "ما"nın olumsuzlaştırdığı kelimeye bitişik veya ayrık bir şekilde gelebileceği ama cinsini

⁴⁶⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/355.

⁴⁶¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/309-310.

⁴⁶² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/363.

⁴⁶³ el-Mâide 5/73.

⁴⁶⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/310-311.

nefyeden lânın mutlaka bitişik gelmesi gerektiği ﴿فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ﴾ “Artık bizim için ne bir şefaathçi var.”⁴⁶⁵ ve

﴿مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ “Sizin O’ndan başka ilahınız yoktur.”⁴⁶⁶ Ayet-i kerimleri örnek getirilerek vurgulanmıştır.⁴⁶⁷

3.91. Cinsini Nefyeden "لَا"’nın Amel Etmesi ve Amel Etme Şartları

Sâmerrâî, cinsini nefyeden lânın "لَا"’nın amelini yaptığını, mübtedâyı nasb, haberi refettiğini ve "لَا"’nın amelini yapması için şu gelen şartları yerine getirmesi gerektiğini bildirmektedir;

- "لا مصباح مكسورٌ" “Hiçbir lamba kırık değildir.” örneğinde olduğu gibi isminin ve haberinin nekre olması.
- Lâ ve isminin arasını bir fasılanın ayırmamış olması. "لا في الدار رجلٌ ولا امرأة" “Hiçbir adam ve kadın evde değildir.” örneğinde olduğu gibi şayet ikisinin arasını herhangi bir şey ayırırsa lânın tekrarlanması gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu durumda mananın değişeceğini ve kendisi için olumsuzlaştırırken başkası için sabitleştirme manasına döneceğini zikretmiştir.
- Tekrar etmemesi.
- Başına harfi cer gelmemesi.⁴⁶⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir benzer kelime ve daha az örnek ile zikredilmiş buna ek olarak müstakil bir konu başlığı açılmaksızın ana konu başlığı altında amel etme şartları zikredilmekle yetinilmiştir.⁴⁶⁹

3.92. Cinsini Nefyeden "لَا"’nın İsmi Başı Harfi Cer Gelmesi

Sâmerrâî, “Bazı nahivcilerin son şartı yani cinsini nefyeden lânın isminin başına harfi cer gelmesini garip olarak gördüklerini” belirtmiştir. Hemen ardından “cinsini nefyeden lânın mübtedâ ve haberin başına yani cümlelerin başına geldiğini "بلا زائد" “Artış olmaksızın” denildiğinde bunun cümle değil bilakis müfret olduğunu söylediklerini aktarmıştır.” Kûfelilere göre lâ burada "غير" manasında bir isim olarak kullanılmıştır.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ eş-Şuarâ 26/100.

⁴⁶⁶ el-A’râf 7/59.

⁴⁶⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/366-368.

⁴⁶⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/311-312.

⁴⁶⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/361.

⁴⁷⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/312-313.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak bu sözün manaya en yakın söz olduğunu belirttikten sonra cinsini nefyeden lânın alemin başına geldiğinde ise nahivcilerin alemini nekreye tevil ettikleri görüşünden "قضية ولا أبا حسن لها" "Hiçbir dava ve ona bakan Ebu Hasan yoktur." ve "لا بصرة لكم" "Sizin hiç öngörünüz yoktur." örneklerini zikrederek bahsetmiştir.⁴⁷¹

3.93. Cinsini Nefyeden "لا"'nın İsmi Tenvinli ve Tenvinsiz Gelmesi

Sâmerrâî, bazen müfret ile şibhi muzafın birbirine karıştırılabildiğini, ikisinin arasını ayırmanın da şibhi muzafın binasını terk etmekle mümkün olduğunu "لا كريم أبوه" "Babası cömert olan hiçbir kimse gelen değildir." ve "لا كريمًا أبوه حاضر" "Babası gelen hiçbir cömert yoktur." örnekleri ile belirtmiştir. "لا قاتل في الدار" "Evdeki hiç kimse katil değildir." ve "لا قاتلاً في الدار" "Evdeki katil mevcut değildir." denildiğinde mananın farklı olduğunu, birincinin manasının evin içinde kendisinden öldürme sadır olan bir şahıs yoktur olduğunu ikincinin manasının ise evde öldüren mevcut değildir olduğunu vurgulamıştır.⁴⁷²

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Radî el-Esterâbâdî'nin Şerhu'l-Kâfiye eserinden "camide namaz kılanın varlığını olumsuzlaştırmak istediğinde "لا مصلياً في الجامع" dersin. "لا مصلياً في الجامع" dediğinde ise camide namaz kılan kimse yoktur manasındadır."⁴⁷³ ve Müberred'in el-Muktedab eserinden "لا خيرًا من زيد لك" "Zeyd'den sana hiçbir hayır yoktur." ve "لا أمراً بالمعروف لك" "Sana iyiliği emreden hiçbir kimse yoktur." örneklerinde olduğu gibi cinsini nefyeden lâ, sonrasında kendisinden başkasına ulaşmayan bir isim ile birlikte kullanıldığında tenvin sabitlenir."⁴⁷⁴ şeklinde alıntılar yapılarak konu daha fazla örneklendirilmiş ve müfret ve şibhi muzaf kullanımı arasındaki mana farklılıklarına daha çok dikkat çekilmiştir.⁴⁷⁵

3.94. Cinsini Nefyeden "لا"'nın Lam-ı İstiğrakiyye ile Birlikte Kullanılması

Sâmerrâî, olumsuzlaştırılanın tekiti ve ona bir ehemmiyet verilmek istenildiğinde başka bir olumsuzluk edatı değil de lam-ı istiğrakiyye getirildiğini "لا عدوان ولا إكراه" "Düşmanlık ve zorlama yoktur." ve "لا عدوان ولا مسٌ بسوء" "Düşmanlık ve kötülükle

⁴⁷¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/361-362.

⁴⁷² Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/315.

⁴⁷³ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/280.

⁴⁷⁴ Müberred, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdülhâlik Uzayme (Kahire, 1386), 4/365.

⁴⁷⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 1/370-371.

zarar vermek yoktur.” örnekleri üzerinden açıklamış, "لا قتل ولا إيذاء" “Öldürmek ve zarar vermek yoktur.” denildiğinde konuşan kişinin kastına göre iki olumsuzluktan birinin tekit edildiğini vurgulamıştır.⁴⁷⁶

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Fahreddin er-Râzî’nin et-Tefsîrû’l-Kebîr eserinden ﴿فَلَا رَفَثٌ وَلَا فُسُوقٌ وَلَا جِدَالٌ فِي الْحَجِّ﴾ “*Hacda kadına yaklaşmak, fışk yapmak ve kavgaya girmek yoktur.*”⁴⁷⁷ bu ayet-i kerimeyi ilk ikisini tenvinli, merfu’ ve üçüncüyü mansup okuyanlara gelince, bu, kavgaya girişmenin olumsuzluğunun öneminin, kadına yaklaşmak ve fışk yapmanın olumsuzluğundan daha şiddetli olduğuna delalet eder.⁴⁷⁸ alıntısı yapılmıştır. Daha sonra ve Zemahşerî’nin el-Keşşâf eserinden “Ebû Amr ve İbn Kesîr ilk ikisini merfu’ diğerini mansup okudular. Çünkü o ikisi, ilk ikisini nehiy manasına hamlettiler.”⁴⁷⁹ şeklinde alıntı yapılarak bu şekilde okunduğunda oluşacak mana farklılıklarına vurgu yapılmıştır.⁴⁸⁰

3.95. Cinsini Nefyeden "لا"nın İsmi Sıfat Alması

Sâmerrâî, cinsini nefyeden lânın isminin konumu gözetilerek sıfatının mansub olması gerektiğini, bazılarının mansub olma sebebi olarak hazfedilen bir fiilin takdir edilmesi görüşünde olduklarını belirtmiştir. Daha sonra "لا رجلٌ ظريفًا معنا" “Bizimle hiçbir zarif adam yoktur.” dediğinde cümlemin takdiri "لا رجلٌ أعني ظريفًا" “Hiçbir adam yoktur, zarifi kastediyorum.” olur. Yani sen ilk olarak adam cinsini umumi olarak nefyetmiş olursun. Sonra sen muhatap için bunun bir umumiyet olmadığını "أعني ظريفًا" şeklinde ikinci kere isti’nâfiyye cümlesi ile haber verirsın” şeklinde açıklayarak izah etmiştir.⁴⁸¹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Sâmerrâî kendi görüşünün de bu olduğunu zikretmiş ve Sîbeveyhi’nin Kitâbü Sîbeveyhi eserinden “Onların "يا زيد الطويل" “Ey uzun Zeyd” sözünü gördün mü? Niçin "الطويل"’yi nasb ettiler? Mansubun sıfatı olduğu için naspedildi dediler. Dedi ki

⁴⁷⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/318.

⁴⁷⁷ el-Bakara 2/197.

⁴⁷⁸ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrû’l-Kebîr* (Mısır: el-Matbaatu’l-Behiye, ts.), 5/179.

⁴⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/263-264.

⁴⁸⁰ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/376.

⁴⁸¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/320.

eğer mansup olursa "أعني" “kastediyorum” taktirindedir.”⁴⁸² şeklinde alıntı yapılarak, daha fazla örnek zikretmek suretiyle konu daha detaylı izah edilmiştir.⁴⁸³

3.96. Cinsini Nefyeden "لا"nın İsmi Sıfatının Merfu ve Mansub Olması Arasındaki Fark

Sâmerrâî, cinsini nefyeden lânın isminin sıfatının merfu ve mansub olması arasında manada bir fark var mıdır? Sorusunun cevabının, merfu olması sıfatın isim cümlesinin bir cüzü olduğu takdiridir, mansub olması ise onun fiil cümlesinin bir cüzü olduğu takdiridir şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca ismin fiilden daha kuvvetli ve sabit olduğunu vurgulamış ve "محمد حافظ" “Muhammed ezberleyendir.” cümlesi "يحفظ محمد" “Muhammed ezberliyor.” cümlesinden daha kuvvetlidir. "سعيد مجتهد" “Sait çalışkandır.” cümlesi de "يجتهد سعيد" “Sait çalışıyor.” cümlesinden daha kuvvetlidir şeklinde konuyu örneklendirmiştir.⁴⁸⁴

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak “merfu ve mansupluğun aksine, mebni sıfat olumsuz cümlelerin bir cüzüdür, merfu ve mansupluk ise ikinci haberdur ve o ikisi birinci olumsuz cümlelerin değil de isti’nâfiyye cümlesinin bir cüzüdür” şeklinde açıklama yapılmıştır.⁴⁸⁵

3.97. Cinsini Nefyeden "لا"nın İsmi Üzerine "لا" Kullanmaksızın Atıf Yapmak

Sâmerrâî, cinsini nefyeden lânın ismine atıf yapıldığında ve lâ tekrar edilmediğin de matufta mansub ve merfu şeklinde iki vechin caiz olduğunu "لا رجل وامرأة في الدار" “Evde hiçbir adam ve kadın yoktur.” veya "لا رجل وامرأة في الدار" “Evde hiçbir adam ve kadın yoktur.” denilebileceğini ama fetha üzere mebniliğinin caiz olmadığını belirtmiştir.⁴⁸⁶

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu benzer kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak manevi amilin hazfedilmesinden dolayı vavın, hale delalet etmesinin zayıflığına vurgu yapılmıştır.⁴⁸⁷

3.98. Efulu Kulub

⁴⁸² Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi*, 1/303.

⁴⁸³ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/381.

⁴⁸⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/320.

⁴⁸⁵ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/382.

⁴⁸⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/322.

⁴⁸⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 1/377.

Sâmerrâî, içten, kalbi fiiller oldukları için, vurdu, yedi, yürüdü gibi zahiri değil hissi fiiller oldukları için efalu kulub ismiyle isimlendirildiklerini belirtmiştir. Daha sonra bu kalbi fiillerin içerisinde "جُبْنُ خالِدٍ وفرح ورغب" "Halit ürkekleşti ve sevindi ve heveslendi." örneğindeki "جُبْنُ" gibi lazım, "كرهت خالداً" "Halit'i kerih gördüm, nefret ettim." örneğindeki "كره" gibi bir meful alan ve iki meful alan müteaddi fiillerin bulunduğunu zikretmiştir.⁴⁸⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "efalu kulub, birincisi fail ikincisi meful diye isimlendirilen bitişmiş iki zamirde amel etmesinin caizliği ile hususileşmiştir" ifadesine yer verilmiştir. Daha sonra Süyûtî'nin Hem'u'l-Hevâmi' eserinden "Ferrâ'nın "عدمتي", "فقدتني" ve "وجدتني" örnekleri hakkında "bunlar mecaz yolludur hakikat değildir." dediği anlatıldı⁴⁸⁹ şeklinde alıntı yapılmıştır.⁴⁹⁰

3.99. Yakın Fiillerinden "علم"

Sâmerrâî, kesin bilgi ifade eden "علم" fiilinin az da olsa ummak manasında da geldiğinin söylenildiğini zikretmiştir. Daha sonra doğru olanın "علم"nin gerçek bilgi için olduğu, zan için olmadığı, zan ve gerçek bilgi arasında fark olduğunu belirtmiştir. Konu ile alakalı "ظننته مؤمناً" "Onu mümin zannettim." sözü "علمته مؤمناً" "Onu mümin olarak bildim." sözünden farklıdır. "Çünkü zan bazen, anımsanılan şeyler üzerine bina edilirken, bazen sebepsiz veya zayıf bir sebepten dolayı tercih edilir. Gerçek bilgi ise tespit ve incelemeden sonra oluşur." şeklinde açıklama yapılmıştır.⁴⁹¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁴⁹²

3.100. "علم" ve "عرف" Fiilleri Arasındaki Mana Farkı

Sâmerrâî, "علم"nin "عرف" manasında geldiğinde bir meful aldığını ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ﴾ "Andolsun, sizden cumartesi (günü) yasağı çiğneyenleri elbette biliyorsunuz."⁴⁹³ ve ﴿وَالْآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ﴾ "Bunların

⁴⁸⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/328.

⁴⁸⁹ Süyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi'*, 1/156.

⁴⁹⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/6.

⁴⁹¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/329.

⁴⁹² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/7.

⁴⁹³ el-Bakara 2/65.

dışında sizin bilmeyip Allah'ın bildiği.”⁴⁹⁴ örnekleri üzerinden zikretmiştir. Daha sonra, "علم" ve "عرف" arasında bir mana farkı var mıdır? sorusunu sormuş ve bu soruya ikisi arasında bir fark olduğu doğrudur, ilim sıfatlarla alakalıdır, marifet ise zatlarla alakalıdır cevabını vermiş ve "علمت خالدًا طالبًا" “Halitin öğrenci olduğunu bildim.” ve "عرفت خالدًا طالبًا" “Halit’i öğrenci olarak tanıdım.” sözlerinin arasında fark vardır. Birincinin manası; Halit’in öğrencilikle vasıflandığını bildim iken ikincinin manası Halit’i öğrenci iken tanıdım olur.” şeklinde örneklendirerek açıklamıştır.⁴⁹⁵ Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "علم" ve "عرف" arasında bir mana farkı var mıdır? Sorusuna nahivcilerin bu konuda ihtilaf ettiklerini Radî el-Esterâbâdî ve bazılarının arasında fark olmadığı görüşüne gittiklerini zikretmiştir. Daha sonra aralarında fark vardır diyenlerin sözüne ise Kemâleddin Enbârî’nin Mensûrû’l-fevâ’id eserinden "علمت" “Bildim”, "عرفت" “Tanıdım” manasında olduğunda bir meful alırken, başka bir manada kullanılırsa iki meful alır. Bunun açıklaması da şudur ki; sen "عرفت زيدًا" “Zeyd’i tanıdım.” dediğinde sen onun zatını bilmiş olursun.”⁴⁹⁶ şeklinde alıntı yaparak örneklendirmiştir. Doğru olan görüşün ise nahivcilerin çoğunun dediği gibi aralarında bir fark olduğu görüşü olduğunu vurgulamıştır.⁴⁹⁷

3.101. Yakın Fiilerinden "رأى"

Sâmerrâî, bu fiilin gözle görmekten nakledildiğini, sonra bu manadan kalbi bilmek manasına nakledildiğini, sanki sen bu işi kendi gözünle görmüşsün gibi "رأيت الباطل" “Batılın yok olduğunu gördüm.” örneği üzerinden açıklamıştır. Daha sonra nahivcilerin "رأى" fiilinin aynı şekilde "ظن" manasına geldiğini söylediklerini ve (لأنهم) “Çünkü, gerçekten onlar, bunu uzak görüyorlar. Biz ise, onu yakın görüyoruz.”⁴⁹⁸ ve ayet-i kerimesini delil olarak zikrettiklerini belirtmiştir. Ayrıca bu ayet-i kerime ile ilgili “insanın bazen sapık bir görüşe inanabildiğini, onu doğru gibi görebildiğini, onu savunup, onun yolunda ölebileceğini ve onların gerçekte imkânsız olup olmadığına bakmaksızın yeniden dirilmeyi imkânsız gördüklerini” vurgulamıştır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ el-Enfâl 8/60.

⁴⁹⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/330.

⁴⁹⁶ Kemâleddin Enbârî, *Mensûrû’l-fevâ’id* (Mektebetu Ahmed Sâlis, 2729), 2b.

⁴⁹⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/7-9.

⁴⁹⁸ el-Meâric 70/6-7.

⁴⁹⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/331-332.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Radî el-Esterâbâdî'nin Şerhu'l-Kâfiye eserinden "رأى" fiili mutabık olsun veya olmasın belirli bir sıfat üzerine bir şeye kesin olarak inanmak içindir. Allah-u Teala'nın ﴿يَرَوْنَهُ بَعِيدًا﴾ "Onlar, bunu uzak görüyorlar."⁵⁰⁰ sözü mutabık olmayana örnek, ﴿نَرَاهُ قَرِيبًا﴾ "Biz ise, onu yakın görüyoruz."⁵⁰¹ sözü ise mutabık olana örnektir.⁵⁰² ibaresine yer verilmiştir.⁵⁰³

3.102. Yakın Fiilerinden "وجد"

Sâmerrâî, bu fiilin bir şeyi bulmak, rastlamak manasından nakledildiğini aslının hissi işler olduğunu sonra manasının kalbi işlere nakledildiğini "وجدت الظلم وخيم العاقبة" "Zulmü sonu korkunç olarak buldum." örneği üzerinden "sen bu işi buldun ve içinde şüphe bulundurmayan hissi bir işin isabet etmesi gibi, ona isabet ettin." şeklinde açıklayarak zikretmiştir. Ayrıca bir şeyi bulmak ve onunla karşılaşmanın kesin bir iş olduğunu, zihni işinde tıpkı bunun konumunda olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Hâlid el-Ezherî'nin et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh eserinden "وجد" fiilinin bilmek manasında gelmesi caizdir çünkü bir şeyin hakikatini bulan onu öğrenmiş olur.⁵⁰⁵ ibaresi eklenmiştir.⁵⁰⁶

3.103. Yakın Fiilerinden "درى"

Sâmerrâî, "درى" fiilinin "علم" manasında ve çoğunlukla "الباء" harfi ceri ile kullanıldığını "دريت بخالد" "Halit'i bildim, tanıdım." örneği ile zikretmiştir. Ayrıca dirayetin, bir şey hakkında cehaletten sonra meydana geldiğini bundan dolayı Allah hakkında kullanılamayacağını ve "علم"nin "درى"dan daha kapsamlı olduğunu bu sebeple birisinin diğerinin yerine kullanımın caiz olmadığını ﴿فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ﴾ "Şayet (gerçekten) mü'min kadınlar olduklarını bilip öğrenirseniz, artık sakın onları kafirlere geri çevirmeyin."⁵⁰⁷ Ayet-i kerimesini "فإن دريتموهن" "demen doğru olmaz." şeklinde açıklayarak belirtmiştir. Daha sonra dirayetin

⁵⁰⁰ el-Meâric 70/6.

⁵⁰¹ el-Meâric 70/7.

⁵⁰² Radî el-Esterâbâdî, Şerhu'l-Kâfiye, 2/307.

⁵⁰³ Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, 2/12-13.

⁵⁰⁴ Sâmerrâî, en-Nahvu'l-arabî, 1/332.

⁵⁰⁵ Hâlid el-Ezherî, et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh, 1/247.

⁵⁰⁶ Sâmerrâî, Me'âni'n-Nahv, 2/12.

⁵⁰⁷ el-Mümtehin 60/10.

haber vermek veya genellikle hile ve tevessül örneği vererek işi öğrenmek şeklinde, haber verme konumunda olabileceğini belirtmiştir.⁵⁰⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵⁰⁹

3.104. Yakın Fiillerinden "تَعَلَّمَ"

Sâmerrâî, "تَعَلَّمَ"nın çekimi olmayan câmid emir fiil olduğunu ancak "تَعَلَّمَ مَا يَنْفَعُكَ" "Sana fayda veren şeyi öğren." örneğindeki "تَعَلَّمَ"nın ise mutasarrıf olduğunu ve iki fiil arasındaki fark bulunduğunu "تَعَلَّمَ النُّحُو" dediğinde manası "ders ve tahsil gibi ilmin sebeplerine tutun, yapış." olur. "تَعَلَّمَ أَنَّ اللَّهَ يَمْهَلُ الظَّالِمَ وَلَا يَمْهَلُهُ" "Allah'ın zalime mühlet verdiğini ve onu ihmal etmediğini bil, öğren." dediğinde ise manası "bunu öğren olur." şeklinde izah edilerek açıklanmıştır. Ayrıca "تَعَلَّمَ" ile "اعْلَمْ" arasında bir fark olduğunu "تَعَلَّمَ" fiilinde "اعْلَمْ" fiilinde olmayan mübalağa bulunduğunu vurgulamaktadır.⁵¹⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵¹¹

3.105. Rüchan Fiillerinden "ظَنَّ"

Sâmerrâî, ﴿إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُستَقِينَ﴾ "Biz yalnızca bir zanda bulunup zannediyoruz."⁵¹² örneği üzerinden zanda asıl olanın şüphe olduğunu, bu zannın kuvvet ve zayıflık arasında gidip geldiğini bazen vehme yakın zayıf olabileceğini, bazen de kesin bilgiye yaklaşarak kuvvetlenebileceğini belirtmiştir. Bilakis nahivcilerin dediği gibi kesin bilgi olabileceğini ﴿قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ "Nice küçük topluluk, daha çok olan bir topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir."⁵¹³ örneği ile zikretmiştir. Ayrıca "ظَنَّ" ve "علم" kelimeleri arasındaki farkın bu gibi konumların benzeri yerlerde hissedilebileceğini vurgulamıştır.⁵¹⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak dil ehlinin zan ile ilgili görüşleri aşağıda zikredildiğini üzere yedi madde şeklinde zikredilmiştir;

⁵⁰⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/332-333.

⁵⁰⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/9-10.

⁵¹⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/334-335.

⁵¹¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/11.

⁵¹² el-Câsiye 45/32.

⁵¹³ el-Bakara 2/249.

⁵¹⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/335-336.

- O, şüphe içindir onda asıl olan budur. Bazen az da olsa kesin bilgi için kullanılır.
- O, aşıkâr kesin bilgi için değildir. Sadece düşünülen kesin bilgi içindir.
- O, ilim manasında kullanılmaz.
- O, şüphe halinde, kesin bilgi halinde ve yalan halinde olabilir.
- Bütün "ظَنَ" fiillerinden sonra kesin bilgi kastiyle hafif "أَنَّ" veya şeddeli "أَنَّ" kullanılır.
- Kendisinden sonra hafif "أَنَّ" gelen bütün "ظَنَ" fiilleri şüphe için kullanılır.
- "أَنَّ"i masdariyye ile kullanılan bütün "ظَنَ" fiilleri şüphe ifade eder.⁵¹⁵

3.106. Rüchan Fiillerinden "حَسَبَ"

Sâmerrâî, nahivcilerin dediği gibi "حَسَبَ"nin zan manasında olduğunu, "حَسَبَ" ve "ظَنَ" fiilleri arasında fark bulunduğunu belirtmiştir. Daha sonra bu fiilin tam manası ile "ظَنَ" ile birebir aynı olmadığını ve bu iki kelimenin bazen birinin diğerinin yerinde kullanılmasının uygun olmadığını ﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِنَفْسِهِمْ﴾ *“Onu işittiğimiz zaman, erkek mü ’minler ile kadın mü ’minlerin kendi nefisleri adına hayırlı bir zanda bulunup: “Bu, açıkça uydurulmuş iftira bir sözdür” demeleri gerekmez miydi?”*⁵¹⁶ ve ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا﴾ *“Dediler ki: “(Bütün olup biten) bu dünya hayatımızdan başkası değildir, ölürüz ve diriliriz; bizi “kesintisi olmayan zamandan başkası yıkıma uğratmıyor.” Oysa onların bununla ilgili hiçbir bilgileri yoktur; yalnızca zannediyorlar.”*⁵¹⁷ örnekleri üzerinden belirtmiştir.⁵¹⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵¹⁹

3.107. "حَسَبَ"nin "خَالَ"den Rüchan Bakımından Daha Zayıf Olması

Sâmerrâî, "خَالَ"nin rüchan için kullanılan "ظَنَ" manasında olduğunu söylediğini ancak gerçeğin ise bu fiilin tam anlamıyla "ظَنَ" manasında olmadığını, ikisi arasında bir fark olduğunu ve "خَالَ"nin hayal etmek kelimesinden türemiş olduğunu *“من يسمع”* *“Kim bir şey duyarsa hayal eder”* örneğini *“Yani bir kimse insanlardan bir şey duyduğunda onun ile hayale kapılır ve bu konuda sınırı olmayan bir alana gider.”* şeklinde izah etmiştir. Ayrıca "خَالَ"nin rüchan bakımından "حَسَبَ"den daha zayıf

⁵¹⁵ Sâmerrâî, *Me’âni ’n-Nahv*, 2/19-22.

⁵¹⁶ Nûr 24/12.

⁵¹⁷ el-Câsiye 45/24.

⁵¹⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/337-338.

⁵¹⁹ Sâmerrâî, *Me’âni ’n-Nahv*, 2/22-24.

olduğunu çünkü hayal üzerine kaim olduğunu bununla birlikte "حسب"nin ise hesap manasındaki "الحسبان" kelimesinden alınmış olduğunu vurgulamıştır.⁵²⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵²¹

3.108. Rüchan Fiillerinden "زعم"

Sâmerrâî, "زعم"nin sıfat üzerine güvene dayalı olmayan bir söz olduğunu bazen doğru bazen yanlış olabileceğini ve çoğunlukla yanlış için kullanıldığını "زعمت المطر" "Yağmurun yağdığını zannettin." ve "زعمت القصيدة سهلة" "Şiiri kolay zannettin." örnekleri ile ve batıla delalet etmesi ise ﴿إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ﴾ "Yalnızca sizlerin gerçekten Allah'ın velileri olduğunuzu öne sürüyorsanız, şu halde ölümü temenni edin."⁵²² ve ﴿بَلْ زَعَمْتُمْ أَنَّنِي نَجْعَلُ لَكُمْ مَوْعِدًا﴾ "Hayır, size bir kavuşma zamanı tespit etmediğimizi sanmıştınız değil mi?"⁵²³ örneği ile zikretmiştir.⁵²⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak bir kimsenin söylediklerinde şüphe bulunduğu yalan söyleyip söylemediğinden emin olunmadığında "زعم فلان" "Falan kimse zannetti." denildiğini zikretmektedir.⁵²⁵

3.109. Rüchan Fiillerinden "عدّ"

Sâmerrâî, "عدّ" fiilinin "ظنّ" manasında kullanıldığında iki mefulü nasb ettiğini "عددت" "Arkadaşı kardeş zannettim.", "أحصى" "saydı" manasında kullanıldığında ise bir mefulü nasb ettiğini "عددت الدراهم" "Dirhemleri saydım." örnekleri ile belirtmiştir.⁵²⁶

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵²⁷

3.110. Rüchan Fiillerinden "حبا"

⁵²⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/339.

⁵²¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/24-25.

⁵²² el-Cuma 62/6

⁵²³ el-Kehf 18/48

⁵²⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/339-340.

⁵²⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/25.

⁵²⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/340-341.

⁵²⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/25-26.

Sâmerrâî, "حجاً" fiilinin zekâ ve akıl anlamındaki "الحجاً" ‘den alınmış olduğunu "ظَنَّ" manasında kullanılarak iki mefulu nasb edebildiğini "حجاً سعيدٌ أخاه ناجحاً" “Sait kardeşini başarılı zannetti.” Örneği ile belirtmiştir.⁵²⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵²⁹

3.111. Tahvil Fiillerinden "جعل"

Sâmerrâî, "جعل"nin aslının hissetmek manası olduğunu, sonradan zan ve sanmak manasına nakledildiğini "جعل البصرة بغداد" “Basra’yı Bağdat zannetti.” örneği üzerinden belirtmiştir. Daha sonra halk arasında hala "ظَنَّ" manasında kullanımının devam ettiğini zikretmiş ve "فلان لا يدري ما يقول، جعل خالدًا أخي ومحمدًا عمي" “Falan kimse ne dediğini bilmiyor, Halit’i kardeşim ve Muhammed’i amcam zannetti.” örneğini eklemiştir. Ayrıca "سوى" fiilini "جعل" manasında kullandıklarını böylece fiilin manasının hissi manadan kalbi manaya nakledildiğini "سوى خالد أخي" “Halit’i kardeşim zannetti.” şeklinde örneklendirerek zikretmiştir.⁵³⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵³¹

3.112. Kavî’in Zan Manasında Kullanılması

Sâmerrâî, bazen cümlelerin "قال" ve türevlerinden sonra geldiğini ve bununla, o cümlelerin lafzının kastedildiğini "قال محمدٌ: سعيدٌ نائمٌ" “Muhammed, Sait uyumaktadır dedi.” örneği ile zikretmiştir. Daha sonra bu cümlelerin, mehkıyye, mekûlul-kavî olarak isimlendirildiğini ve mefulü bih olarak nasb mahallinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Sâmerrâî, "قال" ve türevlerinin "ظَنَّ" manasında oldukları için kalbi fiile dönüştüklerini ve bu durumda tıpkı "ظَنَّ"nin ikisini nasb yaptığı gibi, mübtedâ ve haberi nasb yaptıklarını vurgulamıştır. “Bu mansubluğun ancak "قال" ve türevleri "ظَنَّ" mecrasını icra ettiğinde olacağını, merfuluğa gelince ise, telaffuz manasında olduğunda gerçekleşeceğini”⁵³² vurgulamıştır.⁵³³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal eserinden “Bazen kavli zan mecrasında icra

⁵²⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/341-342.

⁵²⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/26.

⁵³⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/343.

⁵³¹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/29.

⁵³² Hasan el Hudari, *Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akîl*, 1/150.

⁵³³ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/345-346.

ediyorlar, mübtedâ ve haberin başına geldiğinde ikisini de nasb şeklinde amel ettiriyorlar.”⁵³⁴ şeklinde alıntı yapılarak konu daha detaylıca incelenmiştir.⁵³⁵

3.113. "قال" ve Türevlerinin Zan Mecrasında İcra Edilme Şartları

Sâmerrâî, Arapların geneline göre "قال" ve türevlerinin zan mecrasında icra edilmesinin şu dört şartı olduğunu zikretmiştir;

- Fiilin muzari olması.
- Muhatabın, müfret veya müfret olmayan müzekker veya müennes olması.
- Öncesinde isim veya harf şeklinde soru edatı geçmiş olması.
- Soru edatı ile "قال" ve türevlerinin arasını bir fasılanın ayırmamış olması.

Sâmerrâî, nahivcilerin zikredilen şartlar bir araya toplandığında mübtedâ ve haberi iki meful alarak mansub etmelerinin caiz olduğunu "أتقول زيدًا منطلقًا؟" "Zeyd'in hareket ettiğini mi söylüyorsun?" örneği ile, hikâye cümlesi olarak kabul edilip merfu olmalarının da caiz olduğunu "أتقول زيدٌ منطلقٌ؟" "Zeyd'in hareket ettiğini mi söylüyorsun?" örnekleri ile belirtmiştir. Ayrıca sadece ibarenin telaffuz edilmesi kastedildiğinde merfu yapabileceğini, eğer zan manası veya lafzı değil de cümlelerin manası zikredilmek istendiğinde de sadece mansub yapılabileceğini vurgulamıştır. Daha sonra Suleym lügatine nispet edilen bir görüşe göre onların "قال" ve türevlerini mutlak manada zan mecrasında icra ettikleri bilgisine de yer verilmiştir.⁵³⁶

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak herhangi bir kelime eklenmemiştir.⁵³⁷

3.114. Ta'lîk

Sâmerrâî, ta'lîk'in mutasarrıf kalbi fiillere has olduğunu zikretmiştir. Daha sonra, bazen az da olsa "نظر" ve "سأل" gibi başka fiillerin de ona katıldığını ﴿فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى﴾ "Hangi yiyecek temizse baksın."⁵³⁸ ve ﴿يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ﴾ "Hesap ve ceza (din) günü ne zaman? diye sorarlar."⁵³⁹ Ayet-i kerimeler ile örneklendirerek belirtmiştir. Hemen ardından "سل أيُّهم قام" "Hangisinin kalktığını sor?" ve "سل أيُّهم قام" "Kalkan kişiyi sor?" cümlelerinin arasında "أي"nın refi ve "أي"nın nasbı arasında fark bulunduğunu "أي"nın mansub olduğu durumda fiilin ta'lîk'e uğramadığını, birinci

⁵³⁴ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 7/79.

⁵³⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/27.

⁵³⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/348-349.

⁵³⁷ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/27-28.

⁵³⁸ el-Kehf 18/19.

⁵³⁹ ez-Zâriyât 51/12.

"أي"nın soru edatı olduğunu ikinci "أي"nın ise ismi mevsul olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak Radî el-Esterâbâdî'nin Şerhu'l-Kâfiye eserinden "علمت من قام" "Kimin yaptığını öğrendim" dediğinde sen "من"i ismi mevsul ya da mevsuf kılmış olursun ve manası ise "ben bilmiyor halde olduktan sonra yapanın kim olduğunu öğrendim" olur. Şayet sen cümleyi soru cümlesine çevirirsen kelimada böyle bir mana kalmaz."⁵⁴¹ şeklinde alıntı yapılarak konu daha detaylı izah edilmeye çalışılmıştır.⁵⁴²

3.115. Ta'lîk Yapılan Cümleye Atıf Yapılması

Sâmerrâî, lafız gözetilerek atıf yapmanın caiz olduğu gibi, cümlelerin mahalline atıf yapılmasının da caiz olduğunu "علمت لِبَلَاغَةٍ إِيْجَازٍ وَالْفَصَاحَةِ اخْتِصَارًا" "Belağatın icaz ve fesahatin kısaltmak olduğunu bildim." örneği ile örneklendirmiştir. Daha sonra "burada nasb ve refin manası bir midir?" şeklinde bir sorunun ortaya çıktığını, lâmu'l ibtida'nın te'kid ifade ettiğini "علمت لمحمد مسافرٌ" "Muhammed'in yolcu olduğunu bildim.", ref ile atıfta bulunulduğunda mananın lam takdirinde olduğunu ve lamdan öncesinin tekit konumunda olduğunu "علمت لمحمد مسافرٌ وخالدٌ راجعٌ" "Muhammed'in yolcu ve Halit'in dönmekte olduğunu bildim." örneği üzerinden vurgulamıştır. Eğer nasb ile atıf yapılırsa mananın lam takdirinde olmadığını ve atfedilen cümlelerin tekitsiz olacağını "علمت لمحمد مسافرٌ وخالدًا راجعًا" "Muhammed'in yolcu ve Halit'in dönmekte olduğunu bildim" örneği üzerinden vurgulamıştır.⁵⁴³

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak "علمت أمحمدٌ حاضرٌ وخالدٌ غائبٌ" "Muhammed'in geldiğini ve Halit'in mevcut olmadığını bildim." gibi başka örnekler de eklenerek bu örnekler üzerinden refin hükümde müşterekliğe delalet etmesine "علمت ما محمدٌ حاضرٌ ولا خالدٌ مسافرٌ" "Muhammed'in gelmediğini ve Halit'in yolcu olmadığını bildim." ve nasb okunduğu takdir de ise "لا"nın kasemin cevabında geldiğinde ta'lîkli olduğuna, kasemin cevabında gelmediğin de ise ta'lîksiz olduğuna vurgu yapılmıştır.⁵⁴⁴

3.116. İlğâ

⁵⁴⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/351-352.

⁵⁴¹ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 2/312-313.

⁵⁴² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/36-37.

⁵⁴³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/353-354.

⁵⁴⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/39-41.

Sâmerrâî, ilgânın manasının, amel ettirmenin manasından başka olduğunu belirtmiştir. Daha sonra amel ettirmenin manasını ise “kelamın zan üzere inşa edilmesi, fiilin takdim veya tehir edilmesi” şeklinde açıklamıştır. ilgânın manasını “kelamın kesin bilgi üzerine inşa edilmesi, sonra kelimadan bir şüphenin idrak edilmesi” şeklinde belirtmiştir. Daha sonra kelamın zan üzerine inşa edildiğinde mansuplaştırılacağını "محمداً قائماً ظننتُ" “Muhammed’i ayakta zannettim.”, kesin bilgi üzerine inşa edildiğinde de merfulaştırılacağını "محمدٌ قائمٌ ظننتُ" “Muhammed’i ayakta zannettim.” örnekleri ile zikretmiştir. “Muhatabın zihni haber hususunda boş olduğunda ona zihnindeki haber vermek için "ظننتُ محمداً قائماً" dersin. Muhatap senin Muhammed’in değil de Halit’in ayakta olduğunu zannettiğine inanıyorsa "محمداً" dersin. Muhatap senin Halit’in oturduğunu zannettiğine inanıyorsa "محمداً" dersin. Muhammed’in ayakta olduğundan haber vermek istedikten sonra sende bir zan meydana gelir ve ne konuştuğunu bilmez bir halde konuştuğunda "محمدٌ" dersin. Zan olmaksızın Muhammed’in ayakta olduğunu haber vermek istediğinde ise "محمدٌ قائمٌ ظننتُ" dersin.” şeklinde izahlar yapmıştır.⁵⁴⁵

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbn Hişâm’ın Muğni’l-Lebîb eserinden alıntı yapılarak "زيد قائم أظن" “Zeyd’i ayakta zannediyorum.” ve "زيد أظن قائم" “Zeyd’i ayakta zannediyorum.” örnekleri verilmiş⁵⁴⁶, ilgâ yapılan ve yapılmayan cümleler arasındaki farka vurgu yapılmıştır.⁵⁴⁷

3.117. Fail

Sâmerrâî, fiili meydana getiren kimse şeklinde failin tanımını yaptıktan sonra nahivcilerin örfünde failin sadece fiili yapana mahsus olmadığını, bazen fiili bizzat yapsın veya yapmasın fiilin kendisinden konuştuğu kişi olduğunu "مات زيد" “Zeyd öldü.”, "انكسر القلم" “Kalem kırıldı.” ve "وعر الطريق" “Yol engebelendi.” örnekleri ile belirtmiştir.⁵⁴⁸

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak İbnü’s-Serrâc’ın el-Usûl eserinden alıntı yapılarak, “fail kabul edilerek merfulaştırılan isim, "جاء زيدٌ ومات عمرو" “Zeyd geldi ve Amr öldü.” örneklerinde olduğu gibi fiilin kendisi hakkında konuştuğu ve kendisinden önce geldiği

⁵⁴⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/355-357.

⁵⁴⁶ İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb*, 2/382.

⁵⁴⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/32-36.

⁵⁴⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/367.

isimdir.”⁵⁴⁹ şeklinde hem failin merfu oluşuna hem de fiilin kendisinden önce gelmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.⁵⁵⁰

3.118. Failin Fiile Takdimi

Sâmerrâî, failin fiile takdimi hususunda Kûfelilere karşı çıkanların birçok problemi ortaya attıklarını belirtmiş ve bu problemleri şu şekilde sıralamıştır; Birincisi faili takdim etmek doğru olursa "حضر المحمدان" "İki Muhammed geldi." yerine "المحمدان حضر" demenin de doğru olması gerekirdi. İkincisi "محمد حضر" "Muhammed geldi." dediğimizde Kûfelilere göre "محمد" failidir. Şayet biz cümleye "إن" girderir ve faili mansup yaparak "إن محمداً حضر" "Şüphesiz ki Muhammed geldi." dersek isim "إن"nin mamulu olur ve fiil failsiz kalır. Üçüncüsü "عبد الله قام" "Abdullah doğruldu." denildiğinde Kûfelilerin görüşüne göre fiilde zamir yoktur çünkü isim failinden önce gelmiştir. "رأيت عبد الله قام" "Abdullah'ın dikildiğini gördüm." denildiğinde ise "عبد الله", "قام" fiilinin faili olmaz, mefulu bih olur veya Basralıların görüşüne dönerek bir zaminin takdir edilmesi zorunlu olur. Dördüncüsü "عبد الله هل قام؟" dediğinde "عبد الله", "قام" fiilinin faili olmaz, çünkü soru edatı sonrasındakinin öncesine amel etmesini engeller.⁵⁵¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak en-Nahvu'l-arabî'de Kûfelilere karşı çıkanlar ibaresi ile başlayan konu burada Kûfeliler ibaresi zikredilmeksizin başlamaktadır. Konu sonunda bu anlaşmazlığın ıstılahı işlerde bulunduğunu ve kendi fikrinin bu meselenin başka bir yolla araştırılması gerektiği olduğunu beyan etmektedir.⁵⁵²

3.119. Failin Fiile Takdiminin Amaçları

Sâmerrâî, failin fiile takdim edilmesinin amaçlarından bazılarını şu şekilde sıralamıştır:

- Muhatabın zihnindeki yanlış anlaşılmayı gidermek. "حضر سعاد" "Sait geldi." ve "سعد حضر" "Sait geldi."
- Kasır ve Tahsis. Yani fiil cümlesi şeklinde haber ile müsnedü ileyhin tahsis edilmesi. "محمد سعى في حاجتك" "Muhammed senin ihtiyacına koştu." ve "خالد أنجز" "Halit bu işi tamamladı, bitirdi."

⁵⁴⁹ İbnü's-Serrâc, *el-Usûl*, 1/81.

⁵⁵⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/44-45.

⁵⁵¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/369-370.

⁵⁵² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/45-46.

- Sevinci hızlandırmak için. "الحبيب حضر" "Sevilen geldi." ve "الجيش انتصر" "Ordu muzaffer oldu."
- Yüceltmek veya hakir görmek için. "الملك أعطاني الجائزة" "Hükümdar bana ödül verdi." ve "الكناس أهان سعيداً" "Süpüren kimse Sait'i küçümsedi."
- Şaşırtma ve garipsemek için. "المقعد مشى" "Koltuk yürüdü." ve "الأخرس نطق" "Dilsiz, lal konuştu."
- Olumsuzluk ve soru hususunda takdim ve tehir arasındaki farkın açığa çıkması. "ما محمد سعى في" "Muhammed ihtiyacına koşmadı." ve "ما سعى محمد في حاجتك" "Muhammed ihtiyacına koştan değildir."⁵⁵³

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, muhatabın zihninden şüpheyi gidermek ve emri gerçekleştirmek "محمد تكفل بهذا" "Muhammed bu işi omuzluyor, yükleniyor." ve "تكفل محمد بهذا الأمر" "Muhammed bu işi omuzluyor, yükleniyor.", nekre isimlerde cinsin kastedilmesi "رجل حضر" "Bir adam geldi." ve "حضرني رجل" "Bana bir adam geldi." maddeleri de eklenerek amaçların sayısı sekize çıkarılmıştır.⁵⁵⁴

3.120. Takdimin Manasının Tehirin Manasından Farklı Oluşu

Sâmerrâî, Ahfeş'in görüşüne göre, şart edatından sonra gelen ismin mübtedâ, ondan sonra gelenin de haber olarak irab edilmesini daha evla gördüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte cumhurun görüşüne göre de şart edatından sonra fiil takdir edilirse, takdimin manasının bir değeri olmadığını "إذا جاءك محمد فأكرمه" "Muhammed sana geldiğinde ona ikram et." ve "إذا جاءك محمد فأكرمه" "Muhammed sana geldiğinde ona ikram et." cümlelerinin manalarının bir olacağını belirtmiştir. Ayrıca takdimin manasının tehirin manasından farklı olduğunu, takdimin kasır için olabileceğini "إذا جاءك محمد فأكرمه" ve "إذا جاءك محمد فأكرمه" örneklerini "Birinci cümle muhataba, Muhammed'e ikram etmesini ve ondan başkasına olan ikramı bitirmemesini emrediyor. İkinci cümle ise ikramı sadece Muhammed ile sınırlandırıyor." şeklinde izah etmiştir. Daha sonra bazen de gözdağı vermek için yapıldığını إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ "Gök çatlayıp yarıldığı zaman, yıldızlar dağılıp

⁵⁵³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/370-371.

⁵⁵⁴ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/46-49.

yayıldığı zaman, denizler fışkırtılıp taşırıldığı zaman.”⁵⁵⁵ Ayet-i kerimeleri ile örneklendirerek zikretmiştir.⁵⁵⁶

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, bunun dışında takdimin başka amaçlardan dolayı da yapılabileceği notu eklenmiş, detay verilmeden konu sonlandırılmıştır.⁵⁵⁷

3.121. Failin Çokluk veya Azlığa Delalet Etmesi Açısından Fiilin Müzekker ve Müennes Olması

Sâmerrâî, Kur’an-ı Kerimden ﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا﴾ “Bedeviler, iman ettik dediler.”⁵⁵⁸ ve ﴿وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ﴾ “Şehirde kadınlar: “Aziz’in karısı kendi uşağının nefsinden murad almak istiyormuş” dedi.”⁵⁵⁹ örneklerini getirerek, Allah-u Teâlâ’nın akıllarının noksanlığından dolayı bedevileri bayanlar mertebesine indirmek için bedeviler ile gelen fiili müennesleştirdiğini, bayanlarla birlikte gelen fiili ise müzekkerleştirdiğine dikkat çekmiştir. Çünkü bayanların Aziz’in hanımını apaçık sapıklıkla vasıflandırdıklarında bunun onları erkekler mertebesine indirdiğinin zikredildiğini belirtmektedir. Ancak Ferra’nın fiilin müzekker kullanılmasının müennesliğin aksine azlığa delalet ettiğini belirttiğini zikretmiştir. Sâmerrâî, bu sözün doğru görüldüğünü çünkü Kuran’ı Kerim’in bazen müennesliği müzekkerliğin aksine çokluk manasına delalet etmesi için kullandığını, müennes lafız ile müzekker manası kastedilirse, fiilin müzekker getirileceğini, müzekker lafız ile müennes manası kastedilirse manaya hamledilerek müennes kullanımı gibi kullanılabileceğini vurgulamaktadır.⁵⁶⁰

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Kur’an-ı Kerim’den çok daha fazla kelimenin fiillerinin bazen müzekker bazen müennes olarak kullanımına dair ﴿مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ﴾ “Kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra”⁵⁶¹, ﴿مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ﴾ “Kendilerine apaçık belgeler

⁵⁵⁵ el-İnfîtâr 82/1-3.

⁵⁵⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/375.

⁵⁵⁷ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/51-54.

⁵⁵⁸ el-Hucurât 49/14.

⁵⁵⁹ Yûsuf 12/30.

⁵⁶⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/380-383.

⁵⁶¹ el-Bakara 2/253.

geldikten sonra”⁵⁶², ﴿وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ﴾ “O zulmedenleri dayanılmaz bir ses sarıverdi.”⁵⁶³,

﴿وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ﴾ “O zulmedenleri dayanılmaz bir ses sarıverdi.”⁵⁶⁴ örnekleri getirilerek bir keresinde müzekker bir keresinde müennes kullanılmalarına dikkat çekilerek konu çok daha detaylı izah edilmiştir.⁵⁶⁵

3.122. Mefulü Bih’in Fail ve Fiile Takdimi ve Tehiri

Sâmerrâî, failde asıl olanın sanki onun bir cüzüymüş gibi fiiline bitişmesi olduğunu, mefulde asıl olanın da fiille arasına failin girebilmesi için, fiille mefulün arasının ayrık olması gerektiğini “أكرم خالد سعيداً” “Halit Sait’e ikram etti.” örneği ile örneklendirmiştir. Bazen mefulün faile takdim edilebildiğini “أكرم سعيداً خالد” “Halit Sait’e ikram etti.” bazen de mefulün fiil ve fail ikisine birlikte takdim edebildiğini “سعيداً أكرم خالد” “Halit Sait’e ikram etti.” örnekleri üzerinden belirtmiştir. Sâmerrâî, mefulün faile takdiminin ihtimam ve inayet ekseninde cereyan ettiğini ve bu ihtimamın da cümledeki konumuna göre farklılık gösterebileceğini “أعان محمد خالد” “Muhammed Halit’e yardım etti.” şu dört farklı örnek üzerinden vurgulamıştır.⁵⁶⁶

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu benzer kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak konu mefulün faile takdimi ve mefulün fiile takdimi şeklinde maddelere ayrılarak teker teker izah edilmiştir. Daha sonra failin mefulü takdimi maddesinde, “bu meseleyi fail konusunda zikretmiş ve takdimin amaçlarını orada anlattığımız için burada aynı şeyleri tekrar etmeye ihtiyaç yoktur” denilmekle yetinilirken, mefulün fiile takdimi maddesinde de şu gelen sekiz farklı amaç zikredilip örnekleri ile izah edilmiştir.

- İhtisas. ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ “Biz yalnızca sana ibadet eder ve yalnızca Sen’den yardım dileriz.”⁵⁶⁷
- Tayindeki hatanın giderilmesi. “أكرم محمد خالد” “Halit Muhammed’e yardım etti.”
- Şaşıрма için. “ديناراً أعطى خالد” “Halit dinar verdi!”

⁵⁶² Âl-i İmrân 3/105.

⁵⁶³ Hûd 11/67.

⁵⁶⁴ Hûd 11/94.

⁵⁶⁵ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/60-69.

⁵⁶⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/383-386.

⁵⁶⁷ el-Fâtîha 1/4.

- Övme veya yerme için. ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ﴾ “Ve ona İshak’ı ve Yakub’u armağan ettik, hepsini hidayete eriştirdik; bundan önce de Nuh’u hidayete ulaştırdık.”⁵⁶⁸
- Öneminden dolayı takdim edilene yardım için. ﴿وَتَبَايَكَ فَطَهَّرَ﴾ “Elbiseni temizle.”⁵⁶⁹
- Sakındırmak için. ﴿وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾ “Pislikten kaçınıp uzaklaş.”⁵⁷⁰
- Yüceltmek için. Allah’tan isteyen birine "عَظِيمًا سَأَلْتُ" “Azim olandan istedin.” demen gibi.
- Yönlendirme veya irşat için. ﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ﴾ “Öyleyse, sakın yetimi üzüp kahretme. İsteyip dileneni azarlayıp çıkışma.”⁵⁷¹⁵⁷²

3.123. Failin Hazfedilmesine Çağırın Amaçlar

Sâmerrâî, failin bazı amaçlardan dolayı terkedilip yerine naibinin getirilebileceğini belirtmiştir. Daha sonra bu amaçların içerisinde sözün kafiyeli olması gibi lafzi amaçların olduğunu belirtmiş ve manevi amaçları şu geldiği şekli ile sıralamıştır;

- Cehalet. "سُرِقَ الْمَتَاعُ" “Eşya çalındı.”
- Muhatap tarafından bilinmesi. ﴿خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ “İnsan aceleden (aceleci olarak) yaratıldı.”⁵⁷³
- Zikredilmesinden korkulması. "هُدِمَ الْبِنَاءُ" “Bina yıkıldı.” ve "سُرِقَ الْكِتَابُ" “Kitap çalındı.”
- Müphemliğinin kastedilmesi. "تَصَدَّقَ عَلَى مَسْكِينٍ" “Miskine infak edinilir.”
- Hakir görmek. "كُنَسَ السُّوقُ" “Pazar süpürüldü.”
- Tazim. "خُلِقَ الْخَنَزِيرُ" “Domuz yaratıldı.”⁵⁷⁴

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Hâlid el-Ezherî’nin et-Tasrîh bi-mazmûni’t-Tavzîh eserinden “bazı amaçlardan dolayı fail terkedilip yerine naibi getirilebilir. Nahivcilerin "من طابت سيرته حمدت سيرته" “Kim yatağını temiz, hoş kılar, hayatı övülür.” dediği gibi”⁵⁷⁵ şeklinde alıntı yapılarak konu daha detaylı izah edilmiş ve Kur’an-ı Kerim’den ﴿إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا﴾ “Allah’ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay

⁵⁶⁸ el-En’âm 6/84.

⁵⁶⁹ el-Müddessir 74/4.

⁵⁷⁰ el-Müddessir 74/5.

⁵⁷¹ ed-Duhâ 93/9-10.

⁵⁷² Sâmerrâî, Me’âni’n-Nahv, 2/87-91.

⁵⁷³ el-Enbiyâ 21/37.

⁵⁷⁴ Sâmerrâî, en-Nahvu’l-arabî, 1/393.

⁵⁷⁵ Hâlid el-Ezherî, et-Tasrîh bi-mazmûni’t-Tavzîh, 1/286.

edildiğini işittiğinizde.”⁵⁷⁶ ve ﴿إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا﴾ “Size yer açın dendiği zaman.”⁵⁷⁷ gibi birçok ayet-i kerime örnek olarak getirilmiştir.⁵⁷⁸

3.124. İki Mefulden Birincisinin veya İkincisinin Naibul Fail Yapılması

Sâmerrâî, nahivcilerin iki mefulden birisinin naib yapılması hususunda zikrettiklerinin doğru olduğunu, ancak bu konuda manaya göre hareket edilmesi gerektiğinin unutulmamasını vurgulamıştır. Daha sonra birincinin meful veya ikincinin naibul fail yapılırken hedeflenen amaca göre seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. “أُعْطِيَ حِشَامُ الْكِتَابَ” “Hişam’a kitap verildi.” denildiğinde almak fiilinin durumunun kastedildiğini, “أُعْطِيَ الْكِتَابُ حِشَامًا” “Kitap Hişam’a verildi.” denildiğinde ise kitabın durumunun kastedildiğini belirtmiştir.⁵⁷⁹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve benzer örneklerle zikredilmiş, ﴿زُيِّنَ لَهُمْ سَوُوْا أَعْمَالَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ “Yaptıklarının kötülüğü kendilerine çekici ve süslü gösterilmiştir.”⁵⁸⁰ ve ﴿بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ﴾ “Hayır, inkâr edenlere hileli düzenleri süslü çekici gösterilmiştir ve onlar (doğru) yoldan alıkonulmuşlardır.”⁵⁸¹ gibi farklı örnekler zikretmek dışında konuya bir ekleme yapılmamıştır.⁵⁸²

3.125. Masdar, Zarf ve Mecrur’un Naibul Faillikte Eşit Olması

Sâmerrâî, mastar, zarf ve mecrurun bir arada bulunduklarında naibul faillik hususunda birbirine eşit olduklarını, bazısının bazısına tercih edilmediğini vurgulamıştır. İşin gerçeğinin, mütekellime yardım hususunda hangisi daha önemli ise onun naibul fail kılınması gerektiğini zikretmiştir. Bazen bu hususta merfuun zikredilme amacı güdülmediğinde müteaaddi fiilin, lazım fiil gibi geldiğini “أُكْرِمَ فِي الْحَفْلِ” “Toplantıda ikram edildi.” ve “حُفِظَ فِي الدَّارِ” “Evde muhafaza edildi.” örnekleri üzerinden açıklamıştır.⁵⁸³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Radî el-Esterâbâdî’nin, Zemahşerî’nin el-Mufasssal eserinden “alacaklı olanın ve kendisine ulaşılanın zikri hususunda kasır yapmak istersen “دَفْعَ إِلَى زَيْدٍ وَبَلَّغَ بَعْطَانِكَ”

⁵⁷⁶ en-Nisâ 4/140.

⁵⁷⁷ el-Mücâdele 58/11.

⁵⁷⁸ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/71-72.

⁵⁷⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/401.

⁵⁸⁰ et-Tevbe 9/37.

⁵⁸¹ er-Ra’d 13/33.

⁵⁸² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/72-79.

⁵⁸³ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/405-406.

“Zeyd’e verildi ve senin vermenle ulaşıldı.” dersin ⁵⁸⁴ şeklinde yaptığı alıntı zikredilerek konu daha fazla örneklendirilmiştir. Daha sonra bazen iki mefulden birisinin zikredilip diğerinin zikredilmemesine veya failin zikredilip ya da mefullerden birinin onun yerine naibul fail yapılabileceğine ya da her ikisinin birden zikredilebileceğine vurgu yapılmıştır. ⁵⁸⁵

3.126. Mefulü Bih’in Fiile Takdim Etmesinin Sebepleri

Sâmerrâî, mefulün fiile takdim etmesinin en önemli sebeplerini şu şekilde sıralamıştır;

- İhtisas. (بِئْلِ اللَّهِ فَاعْبُدْ) “Hayır, artık (yalnızca) Allah’a kulluk et.”⁵⁸⁶
- Övme ve iltifat. (وَإِسْمَاعِيلَ وَإِيسَىٰ وَلُوطًا وَكَذَا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ) “İsmail’i, Elyasa’yı, Yunus’u ve Lut’u da (hidayete erıştirdik.) Onların hepsini alemlere üstün kıldık.”⁵⁸⁷
- Takdim edilenin önemine dikkat çekmek için. (وَتِيَابَكَ فَطَهِّرْ) “Elbiseni temizle.”⁵⁸⁸
- Takdim edilenden sakındırmak için. (وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ) “Pislikten kaçınıp uzaklaş.”⁵⁸⁹
- Takdim edileni yüceltmek için. Allah’tan isteyen birine "عَظِيمًا سَأَلْتُ" “Azim olandan istedin.” demen gibi.
- Yol göstermek ve yönlendirmek için. (فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ) “Öyleyse, sakın yetimi üzüp kahretme. İsteyip dileneni azarlayıp çıkışma.”⁵⁹⁰⁵⁹¹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, öncelikle failin mefulü bih’e takdimi ve mefulün faile takdimi konuları zikredilmiştir. Daha sonra mefulün fiile takdimi konu başlığı altında, şu gelen sebepler zikredilmiştir; İhtisas, fail ve meful tayini hususunda yapılacak hatanın reddi, şaşırma için, övme ve iltifat için, takdim edilenin önemine dikkat çekmek için, takdim edilenden sakındırmak için, takdim edileni yüceltmek için, yol göstermek ve yönlendirmek için. ⁵⁹²

3.127. İkinci Mefulün Birinci Mefule Takdimi

⁵⁸⁴ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye*, 1/91.

⁵⁸⁵ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/80-83.

⁵⁸⁶ ez-Zümer 39/66.

⁵⁸⁷ el-En’âm 6/86.

⁵⁸⁸ el-Müddessir 74/4.

⁵⁸⁹ el-Müddessir 74/5.

⁵⁹⁰ ed-Duhâ 93/9-10.

⁵⁹¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/414-415.

⁵⁹² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/87-91.

Sâmerrâî, "منح سعيد خالداً أرضاً", "Sait Halit'e bir arazi verdi." örneğinde olduğu gibi muhatabın konu hakkında bilgisi olmadığı boş zihin halinde, asıl olanın fiil ve failin birinci mefule takdim etmesi sonrasında ise ikinci mefulün gelmesi olduğunu belirtmiştir. Daha sonra, bazen belağı amaçlardan dolayı ikinci mefulün birinci mefule takdim edebileceğini

﴿وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ﴾⁵⁹³ ve "ve İsrailoğullarına kitabı miras bıraktık."⁵⁹³ ve ﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا﴾⁵⁹⁴ "Sonra Kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras kıldık."⁵⁹⁴ Ayet-i kerimeleri ışığında açıklamıştır.⁵⁹⁵

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, iki mefulün veya iki mefulden birisinin faile takdiminin bazen tahsis için bazen de daha önce zikri geçen amaçlardan bir amaç için olabileceği bilgisine yer verildikten sonra "أَرْضًا مَنَحَ سَعِيدًا" "Sait Halit'e bir arazi verdi.", "خالداً مَنَحَ سَعِيدٌ أَرْضًا" "Sait'e bir arazi verdi." ve "أَرْضًا مَنَحَ سَعِيدٌ" "Sait Halit'e bir arazi verdi" örnekleri verilerek "خالداً مَنَحَ سَعِيدٌ أَرْضًا" "Sait Halit'e bir arazi verdi" örneğinin manası Sait bunu Halit'e has yapmıştır, başkasına vermemiştir şeklinde açıklanmıştır. "أَرْضًا مَنَحَ سَعِيدًا" "Sait'e bir arazi verdi" örneği ise Sait'e verilenin toprak oluşu başka bir şey olmayışı has kılınmıştır şeklinde açıklanmıştır. "خالداً مَنَحَ سَعِيدٌ" örneği ise Sait'in Halit'e arazi vermesi has kılınmıştır. Yani "Sait ne bir başkasına ne de topraktan başka bir şey vermemiştir" şeklinde izah edilmiş ve yapılan takdimler, buna bağlı mana değişiklikleri vurgulanmıştır.⁵⁹⁶

3.128. Mefulün Kelamdan Hazfedilmesi

Sâmerrâî, bazen ikram ve ta'zim için lafzen ve takdiri olarak mefulü bihin kelimadan hazfedilebileceğini ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ "Kendisini tek olarak yarattığımı bana bırak."⁵⁹⁷ Ayet'i kerimesindeki ismi mevsulü "yani yarattığım kimseyi" şeklinde açıklayarak belirtmiştir.⁵⁹⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, hakir, küçük görme ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَا غَلِبَ إِلَّا أَنَا وَرُسُلِي﴾ "Allah, yazmıştır: "Andolsun, ben

⁵⁹³ el-Mü'min 40/53.

⁵⁹⁴ Fâtır 35/32.

⁵⁹⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/416-417.

⁵⁹⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/91-92.

⁵⁹⁷ el-Müddessir 74/11.

⁵⁹⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/419-420.

galip geleceğim ve elçilerimde.”⁵⁹⁹ ayıplama, kınama "ما رأيت منه ولا رأى مني" “Ben ondan bir şey görmedim ve O’da benden görmedi.” ve cehalet "ولدت فلانة" “Falın bayan doğum yaptı.” sebeplerinden birisi sebebi ile de mefulün hazfedilebileceği vurgulanmıştır.⁶⁰⁰

3.129. Tahzîr İçin Fiilin Hazfedilmesinin Vacip Olması

Sâmerrâî, nahivcilerin "إيا" ile yapılan tahzîr üslubunda tekrar etse de etmese de fiilin hazfedilmesinin vacip olduğu görüşünde olduklarını belirtmiştir. Daha sonra "إيا"dan başkası ile yapıldığında ise mükerrer veya matuf olsa da yine de fiilin hazfedilmesi gerektiği, ancak mamul mükerrer olmadığında ise ittifakla amilinin izharının caiz olduğu görüşünde olduklarını belirtmiştir. Sonra ise nahivcilerin niçin fiilin hazfedilmesinin vacip olduğunu söyledikleri hususunda şu bilgileri paylaşmıştır; bu konuda "إيا" menetmek, uyarmak ve bir şeyden uzaklaştırmak manalarına gelen "بعد" “uzaklaştırdı”, "بعد" “uzaklaştırdı”, ve "احذر" “sakındırdı” manasındadır. Ancak manasını değiştirmek için açığa çıkarılıp da tahzîr "إياك" ile değil de zikredilen fiil ile yapılırsa o zaman "إيا" uzaklaştırma ve menetmekten kinaye ve tahzîr fiilinin yerine kullanılmış olmaz. Aynı şekilde "الحية والعقرب" “Yılan ve akrepten (uzaklaş)” örneğindeki gibi zaman, fiili zikretmen için kısıtlı ise, fiilin hazfedilmesinin vacip olduğu görüşünde olduklarını da vurgulamıştır.⁶⁰¹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Radî el-Esterâbâdî’nin Şerhu’l-Kâfiye eserinden "احذر الأسد الأسد" “Aslana dikkat et aslana” ve "إياك إياك احذر" “Yalnızca sen dikkatli ol yalnızca sen.” örneklerinde olduğu gibi bir kavim, bu kısımla birlikte fiilin zuhur etmesini caiz görmüşlerdir.”⁶⁰² alıntısı yapılmıştır, Abdurrahman-ı Câmî’nin Molla Câmî eserinden “Tahzirde fiilin zikri hususunda vakit darlığı bulunduğu fiilin hazfedilmesi vacip olur”⁶⁰³ alıntısı yapılarak konu çok daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.⁶⁰⁴

3.130. İhtisas

Sâmerrâî, ihtisasta asıl olanın mütekellim için olduğunu, gaib zamiri ve zahir isimden sonra gelemeyeceğini "بهم معشر العرب ختمت المكارم" “Onlarla özellikle Arap topluluğu

⁵⁹⁹ el-Mücâdele 58/21.

⁶⁰⁰ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/93-94.

⁶⁰¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/424-427.

⁶⁰² Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye*, 1/196.

⁶⁰³ Abdurrahman-ı Câmî, *Molla Câmî* (Bağdat: Mektebetü’l-müsennâ, ts.), 128.

⁶⁰⁴ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/105-112.

onurları mühürledi.” ve "بزيد العالم يقتدى" “Dünya Zeyd’e uyar.” denilemeyeceğini belirtmiş, az da olsa muhatap zamirinden sonra gelebildiğini "بك الله نرجو الفضل" “Senden Ya Rabbi iyilik umuyoruz.” örneği üzerinden açıklamıştır. Daha sonra ihtisas ile kastedilenin mütekellim olabileceğini "علي أيها الكريم يعتمد" “Cömert kimse özellikle bana inanıyor, güveniyor.” örneği ile zikretmiş ve şayet kastedilen muhatap olursa bunun ihtisas değil ancak nidâ olabileceğini vurgulamıştır. Sonra da Sibeveyhi’nin şu açıklamasına yer vermiştir; “Araplar ihtisas da kelamı evveline değil de sonrasına hamletmek istiyorlar.”⁶⁰⁵ Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, İbnü’n-Nâzım’ın ed-Dürretü’l-mudıyye fi şerhi’l-Elfiyye eserinden "اللهم أغفر لنا أيتها العصابة" “Gruplar arasından Allah’ım özellikle bizi bağışla.”, "نحن نفعل كذا أيها القوم", "Kavim arasında özellikle biz bu şekilde yapıyoruz.” ve "أنا أفعل كذا أيها الرجل" “Adamlar arasında özellikle ben bu şekilde yapıyorum.” örneklerinde olduğu gibi ihtisas nida lafzı kullanarak haber vermektir.”⁶⁰⁶ alıntısı yapılmıştır. Daha sonra Yâsîn el-Uleymî el-Hımsî’nin Haşiyetu Yâsîn alât-Tasrîh eserinden "علي خالد يعتمد" “Halit özellikle bana güveniyor.” örneğini itiradiyye olarak irab ediyorlar”⁶⁰⁷ alıntısı yapılarak konu daha detaylı ele alınmış ayrıca konu sonuna ihtisas ve nidâ arasındaki fark konu başlığı eklenmiştir.⁶⁰⁸

3.131. İştigal

Sâmerrâî, iştigali “ismin tekaddüm etmesi ve fiilin isimden sonra tehir etmesi” şeklinde tarif etmiştir. Daha sonra bazen fiilin, mütekaddim ismin bizzat kendisine tasallut etmesinin uygun olduğunu "خالدًا أكرمت أخاه" “Halit’in kardeşine ikram ettim.” örneği ile bazen de uygun olmadığını "خالدًا سلمت عليه" “Halit’e selam verdim.” ve "أحاك مررت به" “Kardeşine uğradım, karşılaştım.” örnekleri ile belirtmiştir. Hemen ardından iştigalde mütekaddim isme dönen bir zamirin bulunması gerektiğini ve bu zamirin "خالدًا أكرمته" “Halit’e ikram ettim.” örneğindeki gibi bazen mütekaddim bir fiil tarafından mansub olarak gelebileceği gibi bazen de (وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) “Zalimlere ise, onlara acı bir azab hazırlamıştır.”⁶⁰⁹ örneğindeki gibi harfi cer veya

⁶⁰⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/432-433.

⁶⁰⁶ İbnü’n-Nâzım, *ed-Dürretü’l-mudıyye fi şerhi’l-Elfiyye*, ts. b.y., 247.

⁶⁰⁷ İbnü’n-Nâzım, *ed-Dürretü’l-mudıyye fi şerhi’l-Elfiyye*, 2/190.

⁶⁰⁸ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/118-119.

⁶⁰⁹ *el-İnsân* 76/31.

"خالدًا أكرمت أخاه" "Halit'in kardeşine ikram ettim." örneğindeki gibi izafetten dolayı mecrur olarak gelebileceğini vurgulamıştır.⁶¹⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Hâlid el-Ezherî'nin Şerhu't-Tasrîh ale't-Tavzîh eserine gönderme yapılarak "burada zamirin mütekaddim isme dönüşü ile alakalı daha başka şekillerde vardır."⁶¹¹ bilgisine yer verilmiştir.⁶¹²

3.132. Meşgûlün Anh'ın Mansub Olması

Sâmerrâî, Basralı alimlerin çoğunluğunun, meşgulün anh'ı nasb eden amilin zikredilen fiile benzeyen ve gizlenmesi vacip olan bir fiil olduğu görüşünde olduklarını zikretmiştir. Daha sonra, bu takdirin bir irap becerisine yol açtığını çünkü nahivcilere göre her mansub olanın bir nasb edeni olduğunu ve mütekaddim isim için bir nasb eden bulamadıklarında bunun takdir edilene zarar verdiğini vurgulamıştır. Ayrıca "mefulû bih mansubtur, fail merfudur ve meşgulün anh mansubtur" demenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Daha sonra bunu gerçekleştiren amilin ne olduğu hususunda bir soru sormaya gerek olmadığını, şayet bir cevap gerekirse de "Arapların bunu böyle yaptıkları" şeklinde bir cevabın yeterli olduğunu belirtmiştir.⁶¹³

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî (ö. 189/804)'nin "Mütekaddim ismin mansubluğu müteahhir fiil iledir." ve Yahyâ b. Ziyâd El-Ferrâ'nın "İsim ve zamir zikredilen fiilden dolayı mansup olmuşlardır. Çünkü ikisi de manada tek bir şeydir." görüşlerine yer verilerek konu daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.⁶¹⁴

3.133. Fiilden Önce Gelen İsmi Merfu Olmasının Vacip Olduğu Yerler

Sâmerrâî, şu gelen yerlerde nahivcilerin fiilden önce gelen ismin merfu olmasının vacip olduğunu görüşünde olduklarını belirtmiştir;

- İze elfeceyye "إذا الفجائية" gibi kendisinden sonra ancak bir ismin geldiği, fiilin gelmediği bir edattan sonra geldiğinde. "خرجت فإذا الجو يملؤه الضباب" "Sis havayı doldurduğunda çıktım." ve "تأملت فإذا الشعوب ينهضها الأمل" "İnsanlar umutla uyandıklarında düşündüm." örneklerinde olduğu gibi.

⁶¹⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/434-435.

⁶¹¹ Hâlid el-Ezherî, *et-Tasrîh bi-mazmûni 't-Tavzîh*, 1/306.

⁶¹² Sâmerrâî, *Me'âni 'n-Nahv*, 2/125-126.

⁶¹³ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/435-436.

⁶¹⁴ Sâmerrâî, *Me'âni 'n-Nahv*, 2/126-127.

- Zamir ile iştilal olan fiil, şart ve soru edatları gibi cümle başında gelmesi gereken bir edattan önce geldiğinde. "محمدٌ إن لقيته فأكرمه" "Şayet Muhammed ile karşılaşırısan ona ikram et." ve "المقالة هل كتبتها؟" "Makaleyi yazdın mı?"

Sâmerrâî, bu durumlarda gelen ismin tamamının mübtedâ olduğu ve kendisinden sonra gelen cümlelerin haber olduğunu belirtmiştir. Her kim, bu edatlardan sonra gelenin, kendisinden öncekine amel ettiğini caiz görürse, mukadder amil olan bir zamirle birlikte nasbı da caiz görür bilgisini paylaşmıştır. Daha sonra merfuluğun caiz olduğu yeri iştilal babından görmüyoruz ibaresi ile konu başlığını tamamlamıştır.⁶¹⁵

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelimeler ile zikredilmiş ancak konu sonuna "Bundan dolayı iştilal konusunun nahivcilerin gözden geçirdiği şeklin dışında gözden geçirilmesi gerekir" şeklinde birkaç satır eklenmek ile yetinilmiştir.⁶¹⁶

3.134. Merfuluğu ve Mansubluğu Vacip Olmayan Yerlerde İsmın Merfuluğunun Tercihi

Sâmerrâî, merfu ile mansub arasındaki fark nedir? sorusunu sorduktan sonra "خالدًا" "Halit'e ikram ettim." ve "خالدٌ أكرمته" "Halit ikram ettiğimdir." örnekleri üzerinden, ikinci örnekte konuşanın Muhammed olduğunu, birinci örnekte ise konuşanın mütekellim olduğunu belirtmiştir. Başka bir ifade ile mübtedâdan daha düşük bir derece ile kendisi hakkında konuşmak için iştilalde mansubun takdim edildiğini çünkü mübtedânın kendisi hakkında konuşulan olduğunu vurgulamıştır.⁶¹⁷

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, kendisi hakkında konuşulması için mübtedâ şeklinde gelen meşgulün anh'dan sonra tehir edilmiş ve içerisinde kendisini mütekaddim isme bağlayan bir bağ olması gerekir. Bu sebeple iştilalin mübtedâ'dan ayrı ve mefulden üstün bir aşama olduğunu söyleyebiliriz ibaresine yer verilmiştir.⁶¹⁸

3.135. Tenâzu'

Sâmerrâî, tekaddüm olan iki veya daha fazla amilin, bir mamule yönelmesi şeklinde tenâzu'un tanımını yapmıştır. Daha sonra tenâzu'un "سمعتُ وقرأتُ الأخبار" "Haberleri

⁶¹⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/437-438.

⁶¹⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/128-129.

⁶¹⁷ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/441-442.

⁶¹⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/131-132.

dinledim ve okudum.” örneğinde olduğu gibi iki mutasarrıf fiil arasında veya "أنا سامعٌ" "Ben haberi dinleyici ve okuyucuyum." örneğinde olduğu gibi birbirine benzeyen iki isim arasında veya mutasarrıf bir fiil ve ona benzeyen bir isim arasında veya ﴿هَآؤُمْ أَقْرَأُوا كِتَابِيَهٗ﴾ "Alın, kitabımı okuyun."⁶¹⁹ örneğinde olduğu gibi iki farklı amil arasında meydana gelebileceğini örnekler üzerinden açıklamıştır. Bazen tenâzu'un iki veya daha fazla amil arasında meydana gelse de mütenâzu' fih'nin tek olması gerektiğini belirtmiştir. İki amilden hangisinin istenirse amel etmesinin hususunda alimlerin icma ettiklerini, ihtilafın ancak birincisi amel ettirildiğinde meydana geldiğini, cumhura göre ikincinin amel etmesinin daha evla olduğunu ﴿أَتُونِي أَقْرَعُ عَلَيْهِ﴾ "Bana getirin, üzerine eritilmiş bakır dökeyim."⁶²⁰ örneği üzerinden vurgulamıştır.⁶²¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Sîbeveyhi'nin Kitâbü Sîbeveyhi eserinden "ضربت وضربني زيداً" "Zeyd'e vurdum ve bana vurdu.", "ضربني وضربت قومك" "Bana vurdu ve kavmine vurdum." ve "ضربوني وضربت قومك" "Bana vurdular ve kavmine vurdum." örnekleri alıntı yapılarak konu biraz daha ayrıntılı ele alınmaya çalışılmıştır.⁶²²

3.136. Açıktan Zikredilenin Hazfedilenden Daha Önemli Olması Kaidesi

Sâmerrâî, tenâzu' üslubunda şu gelen iki kaidenin ışığında konuya bakılması gerektiğini vurgulamıştır. Birincisi açıktan zikredilen ismin zamirden daha önemli olması, ikincisi ise zikredilenin ve açıklananın hazfedilenden daha önemli olması. Sâmerrâî "أكرمت وأكرمت محمداً" "Bana ikram etti ve ben Muhammed'e ikram ettim." ve "أكرمت و أكرمتني محمداً" "İkram ettim ve Muhammed bana ikram etti." örnekleri üzerinden zikredilenin ve açıklananın hazfedilenden daha önemli olduğunu ve diğeriyle onun delillendirildiğini belirtmiş sonra da zikredilen örneklerin manalarını konumuza göre "Sen birinci örnekte kendini ve açık bir şekilde ikramda bulunduğun şahsı zikrettin. Senin Muhammed'e ikramından haber vermen, Muhammed'in sana ikramından daha önemlidir. İkinci örnek ise bunun aksinedir. Şüphesiz ki yardım sana ikramda bulunanadır, senin ikram ettiğine değildir. Bu sebeple sen onun

⁶¹⁹ el-Hâkka 69/19.

⁶²⁰ el-Kehf 18/96.

⁶²¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/444-446.

⁶²² Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/142-145.

ikramının mefulünü izhar ettin ve senin ikramının mefulünü hazfettin.” şeklinde açıklamıştır.⁶²³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Abdülkâhir el-Cürçânî’nin Delâilü’l-i’câz eserinden

دد والمجد والمكارم مثلاً “Senden istemiştik, mesela şan ve şeref bulamadık.”

Beyti ve “Beytin ikinci bölümünde zikredilmesi kendisine delalet ettiği için beytin birinci bölümünde "مثلاً" kelimesi hazfedilmiştir.”⁶²⁴ şeklinde beytin izahı eklenmiştir.⁶²⁵

3.137. Meful-ü Mutlağın İsimlendirilme Sebebi

Sâmerrâî, meful-ü mutlağın mutlak manada bağısız olduğu için bu isimle isimlendirildiğini belirtmiştir. Daha sonra mefulü bih’in "ب" harfi ceri ile, mefulü fih’in "في" harfi ceri ile, mefulü meah’nın musahabe ile ve mefulü leh’in fiilin gerçekleşme sebebi için meydana geldiğini belirtmiş ancak mefulü mutlağın diğer mefullerin tersine bağısız olduğunu vurgulamıştır.⁶²⁶

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, İbn Akîl’in Şerhu İbn Akîl âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik eserinden “Kendisinin dışındaki mefullerin aksine harfi cer ve benzerleri ile sınırlandırılmaksızın üzerine inşa edilen mefulün doğruluğundan dolayı mefulü mutlak olarak isimlendirilmiştir. Mefulü bih, mefulü fih, mefulü meah ve mefulü leh gibi kendisinin ismi mefulü gelmemektedir ancak sınırlandırıldığında gelmektedir.”⁶²⁷ alıntısı yapılmıştır. İbn Yaîş’in Şerhu’l-Mufasssal isimli eserinden “ضربت زيداً ضرباً” “Zeyd’e bir vurmakla vurdum.” örneğinde olduğu gibi mastar, hakiki gerçek mefuldür. Çünkü fail onu meydana getirir, hiçlikten varlığa onu çıkarır. Fiilin vezni onda delalet eder. Onun dışındaki diğer mefuller böyle değildir.”⁶²⁸ şeklinde alıntı yapılarak meful-ü mutlağın hem isimlendirilmesine dair açıklamada bulunulmuş hem de hakiki meful olduğuna vurgu yapılmıştır.⁶²⁹

⁶²³ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/446-448.

⁶²⁴ Abdülkâhir el-Cürçânî, *Delâilü’l-i’câz*, 129-131.

⁶²⁵ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/145-147.

⁶²⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/454.

⁶²⁷ İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1/186.

⁶²⁸ İbn Yaîş, *Şerhu’l-Mufasssal*, 1/110.

⁶²⁹ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/149.

3.138. Mastarın Hazfedilerek Naibul Mastarın Mefulü Mutlak Olarak Kullanılması

Sâmerrâî, mastarın yerine naibul mastar olarak kullanabilecek olan şeylerin ilk ikisini ismul mastar ve hazfedilen mastarın sıfatı olarak açıklamıştır. Daha sonra manada genişliğin, naibliğin en önemli amaçlarından olduğunu, naibul mastarın getirilerek mastarı zikretmekle elde edilemeyecek şekilde mananın genişlediğini ve bunun mastarın yerine mastarın sıfatının getirilmesi gibi olduğunu vurgulamıştır.

(وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ) “*Rabbini çokça zikret ve akşam sabah O’nu tesbih et.*”⁶³⁰ ve (فَلْيُضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا) “*Öyleyse az gülsünler, çok ağlasınlar.*”⁶³¹ Ayeti kerimleri örnek verilerek hazfedilen bir mastarın iki manaya delalet edebileceği “Mevsuf hazfedilince iki mana ihtimali taşır; Mastar manası yani az gülmek, zaman manası yani az zaman.” şeklinde izah edilmeye çalışılmıştır.⁶³²

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, bazen mevsufun hazfedilmesi ile mefullük ve mastarlık manası kazanılabileceği (بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا) “*Hayır, onlar pek az anlayan kimselerdir.*”⁶³³ örneği üzerinden “قَلِيلًا” ile mefuliyet manası kastedilmiş olabilir yani işlerden az bir kısım. Mastarlık manası kastedilmiş olabilir yani az bir anlayış. Bu iki mana mevsufun hazfedilmesi ile bir araya toplanmıştır.” şeklinde izah edilmiştir.⁶³⁴

3.139. Mastarın Amilinin Hazfedilmesi

Sâmerrâî, müekket mastarın amilinin hazfedilmesinin caiz olmadığını, çeşidi ve sayıyı açıklamak için gelen mastarın amilinin ise bir delil bulunduğu hazfedilmesinin caiz olduğunu belirtmiştir. Daha sonra mastarın amilinin hazfedilmesinin vacip olduğu yerlerden ilkini, fiiline naiblik eden müekket mastarın emir, nehiy veya duaya delalet etmesi olarak açıklamış ve “إِقْدَامًا”ın “dönmek, gelmek.” emrinin “أَقْدُمُ إِقْدَامًا” “dön, gel.” takdirinde olması ve emre delalet etmesi gibi. “سَقَاكَ اللَّهُ سَقِيًّا”nin “Allah seni sulasın.” takdirinde olması ve duaya delalet etmesi gibi şeklinde örneklendirmiştir.⁶³⁵

⁶³⁰ Âl-i İmrân 3/41.

⁶³¹ et-Tevbe 9/82.

⁶³² Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/456-457.

⁶³³ el-Fetih 48/15.

⁶³⁴ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/160-161.

⁶³⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/460-465.

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Süyûtî'nin el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir eserinden “Bir olay, oluşum üç çeşittir. Kendisinden fiilin türeyip meydana geldiği olayın değişmesine ve failinden haber vermeye ihtiyaç duyan çeşit. Herhangi bir vakitle sınırlandırmaksızın mutlak manada failden haber vermeye ihtiyaç duyan çeşit. Failinden haber vermeye ihtiyaç duymayan ancak özellikle de kendisinden sonra muzaf şeklinde zikretmeye ihtiyaç duyan çeşit.”⁶³⁶ alıntısı yapılmıştır. Ebü'l-Bekâ el-Kefevî'nin el-Küllîyyât eserinden “Aslı fiillerden naiblik olan mastarların babında merfuluk, nasbın aksine sübut ve istikrara delalet eder. Nasb ise ancak fiil olan amilinden istifade edilen olay ve oluşuma delalet eder.”⁶³⁷ alıntısı yapılmıştır.⁶³⁸

3.140. Mastarın, Mükerrer İsme İsnat Edilen Fiilin Yerine Kullanılması

Sâmerrâî, hazfın vacip olması için tekrar şartını doğru bulmayanların olduğunu belirtmiştir. Daha sonra nahivcilerin "محمد يسير سيرا" “Muhammed yürümekle yürüyor.” örneğindeki fiilin müekket olduğu için hazfını caiz görmediklerini vurgulamıştır. Doğru olan görüşün ise bu mastarın, fiilin naibi olduğu ve müekket olmadığı, bu hazfın caiz değil vacip olduğu görüşü olduğunu belirtmiştir. Kendi görüşünün ise fiilin hazfı ile "محمد سيرا" “Muhammed yürüyor.” olduğunu vurgulamıştır.⁶³⁹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, “hazfın vacip olması için tekrar şartını doğru bulmuyorlar” ibaresi yerine cümlelerin fiili değiştirilerek “doğru bulmuyorum” şeklinde zikredilmiştir.⁶⁴⁰

3.141. Teşbihi Masdarın Mefulu Mutlak Olarak Kullanılması

Sâmerrâî, teşbihi mastarın “İçerisinde failin mastarının ve mastar manasının bulunduğu bir cümleden sonra gelen ve cümlelerin içerisinde amel etmesi uygun olmayan zahir fiillerden olduğunda mastar teşbihi mastar olur.” şeklinde tarifini yapmıştır. Daha sonra şartları taşımakla birlikte ikincinin kendisinden öncekinin bedeli olarak ya da sıfatı olarak veya hazfedilen mübtedânın haberi olarak merfu’ olmasının caiz olduğunu "له بكاء بكاء الثكلى" “Onun ağlaması yaşlı kişinin ağlamasıdır.” örneği üzerinden “nasbın manası refîn manasından başkadır” şeklinde belirtmiştir. "له

⁶³⁶ Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (Haydarâbâd, 1359), 1/60-61.

⁶³⁷ Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Küllîyyât* (Bulak, ts.), 328.

⁶³⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/165-170.

⁶³⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/466-467.

⁶⁴⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/171-172.

بكاء بكاء التكلی" örneği üzerinden merfu' okumak ile mananın onu ağlamak ile sıfatlandırmak olduğu, bunun ondan haber vermeden önce bilinen bir durum olduğu ve bunun oradan geçildiği esnada onun ağlıyor olduğu manasına gelmediği belirtilmiştir.⁶⁴¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Sîbeveyhi'nin Kitâbü Sîbeveyhi isimli eserinden "له صوتٌ صوتٌ حمار" "Onun sesi eşeğin sesidir." dediğinde o eşek sesi çıkaran birine uğradığından haber vermiş olur manasındadır. "له علمٌ علمٌ الفقهاء" "Onun ilmi fakihlerin ilmidir." dediğinde ise o kendisini görmeden ve kendisinden dinlemeden önce hakkında karar verdiği bir kimseden haber veriyor anlamındadır."⁶⁴² şeklinde alıntılar yapılarak konu farklı örneklerle zenginleştirilerek daha detaylı incelenmiştir.⁶⁴³

3.142. Mefulu Mutlağın Üç Çeşidi

Sâmerrâî, nahivcilerin mefulü mutlağın çeşitlerinin şu üçü olduğu görüşünde olduklarını belirtmiştir; amilini tekit eden, amilinin çeşidini açıklayan, amilinin sayısını açıklayan. Bu kısımlandırmaya itiraz edenlerin ise şu gelen şekilde mefulü mutlağı üç kısma ayırdıklarını vurgulamıştır; kendini, "أنت ابني حقاً" "Sen gerçekten benim oğlumsun." örneğinde olduğu gibi bir başkasını veya amilini tekit eden, amilinin çeşidini açıklayan, "إقداماً يا سعيد" "Ey Sait ilerle, ileri yürü, öne geç." örneğinde olduğu gibi fiilin yerine kullanılan.⁶⁴⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Sâmerrâî kendi görüşünün de ikinci kısımlandırma olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Hasan el Hudari'nin Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akîl eserinden "ضرباً زيداً" "Zeyd'e vurmakla (vur)." başlı başına bir bölümdür ve müekket değildir. Mastar ya müekket edendir ya çeşit bildirendir ya sayısını bildirendir ya fiilinden bedeldir. Bundan fazla olmasında da bir zarar yoktur."⁶⁴⁵ alıntısı yapılarak konu çok daha detaylı ele alınmıştır.⁶⁴⁶

3.143. Mefulun Leh'in Kalbi Mastar Olup Olmaması

⁶⁴¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/468-469.

⁶⁴² Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi*, 1/181-182.

⁶⁴³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/173-175.

⁶⁴⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/470-473.

⁶⁴⁵ Hasan el Hudari, *Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akîl*, 1/189.

⁶⁴⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/149-159.

Sâmerrâî, nahivcilerden bir kısmının çoğu kalbi olsa da mastarın kalbi olmasını şart koşmadıklarını belirtmiştir. Daha sonra kalbi olmadığı halde "فعلت هذا إطفاءً لنار الفتنة" "Bunu fitne ateşini söndürmek için yaptım." demeye bir engel olmadığını ayrıca tamamı kalbi olmadığı halde "فعلت هذا عملاً بنصيحتك" "Bunu senin nasihatini yapmak için yaptım." demeye de bir engel olmadığını vurgulamıştır. Aynı şekilde ﴿وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ﴾ "Allah'a karşı yalan yere iftira düzüp Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiklerini haram kıldılar."⁶⁴⁷ Ayet-i kerimesindeki "الافتراء" kelimesinin kalbi olmadığını belirtmiştir.⁶⁴⁸

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, benim görüşüme göre kalbi olması şart koşulmuyor ibaresinden sonra Radî el-Esterâbâdî'nin Şerhu'l-Kâfiye eserinden alıntılar yapılarak konu, "جئتك اكرامك لي" "Sana yarın ikram etmek için bugün sana geldim." örnekleri⁶⁴⁹ getirilmek sureti ile çok daha fazla örnek üzerinden izah edilmiştir.⁶⁵⁰

3.144. Mefulun Leh'te Ta'lil Harfinin İzharı ve İskatı Arasındaki Fark

Sâmerrâî, "ta'lil harfinin izharı ve iskatı arasında manada bir fark var mıdır?" Sorusunu sorduktan sonra verdiği "دعوته طمعاً في رضاه" "Rızasında onu memnun etmek için onu çağırdım." ve "دعوته لطمع في رضاه" "Rızasında memnun etmek için onu çağırdım." şu iki örnekle alakalı "iki tabirin iki manası arasında bir fark olması gerekir" dedikten sonra, şu gelen dört madde de aradaki farkı açıklamıştır; Ta'lilde nas olmayan düşmesinin tersine, harfî cer ile gelmesi ta'lil'de bir nastır. "جئت لرغبة في" "Habere rağbet için geldim." bu ta'lile bir nastır. "جئت رغبة في الخبر" "Habere rağbet için geldim" ise ta'lil ihtimali de hâliyet ihtimali de taşır-Mefulün leh'in mansub gelmesindeki asıl amaç illetin hasıl olması ve gerçekleşmesidir. Harf ile geldiğinde ise meydana gelmesini de gelmemesini de ifade edebilir. "فعل ذلك عدواناً" "Bunu düşmanlık için yaptı." ve "فعل ذلك لعدوان" "Bunu düşmanlık için yaptı." örneklerinde olduğu gibi-Cerrin tersine nasb halinde illet sınırlı ve bilinen olur. "ضربك ظلماً" "Sana zulüm için vurdu." ve "ضربك لظلم" "Sana zulüm için vurdu." örneklerinde olduğu gibi-Nasb halinde olayın faili ve illet tek olurken, cer hali birçok fail ihtimali taşır. "عرضت له عدواناً" "Düşmanlık için önüne çıktım, düşmanlık için

⁶⁴⁷ el-En'âm 6/140.

⁶⁴⁸ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/477-478.

⁶⁴⁹ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/209.

⁶⁵⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/227.

karşı geldim.” ve "عرضت له لعدوان" “Düşmanlık için önüne çıktım, düşmanlık için karşı geldim.” örneklerinde olduğu gibi.⁶⁵¹

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek beşinci madde olarak, “ta’lîlî ifadede harfin zikredilmesi, zikredilmemesinden daha geniştir. O kendisinden başkasının bulunmasının uygun olmadığı yerlerde sebep bildirmek için bulunur.” Altıncı madde olarak, “bazen benzerinin ve başka bir harfin getiremeyeceği özel bir mana istenildiğinde harf getirilebilir” şeklinde konu altı madde olarak çok daha geniş hali ile açıklanmıştır.⁶⁵²

3.145. Mefulu Fih

Sâmerrâî, Basralı nahivcilerin mefulü fih’i zarf olarak isimlendirdiklerini belirtmiştir. Daha sonra bunun mecazi bir isimlendirme olduğunu çünkü zarfın gerçekte sınırları olan kap manasına geldiğini, "فوق" “üstünde”, "تحت" “altında” ve "حين" “zaman” gibi kelimelerin gerçek zarflar gibi sona ermiş bir sınırlarının olmadığını, sadece zarf olarak isimlendirildiklerini, eşyaların tabakta olması gibi olaylarında zarfın içerisinde olduğunu vurgulamıştır.⁶⁵³

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Ferrâ’nın mefulü fih’i mahal olarak isimlendirdiğinin, Kisâî ve arkadaşlarının da sıfat olarak isimlendirdiklerinin bilgisi verilmiştir.⁶⁵⁴

3.146. Mefulu Fih’in "في" manası İçermesi

Sâmerrâî, nahivcilerin zarfıyyet için kullanılan "في" manası içerinceye kadar zaman ve mekân isimlerini zarf olarak isimlendirmediklerini belirtmiştir. Daha sonra “fersah” ve “mil” gibi miktar isimlerinin, özellikle de seyir fiillerinin ve "جلس مجلس" “Muhammed’in meclisinde oturdum.” örneğindeki "جلس" gibi zaman ve mekân isimlerinden türetilenlerin de zarfıyyetten çıkarılması gerektiğini, bu ikisinin nahivcilerin yanında iki istisna olduğunu "سرت ميلاً" “Bir mil yürüdüm.” denilebileceğini ancak "بعت ميلاً” “Bir mil sattım.” ve "جلست ميلاً” “Bir mil oturdum.” denilemeyeceğini örnekleri ile zikrederek vurgulamıştır.⁶⁵⁵

Me’âni’n-Nahv’de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Müberred’in el-Muktedab eserinden “Bütün zarflar mütemekkindir ve

⁶⁵¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/479-481.

⁶⁵² Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/230-235.

⁶⁵³ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/482.

⁶⁵⁴ Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, 2/177.

⁶⁵⁵ Sâmerrâî, *en-Nahvu’l-arabî*, 1/483-485.

kendilerinden haber vermek caizdir. "زيد خلفك" dediğinde "خلف" ile haber verilmiş olur. "الذي زيد فيه خلفك" "Arkandaki kişi Zeyd'tir." dediğinde onu merfularsın çünkü o artık zarf olmaktan çıkmış bir isimdir. "زيد خلفك" "Zeyd arkadandır." dediğinde Zeyd bu konumda sabittir manasındadır ve "خلف" mefulu fih'tir."⁶⁵⁶ alıntısı yapılmıştır. Daha sonra Sîbeveyhi'nin Kitâbü Sîbeveyhi eserinden "Bu mekân ve zaman isimlerinden mansub olanların babıdır. Çünkü onlar içinde bir şeylerin meydana geldiği ve oluştuğu zarflardır. Mansup olur çünkü o içinde oluşum gerçekleşendir. Zarflarda kendisinden önceki amel eder."⁶⁵⁷ alıntısı yapılarak daha fazla örnek üzerinden konu izah edilmeye çalışılmıştır.⁶⁵⁸

3.147. Zarfın Üç Çeşidi

Sâmerrâî, zarf sadece "في" manası içeren değildir görüşünü paylaştıktan sonra bunun zarfın bir çeşidi olduğunu ve bu görüşe sahip olan kimseye göre zarfın şu üç kısma ayrıldığını belirtmiştir;

- İçerisinde olayın meydana geldiği "في" manası içeren. "جئت يوم الخميس" "perşembe günü geldim."
- Olayın meydana gelme zamanının veya mekanının süresine veya miktarına delalet eden. "سرت يومين" "İki gün yürüdüm."
- Olayın zamanının veya mekanının sayısına delalet eden. "جلست خمسة مجالس" "Beş mecliste oturdum."

Sâmerrâî, nahivcilerin sınırlandırmasının ancak üç mefulü fih'i kapsadığını ve bunun birinci kısım olduğunu, bu babın zaman ve mekân ile isimlendirilmesinin zarf diye isimlendirilmesinden daha evla olduğunu vurgulamıştır.⁶⁵⁹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, "حضر ليلا" "Geceleyin geldi." ve "حضر في ليل" "Gecenin içerisinde geldi." örneklerinde olduğu gibi "bir tabirde "في" düşürölüp düşürölmemesi arasında fark var mı?" sorusuna cevap aranmış ve şu sonuçlara varılmıştır;

- "في"nin zikredilmesi, nassın meydana gelmesini ifade eder. "أكلت الإناء" "Kabı yedim." örneğindeki gibi şayet hazfedilirse mana anlaşılmaz.
- "في"nin zikredilmesi, zikredilen zaman boyunca olayın devam ettiğini ifade eder.

⁶⁵⁶ Müberred, *el-Muktedab*, 3/102.

⁶⁵⁷ Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi*, 1/201.

⁶⁵⁸ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/178-180.

⁶⁵⁹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/486-487.

- "في"nin zikredilmesi, nassın olayın vakti üzere gerçekleştiğini ifade eder. Zikredilmemesi ise olayın devamlılığını ve kesilmediğini ifade eder.⁶⁶⁰

3.148. Mübhem Mekân İsimlerinin Zarf Olarak Mansub Olmaları

Sâmerrâî, zarfıyyet üzere mansubluğu kabul eden mekân isimlerinin üç kısım olduklarını ve bunlardan birincisinin "فوق" "Üst", "تحت" "Alt", "يمين" "Sağ", "يسار" "Sol", "أمام" "Ön", "خلف" "Arka" şeklindeki altı yön gibi mübhem olanlar olduklarını belirtmiştir. Daha sonra mübhem ile kastedilenin "هو فوقك" "O senin üzerindedir." örneğindeki gibi belirli bir sınırı olmayan olduğunu vurgulamıştır. Mahdud olanın ise ev ve okul gibi sonu belirli ve sınırları belirlenmiş olan olduğunu, bunların zarf olmadıklarını "نمت في البيت" "Evde uyudum", "بعت في السوق" "Pazarda sattım" ve "صليت في المسجد" "Camide namaz kıldım." örnekleri üzerinden açıklamış ve "نمت في البيت", "بعت السوق" ve "صليت المسجد" demenin uygun olmadığını belirtmiştir.⁶⁶¹

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Hâlid el-Ezherî'nin Şerhu't-Tasrîh ale't-Tavzîh eserinden ' Ebü'l-Bekâ, Cinnî'nin Lüma' şerhinde şöyle dedi: mekânda kapalılık iki yönden hasıl olur. Birincisi isimlendirilmesi gerekmeyen, ikincisi bu yönler hakkında bir bilginin nihayete ermedikleridir. "خلفك" "Arkan" dünyanın sonuna kadar senin sırtının arkası için kullanılan bir isimdir. '662 şeklinde alıntı yapılarak konu daha da detaylı izah edilmiştir.⁶⁶³

3.149. Miktar Bildiren Mekân İsimlerinin Zarf Olarak Mansub Olmaları

Sâmerrâî, mil ve fersah gibi miktarların cumhura göre mübhem olduklarını ve bazılarına göre miktarları bilinir oldukları için mübhem olmadıklarını, doğru olanın ise onların mübheme benzer olduklarını belirtmiştir. Mil örneği üzerinden, başlangıç, bitiş yeri ve yönü değiştiği için ev ve okul gibi sınırları belli ve bilinir olmadığını için müpheme benzer olduklarını vurgulamıştır.⁶⁶⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş herhangi bir ekleme yapılmamıştır.⁶⁶⁵

⁶⁶⁰ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/181-184.

⁶⁶¹ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/489-490.

⁶⁶² Hâlid el-Ezherî, *et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh*, 1/341.

⁶⁶³ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/188-189.

⁶⁶⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/490.

⁶⁶⁵ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/189.

3.150. Müsâhabe ile Maiyyet Arasındaki Fark

Sâmerrâî, hükümde ortak olsunlar ya da olmasınlar maiyyetin müsâhabet olduğunu, atfin ise müsâhebe olsun veya olmasın hükümde ortaklık olduğunu belirtmiştir. "ضربت زيدًا وعمراً" "Amr ile Zeyd'e vurdum." örneğinde şayet müsâhabe manası istenirse "عمراً"ın mefulü meah olarak kabul edileceğini aksi taktirde matuf olacağını vurgulamıştır.⁶⁶⁶

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, Radî el-Esterâbâdî'nin Şerhu'l-Kâfiye eserinden "müsâhabe ile kastedilen, fiilde aynı vakit hususunda mamul ile arasında ortaklık olmasıdır. "سرت وزيدًا" "Zeyd ile yürüdüm." örneğinde Zeyd, yürümede aynı vakit konusunda konuşan kişiye ortaktır. Yani ikisinin yürüyüşü birlikte gerçeklemiştir."⁶⁶⁷ alıntısı yapılmıştır. Daha sonra Sabbân'ın Hâşiyetü's-Sabbân eserinden "Müsâhabetin manası "جئت وزيدًا" "Zeyd ile geldim." örneğinde olduğu gibi hükümde ortak olsalar da "استوى الماء" "Su odun ile eşit oldu." örneğindeki gibi hükümde ortak olmasalar da ikisinin zaman hususundaki birlikteliğidir. Bununla atıf vavından ayrılır çünkü o hükümde ortaklığı gerektirir, zamanda birlikteliği gerektirmez."⁶⁶⁸ şeklinde alıntı yapılarak konu daha fazla örnek üzerinden daha detaylıca izah edilmiştir.⁶⁶⁹

3.151. Atfin Müsâhabe'ye Tercih Edilmesi

Sâmerrâî, terkip ve mana yönünden bir zayıflık olmadığına nahivcilerin atfı, maiyyete tercih etme görüşüne gittiklerini "سار الأمير والجيش" "Kumandan ve ordu yürüdü.", "سرت أنا وخالد" "Ben ve Halit yürüdüm." ve "كيف أنت وسعيد؟" "Sen ve Sait nasılsınız?" şeklinde birkaç örnek vererek belirtmiştir. "جاء محمدٌ وخالدٌ" "Muhammed Halit ile geldi." örneğinde atfin tercih edilmeyeceğini, "كيف أنت ومحمد؟" "Sen ve Muhammed nasılsınız?" örneğinde ise atfin tercih edileceğini sebepleri ile izah etmiştir.⁶⁷⁰

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, konu atfin vacip olması, maiyyetin vacip olması, atıf tercih edilmekle birlikte ikisinin de caiz olması, maiyyet tercih edilmekle birlikte ikisinin de caiz olması, eşit

⁶⁶⁶ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/498.

⁶⁶⁷ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/210.

⁶⁶⁸ Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân* (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), 2/134.

⁶⁶⁹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/237-238.

⁶⁷⁰ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/501.

derecede ikisinin de caiz olması ve ikisinin de mümkün olmaması şeklinde altı madde şeklinde detaylıca incelenmiştir.⁶⁷¹

3.152. Beraberlik Manasında Kullanılan Vav

Sâmerrâî, "سرت و محمدًا" "Muhammed ile yürüdüm." örneğindeki vavı nahivcilerin "مع" manasında zikrettiklerini belirtmiştir. Daha sonra maiyyet vavı ile "مع" arasında fark var mıdır? Sorusunu sormuş ve aralarındaki en büyük farkın, "مع"nın çoğunlukla mekân olmakla birlikte zaman veya mekân için kullanıldığını, Kur'an'da 160 yerde ve tamamında da mekân için kullanıldığını ancak vavın müsâhabe ifade eden bir harf olduğunu ve zaman veya mekanla ilişkisi bulunmadığını vurgulamıştır.

Daha sonra

(فَاسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ) "Seninle tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru davran."⁶⁷² Örneği ile "ومن تاب وإياك" örnekleri karşılaştırılmıştır. Daha sonra "ومن تَابَ مَعَكَ" örneği için "kim seninle tevbe ederse veya seninle birlikte olursa manasındadır, bu mekân içindir. Şayet buradaki vav değiştirilirse mana değişir. "ومن إياك" örneği için ise ikiniz tevbe etme hususunda bir araya geldiniz, yani aynı vakitte tevbe ettiniz manasındadır" açıklaması yapılmıştır. Hemen ardından (الَّتِي هَاجَزَنَ مَعَكَ) "Seninle hicret eden."⁶⁷³ örneği verilmiş ve manası "seninle beraber olanlar veya seninle beraber olarak hicret edenler" şeklinde açıklanmıştır. Bunlara benzer birçok örnek zikredilerek ikisi arasındaki farkın daha net anlaşılmasını sağlamıştır.⁶⁷⁴

Me'âni'n-Nahv'de aynı konu birebir aynı kelime ve örneklerle zikredilmiş buna ek olarak, "مع" zamana veya mekâna delalet edebildiğinden kendisi ile haber verilebilirken vav ile haber verilmez ve "مع" bazen yardım etme anlamında kullanılırken vav bu mana için kullanılmaz şeklinde iki madde daha eklenmiştir. Daha sonra Gotthelf Bergstrasser'in et-Tatavvrü'n-Nahvi eserinden "Zannediyorum ki eski nahiv alimleri "ما أنت و الكلام" "Sen konuşmalı değilsin." örneğindeki vav hakkındaki "مع" manasındadır şeklindeki görüşlerinde ve onu maiyyet vavı

⁶⁷¹ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/239-240.

⁶⁷² Hûd 11/112.

⁶⁷³ el-Ahzâb 33/50.

⁶⁷⁴ Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî*, 1/502-504.

şeklindeki isimlendirmelerinde isabet etmişlerdir.”⁶⁷⁵ şeklinde alıntı yapılarak konu daha fazla örnek ve detay verilerek anlatılmıştır.⁶⁷⁶

---

⁶⁷⁵ Gotthelf Bergstrasser, *et-Tatavvrü'n-Nahvi*, 85.

⁶⁷⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, 2/243-245.

4. SONUÇ

Bu çalışmamızda yıllarca Arapça ile meşgul oldukları halde belki de adını çoğumuzun ilk defa duymuş olacağı Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eseri ile Me'âni'n-nahv adlı eserleri, aralarında yapılan atıf neticesinde birlikte ele alınmıştır. Tezimizde en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinden Me'âni'n-nahv eserine yapılan 152 atıf noktası çalışılmıştır.

Tezin giriş bölümünde Sâmerrâî'nin en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eseri ile Me'âni'n-nahv adlı eserleri arasında birinci cilt çerçevesinde gerçekleştirilen 152 atıf tezin konusu olarak belirtilmiş, Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'yi tanıtmak ve eserlerini sevdirmek tezin amacı olarak zikredilmiş, çalışmanın sınırlarının bir yüksek lisans tezinin hacmini aşmasından korkulduğu için sadece birinci cilt ile iktifa edinildiği belirtilmiştir. Daha sonra Sâmerrâî'nin hayatı kısaca ele alınmış ve eserleri zikredilmiştir.

Tezin birinci bölümünde iki eserin ortak yönleri olarak kullandıkları kaynaklara, yöntemlere değinilmiştir. Özellikle konularla ilgili lâfzî ve istilahi tariflere yer verilmesine, konuları maddeler halinde zikretmeye özen göstermesine ve her iki eserde de yer yer birebir aynı kelime ve cümlelerin yer aldığına dikkat çekilmiştir. İki eserin farklı yönleri bölümüne geldiğimizde tertip ve tasnif bakımından yapılan inceleme neticesinde bazı konuların yerlerinin değiştirildiği ve bazı konuların ise bir eserde olup diğerinde kendine müstakil bir konu başlığı bulamadığı gözlemlenmiştir. Şahit kullanımı açısından incelendiğinde ise en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde Me'âni'n-nahv eserindeki istişhada ek olarak kullandığı tüm Arap şiirlerinin altına "المعنى" "manası" başlığı ile şiirin daha anlaşılır şekilde Arapça tercümesinin eklendiği belirtilmiştir. Kaynak kullanımı açısından kıyaslandığında ise en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde, Me'âni'n-nahv başta olmak üzere on iki tane kaynaktan faydalanmış olmasına karşın Me'âni'n-nahv eserinde 117'den fazla kaynaktan faydalandığı bilgisine ulaşılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde İ'rab'ın amaçları ve en önemli faydalarına, işaret isimlerinin başına tenbih harfinin gelebilmesi, müfret müzekker, müfret müennes, müsennâ müzekker ve müennes işaret lafızlarına, el-i cinsiyye'nin kısımlarının neler olduğuna, has ve müşterek ismi mevsullerin neler olduğuna, mukaddem vasıf olan mübtedânın merfu'u ile olan üç haline, haberi mübtedâyâ bağlayan bağlaç çeşitlerine, mübtedâ ve haberin birbirine takdim edilememesine, haberin mübtedâyâ takdim edilme amaçlarına, mübtedâ ve haberin hazfedilmesinin vacip olduğu hallere, öncesinde olumsuzluk geçen "كان" ve kardeşlerinin amel etme şartlarına, "ليس" ve "ما" arasındaki farklara, mukarabe, reca ve şuru' fiilleri hakkındaki genel kaidelere, talebi ve inşai haberlerin başına fiile benzeyen harflerin gelmemesine, fiile benzeyen harflerin ayrı ayrı manalarına, cinsini nefyeden lâ'nın amel etme ve amel etmeme şartlarına, yakın, rüçhan ve tahvil fiillerinin ayrı ayrı mana ve kullanımları ile ilgili hükümlere, talik ve ilgâ ile ilgili temel hükümlere, failin fiile takdimi ve bu

takdimin amaçlarına, mefulü bih'in fail ve fiile takdim ve tehir edilebilmesine, failin hazfedilmesinin amaçlarına, ikinci mefulün birinci mefule takdim edebilmesine, mefulün hazfedilmesini gerektiren sebeplere, tahzîr için fiilin hazfedilmesinin vacip olması gerektiğine, ihtisas ve iştigal ile ilgili genel kurallara, tenâzu' ile ilgili genel kurallara, meful-ü mutlağın isimlendirilme sebeplerine, mefulü mutlağın üç çeşidi ve tariflerine, mefulün leh ve mefulü fih ile ilgili genel kurallara, zarfın üç çeşidine, mübhem mekan isimlerinin zarf olarak mansub olabilmelerine, müsâhabe ile maiyyet arasındaki fark gibi bir çok konuya temas edilmiş ve detaylıca incelenmiştir. Eserin ikinci cildinde ise Me'âni'n-nahv eserine toplam 130 atıf daha yapılmıştır. Aynı zamanda Sâmerî'nin es-Sarfu'l-arabî ahkâm ve meânî eserinde de benzer bir atıf sisteminin olduğu da unutulmamalıdır.

Sâmerî, günümüz asrında yaşayan bir alim olması nedeniyle özellikle klasik nahiv kitapları içerisinde yıllarını feda edip Arapça nahiv ilmini öğrenmeye gayret edenler için farklı bir alternatif niteliğindedir. Klasik kitaplar elbette ki önemini korumaktadır. Ancak modern ve günümüz tarihinde yazılmakta olan eserler de ihmal edilmemelidir. Irak'ta çok değerli bir alim olan Sâmerî, hem hayatının hem de birbirinden değerli eserlerinin incelenmesini hak eden saygın bir kişiliktir. Bu tez çalışmamız hem bakışların Sâmerî'nin eserlerine çevrilmesine hem de Nahiv ilmi ile meani ilmi arasındaki yakınlığın hatırlatılmasına ve unutulmamasına dikkat çekmek için yazılmıştır. Çalışmamızın ileride yapılacak olan akademik çalışmalara ışık tutmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ediyorum.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman-ı Câmî, *Molla Câmî*. Bağdat: Mektebetü'l-müsennâ, ts.
- Abduh er-Râcihî. *et-Tatbîku'n-nahvî*. Beyrut: Darun Nahdatul Arabiyye, 2019.
- Abdülkâhir el-Cürcânî. *Delâilü'l-i'câz*. Dârul-Menâr, Mısır, 1366.
- Cârim, Ali, İbrâhim, Mustafa Emîn. *en-Nahvü'l-vâzih*. Dımaşk: Daru'l-Kalem, 2000.
- Durmuş, İshak. *Sâmerrâî ve Tartışmalı Nahiv Meselelerine İlişkin Görüşleri-Meâni'n-Nahv I ve II. Cilt Özelinde-*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Ebü'l-Bekâ el-Kefevî. *el-Küllîyyât*. Bulak, ts.
- Ebü'l-Kâsım Zeccâcî. *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv*. thk. Mâzin el-Mübârek. Mısır: 1959.
- Fâdıl Sâlih Es-Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdi b. Halil el-Bedrî. *en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meâni*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2019.
- Fâdıl Sâlih Es-Sâmerrâî. *Me'âni'n-Nahv*. Umman: Dâru'l-fikr lit'tibâti ve'n-Neşri ve't-Tavz'i, 2000.
- Fahreddin er-Râzî. *Nihâyetü'l-îcâz fî dirâyeti'l-i'câz*. Mısır: Matbaatu'l-Edeb, h. 1317.
- Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrû'l-Kebîr* Mısır: el-Matbaatu'l-Behiye, ts.
- Gotthelf Bergstrasser. *et-Tatavvrü'n-Nahvi*. nşr. Muhammed Hamdî el-Bekrî. Kahire: 1929.
- Hâlid el-Ezherî. *et-Tasrîh bi-mazmûni't-Tavzîh*. Kahire: 1954.
- Hasan el Hudari. *Haşiyetül Hudari âlâ İbn Akîl*. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l Arabiyye, ts.
- İbn Akîl. *Şerhu İbn Akîl âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l Arabiyye, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *Bedâ'i'u'l-fevâ'id*. Tıbbâti'l-Münîriyye, ts.
- İbn Cinnî. *el-Hasâis*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. Mısır: 1952-1956.
- İbn Hişâm. *Şerhu Şüzûrû'z-Zeheb*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Kahire: 1355.
- İbn Hişâm. *Muğni'l-Lebîb*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Kahire: 1372/1952.
- İbn Mâlik et-Tâî. *Şerhu 'umdetü'l-hâfız ve 'Uddetü'l-lâfız*. thk. Adnân Abdurrahman ed-Dûrî. Bağdat: 1977.
- İbnü'n-Nâzım *ed-Dürretü'l-mudiyye fî şerhi'l-Elfiyye*, ts. b.y.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: 1965.
- İbn Yaîş. *Şerhu'l-Mufasssal*. nşr. İdâratu't-Tıbbâti'l-Münîriyye, ts.
- İbnü's-Serrâc. *el-Usûl*. thk. Abdülhüseyin el-Fetlî. Bağdat: Matbaatu'n-Nu'man, 1973.

Kemâleddin Enbârî. *Esrârü'l-'Arabiyye*. thk. Muhammed Behcet el-Baytâr. Dimaşk: 1377/1957.

Kemâleddin Enbârî, *Mensûrû'l-fevâ'id*. Mektebetu Ahmed Sâlis, 2b, 2729.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı. çev. Ali, Bulaç, İstanbul: Bakış Yayınları, ts.

Marangozoğlu, İzzet. *Beyânî Tefsir Metodu, Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâi Örneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. *et-Tuhfetü's-seniyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye*. Dimaşk: Mektebetu Darul Fecr, 2014.

Murtazâ ez-Zebîdî. *Tâcü'l-Arûs*. Beyrut: Menşûrat-ı Mektebeti'l-Hayat, ts.

Mustafa el-Galâyînî. *Câmi'u'd-dürûsi'l-'Arabiyye*. Dimeşk: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2016.

Müberred. *el-Muktedab*. thk. Muhammed Abdülhâlik Uzayme. Kahire: 1386.

Radî el-Esterâbâdî. *Şerhu'l-Kâfiye*, ts. b.y.

Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât*. Tahran, ts.

Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l Arabiyye, ts.

Sîbeveyhi. *Kitâbü Sîbeveyhi*. Bulak, nşr. Mektebetü Müsennâ. Bağdat: 1898-1900.

Süyûtî. *Hem'u'l-Hevâmi'*. nşr. Seyyid Muhammed Bedreddin el-Halebî. Kahire: 1327.

Süyûtî. *el-İtkân*. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, 1951.

Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Haydarâbâd: 1359.

Süyûtî. *Mu'terakü'l akrân*. thk. Muhammed Ali el-Bicâvî. Kahire: Dâru's-Sekâfe el-Arabiyye, ts.

Üşmûnî. *Şerhu'l-Üşmûnî âlâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l Arabiyye, ts.

Yahya b. Hamza Bin Ali b. İbrahim el-Alevi. *Kitabu't-Tiraz*. Mısır: 1914.

Yıldız, Davut. *Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâi ve Me'âni'n-nahv Adlı Eserinde Merfuat'a İlişkin Farkındalık Oluşturan Görüşleri*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Zemahşerî. *el-Keşşâf*. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, 1948.

Zemahşerî. *el-Mufasssal*. nşr. Mahmut Tevfik. Kahire: Matbaatu Hicâzî, ts.

Zerkeşî. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Dâru İhyâi'l-Arabiyye, 1957.

Ziyâeddin İbnü'l-Esîr. *el-Meselü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir*. Mısır: Matbatu Nehda, 1960.

ÖZGEÇMİŞ

Orta öğretimini tamamladıktan sonra 2005-2009 yılları arasında Gaziantep'te 4 yıl medrese eğitimi almıştır. 2012 yılında Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi İlahiyat Ön lisans bölümünden mezun olmuştur. 2018 yılında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlitam lisans tamamlama bölümünden mezun olmuştur. 2021 yılında başladığı Yalova Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans programına devam etmektedir. 2013 yılında başladığı Diyanet İşleri Başkanlığı İmam-Hatiplik görevine devam etmektedir.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Adem Yaman, "FÂDİL SÂLİH ES-SAMERRÂÎ'NİN EN-NAHVU'L-ARABÎ AHKÂM VE MEÂNÎ ESERİNDE ME'ÂNÎ'N-NAHV ADLI ESERİNE ATIFTA BULUNDUĞU NAHİV KONULARININ MUKAYESELİ İZAHİ", *Mardin Artuklu Üniversitesi ULUSLARARASI DİLBİLİM VE KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT KONGRESİ-I*, (2023).